

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL'DAKİ SURİYELİ ÜNİVERSİTE
GENÇLİĞİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Nihal AÇIKEL

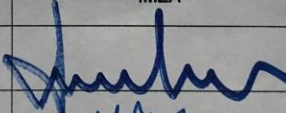
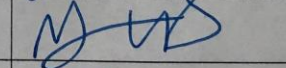
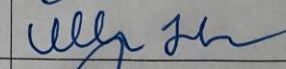
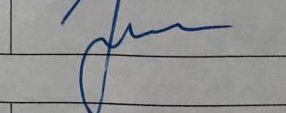
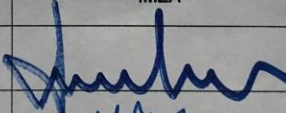
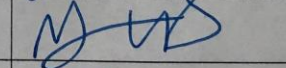
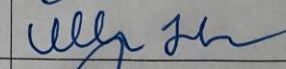
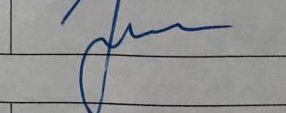
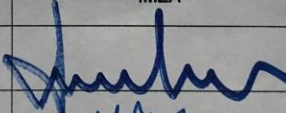
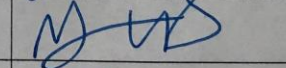
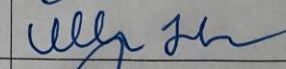
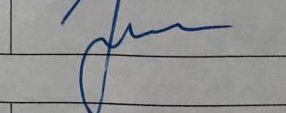
2501131001

TEZ DANIŞMANI

Doktor Öğretim Üyesi Mehmet Emin BALCI

İSTANBUL – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

	T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI																												
ÖĞRENCİNİN; <table style="width: 100%;"><tr><td style="width: 33%;">Adı ve Soyadı</td><td style="width: 33%;">: Nihal AÇIKEL</td><td style="width: 33%;">Numarası</td><td style="width: 33%;">: 2501131001</td></tr><tr><td>Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı</td><td>: Sosyoloji</td><td>Danışmanı</td><td>: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin BALCI</td></tr><tr><td>Tez Savunma Tarihi</td><td>: 20.06.2019</td><td>Saati</td><td>: 14:00</td></tr><tr><td>Tez Başlığı</td><td colspan="3">: "İstanbul'daki Suriyeli Üniversite Gençliği Üzerine Nitel Bir Araştırma"</td></tr></table>			Adı ve Soyadı	: Nihal AÇIKEL	Numarası	: 2501131001	Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	: Sosyoloji	Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin BALCI	Tez Savunma Tarihi	: 20.06.2019	Saati	: 14:00	Tez Başlığı	: "İstanbul'daki Suriyeli Üniversite Gençliği Üzerine Nitel Bir Araştırma"													
Adı ve Soyadı	: Nihal AÇIKEL	Numarası	: 2501131001																										
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	: Sosyoloji	Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin BALCI																										
Tez Savunma Tarihi	: 20.06.2019	Saati	: 14:00																										
Tez Başlığı	: "İstanbul'daki Suriyeli Üniversite Gençliği Üzerine Nitel Bir Araştırma"																												
TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYBİRLİĞİ~~ karar verilmiştir.																													
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"><thead><tr><th style="width: 33%;">JÜRİ ÜYESİ</th><th style="width: 33%;">İMZA</th><th style="width: 33%;">KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)</th></tr></thead><tbody><tr><td>1- Prof. Dr. İsmail COŞKUN</td><td></td><td>Kabul</td></tr><tr><td>2- Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL</td><td></td><td>Kabul</td></tr><tr><td>3- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin BALCI</td><td></td><td>Kabul</td></tr><tr><td>4- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AKYURT</td><td></td><td>Kabul</td></tr><tr><td>5- Dr. Öğr. Üyesi Adem BAŞPINAR</td><td></td><td>Kabul</td></tr></tbody></table> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"><thead><tr><th style="width: 33%;">YEDEK JÜRİ ÜYESİ</th><th style="width: 33%;">İMZA</th><th style="width: 33%;">KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)</th></tr></thead><tbody><tr><td>1- Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK</td><td></td><td></td></tr><tr><td>2- Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk OCAKOĞLU</td><td></td><td></td></tr></tbody></table>			JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)	1- Prof. Dr. İsmail COŞKUN		Kabul	2- Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		Kabul	3- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin BALCI		Kabul	4- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AKYURT		Kabul	5- Dr. Öğr. Üyesi Adem BAŞPINAR		Kabul	YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)	1- Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK			2- Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk OCAKOĞLU		
JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)																											
1- Prof. Dr. İsmail COŞKUN		Kabul																											
2- Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		Kabul																											
3- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin BALCI		Kabul																											
4- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AKYURT		Kabul																											
5- Dr. Öğr. Üyesi Adem BAŞPINAR		Kabul																											
YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)																											
1- Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK																													
2- Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk OCAKOĞLU																													

Versiyon: 1.0.0.2-61559050-302.14.06

ÖZ

İSTANBUL'DAKİ SURİYELİ ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

NIHAL AÇIKEL

Çalışmanın temel amacı İstanbul'daki Suriyeli üniversite gençliğinin eğitim ve meslek hayatlarını, sosyal hayatlarını, uyum süreçlerini ve gelecek beklentilerini incelemektir.

Tez 4 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde göçün kavramsal çerçevesi çizilmektedir. İkinci bölümde göçmen kimliği, yerleşiklerle ilişkiler, uyum ve kültürleşme süreçleri, gençlik alt kültürü ve göçmen gençlere yönelik geçmiş örneklere yoğunlaşmaktadır. Üçüncü bölümde öncelikle Türkiye'de ve dünyada göçün boyutları sayılarla ifade edilmekte, ardından Türkiye'deki Suriyeliler özelinde verilere yer verilmektedir. Çalışmanın ana bölümü olan 4. bölümde ise çalışmanın yöntemi ve saha çalışmasının bulguları sunulmaktadır.

Araştırma sürecinde, görüşmecilerin içinde bulunduğu süreci daha iyi analiz edebilmek için nitel araştırma tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. İstanbul'daki 7 üniversiteden, 13 farklı bölümden 14 öğrenci ile görüşülmüştür. Oluşturulan rehber görüşme formundan yararlanılarak kişilere; aileleri, Suriye'deki ve Türkiye'deki sosyal hayatları, geleceğe yönelik fikirleri ve planları hakkında sorular yöneltilmiştir. Bulgular doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlar ve öneriler son bölümde yer almaktadır.

Literatürdeki göçmen gençlik çalışmalarının çoğunun alt sınıflardaki eğitimsiz gençlere odaklandığı göz önüne alındığında bu araştırmayı farklı kılan nokta oransal olarak azınlıkta kalan orta ve üst sınıftaki üniversite gençliğine odaklanılması olmuştur. Hem göçmen olmanın gerekliliği hem de genç olmanın heyecanı ile görüşmecilerin birçoğunun aklında geleceğe yönelik planlar olmakla

birlikte Türkiye'nin geleceğinde kendilerine yer verilip verilmeyeceğinin, verildiyse bile nasıl konumlandırıldıklarının cevabını aramaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: göç, göçmen, Suriye, gençlik, alt kültür, Suriyeli gençler, üniversite gençliği, İstanbul'daki Suriyeliler

ABSTRACT

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE SYRIAN UNIVERSITY YOUTH IN ISTANBUL

NIHAL ACIKEL

The main purpose of this research is to analyse the education life and the career, the social life and adjustment processes of Syrian university youth in Istanbul and the future expectations that they have.

The thesis consists of 4 main sections. In the first section conceptual framework of migration is formed. In the second section it is focused on previous examples regarding the immigrant identity, relations with the locals, processes of adaptation and acculturation, youth subculture and immigrant youth. In the third section primarily the extant of migration in Turkey and in the world is stated numerically and subsequently the data specific to Syrians in Turkey is being included. In the fourth section which is the main section of the research, the method of this research and the results of the field work are presented.

In the research process one of the qualitative research techniques, semi-structured interview technique is used in order to be able to analyze the process which the interviewers are going through. 14 students from 13 different departments and 7 different universities have been interviewed. These students have been posed questions by acting upon the created counsellor interview form, regarding their families, their social lives in Syria and Turkey, their ideas and plans for the future. The generated results and suggestions in accordance with the findings of this research are presented in the final section.

Taking into consideration that most of the immigrant youth researches in literature focuses on the uneducated lower class youngsters, the point which makes this research different than others is the fact that this research focuses on the middle class and upper class university youth which are in the minority proportionately.

With the necessity of being an immigrant and with the excitement of youth, most of the interviewees have future plans in their minds as well as the questions which they seek answers to like whether they will be given a place to in the future of Turkey or not and even if they will how they are positioned in the future.

Keywords: immigrant, immigration, Syria, youth, subculture, Syrian youth, university youth, Syrians in Istanbul

ÖNSÖZ

Çalışma alanımı belirlerken uzun süre gelgit yaşadktan sonra 3 parametrenin etkisiyle bir karara varabildim. İlki Prof. Dr. Tayfun Amman'ın "İnsan sevdiği işi yaparken yorulmaz." sözü, ikincisi Prof. Dr. İsmail Coşkun'un yüksek lisans mülakatında yönelttiği "Sence Türkiye'nin en önemli toplumsal meselesi ne?" sorusu, üçüncüsü ise bu alanda fayda sağlayabileceğime inanmam.

Sosyolojik bir bakış açısı kazanmam konusundaki ufuk açıcı sohbetleri ve yüksek lisans hayatım boyunca her türlü desteği için Prof. Dr. İsmail Coşkun'a, nokta atışı önerileriyle kısa sürede doğru kaynaklara erişmemi sağlayan, geri bildirimleriyle yazdıklarımı bir tez formatına getirmeme yardım eden ve en önemlisi bu işin üstesinden gelebileceğime dair her görüşmemizde beni cesaretlendiren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin Balcı'ya, yüksek lisans hayatım boyunca her konuda yardımcı olan sınıf arkadaşlarım Şefika Aydın ve Hale Keleş'e, Suriyeli öğrencilere ulaşmam konusunda destek olan arkadaşım Sümeyye Güven'e, enteresan fikirleriyle ve girişimleriyle teze devam edebilmem için enerji kaynağım olan Hanife Or'a, hayatımın her evresinde olduğu gibi bu süreçte de en büyük destekçim olan anneme, babama ve ablama teşekkür ederim.

Ama en büyük teşekkür bana dünyalarının kapılarını açan, hikâyelerini ve hayallerini paylaşan Suriyeli gençlere. Bu çalışmayı oluşturan asıl kaynak onların tecrübeleridir. Hepsine çok teşekkür ederim.

İSTANBUL, 2019

Nihal AÇIKEL

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
TABLolar LİSTESİ	x
GRAFİKLER LİSTESİ	xi
RESİM LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM GÖÇÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Göçün Tanımı	6
1.2. Göçün Tarihi	7
1.2.1. Dünyada Göç Tarihi	7
1.2.2. Osmanlı Devleti'nde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Göç Tarihi	10
1.3. Göçün Nedenleri ve Sonuçları	13
1.4. Göç Teorileri	16

İKİNCİ BÖLÜM GÖÇMEN GENÇLİK KÜLTÜRÜ

2.1. Göçmen Kültürü	21
2.1.1. Kimlik Arayışı	23
2.1.2. Yuva Arayışı	28
2.1.3. Damga	30
2.1.4. Yerleşiklerle Rekabet	32
2.1.5. Uyum ve Kültürleşme	36
2.2. Gençlik Kültürü	40
2.2.1. Toplumsal Bir Kategori Olarak Gençlik Kavramı	40
2.2.2. Bir Alt Kültür Olarak Göçmen Gençlik	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SAYILARLA SURİYE GÖÇÜ

3.1. Göçmen Hareketliliğine Sayılarla Bakış	54
3.2. Türkiye'deki Suriyelilere Sayılarla Bakış	60
3.3. Göç Edenlerin Hukuki Statüsü	63
3.4. Suriyelilere Yönelik Hizmetler	65
3.4.1. Tercüme ve Bilgilendirme Hizmetleri	66
3.4.2. Barınma ve Yerleştirme	66
3.4.3. Eğitim	67
3.4.4. Sağlık	69
3.4.5. Psikososyal Destek	69
3.4.6. Çalışma Hakkı ve İstihdam	70
3.4.7. Sosyal Yardımlar	71
3.5. Bitmeyen Sorunlar ve Tepkiler	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SURİYELİ ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

4.1. Yöntem	75
4.2. Bulgular.....	78
4.2.1. Genel Bilgiler.....	78
4.2.2. Aileye Dair Bilgiler	79
4.2.3. Suriye’deki Sosyal Hayat	80
4.2.4. Türkiye’ye Geliş	83
4.2.5. Türkçe Dil Seviyesi	86
4.2.6. Türkiye’deki Sosyal Hayat.....	88
4.2.7. Ekonomik Seviye ve Çalışma Hayatı	93
4.2.8. Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı	96
4.2.9. Eğitim Hayatları	98
4.2.10. Topluma Uyum ve Türkiye Halkına Yönelik Düşünceler	104
4.2.12. Geleceğe Yönelik Beklentileri	109
 SONUÇ.....	 117
KAYNAKÇA	124
EKLER.....	138

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. En Yüksek Sayıda ve Oranda Göçmene Ev Sahipliği Yapan Ülkeler.....	55
Tablo 2. En Yüksek Sayıda ve Oranda Mülteciye Ev Sahipliği Yapan ve Vatandaşları Mülteci Olan Ülkeler	56
Tablo 3. En Yüksek Sayıda ve Oranda Suriyeli Nüfusun Bulunduğu Şehirler.....	62
Tablo 4. Geçici Barınma Merkezlerinde Yaşayan Kişi Sayısı	62
Tablo 6. Görüşmecilerin Okul ve Bölüm Bilgisi.....	100

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Göçmen Sayısı ve Dünya Nüfusuna Oranı.....	54
Grafik 2. Küresel Olarak Yerinden Edilmiş Kişiler.....	57
Grafik 3. Mülteci ve Sığınmacı Sayılarının Yıllara Göre Değişimi	59
Grafik 4. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sayısı	60
Grafik 5. Türkiye’deki Suriyelilerin Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı	60
Grafik 6. Eğitime Erişimi Sağlanan Öğrenci Verileri.....	68
Grafik 7. Görüşmecilerin Yaş Dağılımı.....	79

RESİM LİSTESİ

Resim 1. 1990-2017 arasında Türkiye ve Dünyada Mülteci ve Sığınmacı Dağılımı 58

KISALTMALAR LİSTESİ

AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AFKEN	: Afet Geçici Kent Yönetim Sistemi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ECHO	: European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations
GBM	: Geçici Barınma Merkezi
GEM	: Geçici Eğitim Merkezi
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
IOM	: International Organization for Migration
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
SAT	: Scholastic Aptitude Test
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TÖMER	: Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi
UN DESA	: United Nations Department of Economic and Social Affairs
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund
WFP	: World Food Programme
WHH	: Welthungerhilfe
YİMER	: Yabancılar İletişim Merkezi
YÖS	: Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı

GİRİŞ

Göç, yalnızca fiziksel bir yer değiştirme hareketi değildir. Bu hareket içinde insanlar ailelerini, deneyimlerini, kültürlerini de beraberinde taşır ve hem kaynak ülkenin hem hedef ülkenin toplumsal yapısında önemli etkiler oluşturur. Göçün niceliksel boyutu arttıkça niteliksel etki gücü de artmaktadır. Dünya tarihinin görmüş olduğu en büyük göç hareketlerinden biri ise 2011 yılında Suriye'deki çatışmalar sonucunda başlamıştır. Türkiye hem coğrafi yakınlığı hem de izlemiş olduğu politikalar dolayısıyla bu süreçte en aktif rol alan ülke olmuştur. 29 Nisan 2011'de Hatay Cilvegözü sınır kapısından ilk kafilenin girişiyle birlikte başlayan 3,5 milyon Suriyelinin yolculuk hikâyesi Türkiye'deki çeşitli şehirlerde devam etmektedir.

82.003.882 nüfuslu Türkiye'de, 3.621.330 Suriyelinin bulunduğu göz önüne alındığında her 23 kişiden 1'inin Suriyeli olduğu görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Bu durumda Türkiye'de son 10 yılın en büyük toplumsal meselelerinden biri Suriye'den gelen göç dalgasıdır demek yanlış olmayacaktır. Suriyelilerin nüfus artış oranına bakıldığında bu oranının ilerleyen yıllarda Suriyeliler açısından daha da artış göstereceği öngörülmektedir. Bu nedenle çözülmesi gereken çok sayıda problem arasında Suriyeli gençlerin gelecek beklentileri ve planlarını tespit etmenin, bu konuda veri toplamanın ve buna yönelik stratejiler geliştirmenin özgün bir yeri vardır. Bu çıkış noktasından hareketle araştırma sürecinde İstanbul'daki Suriyeli üniversite gençliğinin eğitim ve meslek hayatlarına, sosyal hayatlarına, uyum süreçlerine ve gelecek beklentilerine odaklanılmıştır. İlk bölümde literatür taraması sürecinde göçün kavramsal çerçevesi ele alınmıştır. İkinci bölümde, çalışmanın odak grubunu daha iyi tanıyabilmek adına göçmen gençlik kültürü hakkında bilgi verilmiştir. Çalışma alanı Türkiye olduğundan üçüncü bölümde Türkiye'deki göçmen fotoğrafı rakamlarla sunularak genel bir çerçeve oluşturularak dünyadaki göç trendiyle mukayeselere yer verilmiştir. Ana bölüm olan dördüncü bölümde ise kişilerin hem Suriye'deki hem Türkiye'deki hayatlarına dair farklı alt başlıklarda bilgiler verilmiş, ardından sonuçlar ve öneriler sunulmuştur.

Göçmen gençlere yönelik araştırmaların çoğunun odak grubu alt sınıflarda yer alan eğitimsiz veya başarısız gençlerden oluşmaktadır; bu araştırmada farklı bir kesimi tanımak amacıyla orta ve üst sınıfta yer alan üniversiteli gençlere odaklanılmıştır. 2017-2018 eğitim döneminde Türkiye'deki yükseköğretim programlarına kayıtlı 20.701 Suriyeli öğrenci bulunduğundan, çalışmanın odak grubunun Türkiye'deki Suriyeli gençler arasında oransal olarak özel bir grup olduğu belirtilebilir (MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2019). Birçoğu İstanbul'un önde gelen üniversitelerinde eğitim gören görüşmeciler, hem başarı düzeyleri hem de zengin bir sosyal hayata sahip olma açısından kendileriyle benzer şartlarda göç eden akranlarına nazaran daha nitelikli bir hayat sürdürmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Soruları

29 Nisan 2011'de başlayan Suriye'den Türkiye'ye göç sürecinde yerleşik halkla Suriyeliler arasındaki konumlanma süreci halen devam etmektedir. Türkiye halkının karakteristik özelliklerinden olan misafirperverlik ve merhamet bu sürecin -diğer toplumlarla kıyaslandığında- görece daha ılımlı bir şekilde başlamasını sağlasa da zaman zaman sosyal medyada Suriyeliler hakkında yer alan provoke edici haberlerin yansımalarına sokaktaki gündelik hayatta tanıklık edilmektedir. Birlikte yaşamayı öğrenmenin ilk ve en önemli adımlarından biri karşıdaki muhatabı tanımaktır. Bu nedenle Suriyeli üniversite gençliğinin eğitim ve meslek hayatlarını, sosyal hayatlarını, uyum süreçlerini ve gelecek beklentilerini daha yakından tanımak ve buna göre stratejiler üretilmesine katkı sağlamak amacıyla bir katılımcı grubuyla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Konunun ve hedef kitlenin sınırları geniş tutuldukça çıkarım yapmak ve öneri üretmek zor olacağından çalışmanın daha faydalı bir şekilde sonuçlanması için sadece İstanbul'daki üniversitelerde okuyan 18-26 yaş arası gençlere odaklanılmıştır. Sayılarla Suriye Göçü bölümünde detaylı şekilde yer verildiği üzere Türkiye'deki Suriyelilerin okullaşma oranı düşük düzeydedir. Görüşülen grubun temel özelliğinin; Türkiye'nin birçok şehrinde okuyan Suriyeli öğrencilere göre daha yüksek bir başarı puanı olarak daha kaliteli üniversitelerde okumaları ve -okulun sosyalleşme üzerindeki olumlu etkisi de göz önüne alındığında- entelektüel seviye olarak ortalamanın üzerinde olmaları söylenebilir.

Tezin ana amacı odak grubun; kimlik, eğitim, meslek, sosyal hayat ve gelecek algılarına ve pratiklerine yönelik bir veriye ulaşmaktır. Gelecek planları içerisinde Türkiye kalıcı bir yere sahip mi? Suriye'ye dönmeyi veya başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüyor mu? Seçmeyi düşündükleri meslekler neler? Girişimcilik yönleri güçlü mü? gibi birtakım hayati soruların cevabı aranmıştır. Bu soruların cevaplarının nasıl şekillendiğini anlayabilmek adına görüşmecilerin Suriye'deki ve Türkiye'deki deneyimlerine yönelik sorular da yöneltilmiş ve çıkan sonuçlarla etkileyen deneyimler arasında bir neden-sonuç ilişkisi kurulabilmesi sağlanmıştır.

Araştırma Modeli

Literatür araştırmasında tespit edilen benzer çalışmalardan ve öne çıkan başlıklardan faydalanılarak Ek.1'de yer alan görüşme rehber formu oluşturulmuştur. Bu formdan faydalanılarak 14 kişi ile yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Ortalama 1 saat süren mülakatların 13'ü yüz yüze 1'i video konferans yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulguları bölümünde alt başlıklarda ilk olarak genel çerçeve sayılarla ifade edilmiş, ardından öne çıkan benzer söylemler gruplandırılarak yorumlarla birlikte sunulmuştur. Son olarak hem literatür taramasındaki verilerden hem de araştırma bulgularından yola çıkılarak sonuçlar ve öneriler tespit edilmiştir.

Literatürde göçmenlere ve gençlere yönelik ayrı ayrı çok sayıda çalışma olmasına rağmen üniversiteli göçmen gençler özelinde çok fazla çalışmaya erişilememiştir. Türkiye'deki çalışmaların birçoğu istatistiksel bilgiler içeren ve rapor formatında hazırlanan dokümanlardır. Bu çalışmalardaki tecrübeler problemin ele alınmasına katkı sağlamasına rağmen çoğunda anket yönteminin izlenmiş olması sorunların ana kaynağı olan kök nedene inmek konusunda birtakım sınırlılıklar taşımaktadır. Anket tekniği uygulanan çalışmalarda olduğu gibi daha büyük kitlelerle yürütülen araştırmaların sonucunda önemli istatistiki bilgiler elde edilmesine ve araştırılan konunun genel çerçevesi çizilmesine rağmen bu veriler çoğu zaman sorunların kaynaklarının tespit edilmesi noktasında yüzeysel kalmaktadır. Sorunların sadece tespit edilmesinin ötesine geçip nedenlerini görebilmek, sorgulayabilmek ve çözüm üretebilmek adına özel odak gruplar belirlenerek derinlemesine mülakat,

katılımcı gözlem gibi nitel araştırma yöntemlerinin uygulanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM: GÖÇÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

“Cenneti bulmak için yitirmek gerekiyordu.” diyen Sezai Karakoç göç olgusunun tarihsel olarak başlangıç noktasına işaret etmektedir (Karakoç, 2011: 17). Göçle ilgili literatür tarandığında veya göçe dair herhangi bir araştırma yazısı okunduğunda okuyucuları karşılayan ilk cümle genellikle şu kapsamda olur: “Göç, insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır.” Sezai Karakoç’un tespitini de göz önüne alırsak belki de göçün var olması için insanın mevcut konumunu yitirmesi ve yeni konumu olan dünyanın yaratılması gerekmektedir. Bu minvalde dünyanın varlığı, göçün bir sonucu olarak ele alınabilir. Çıkılan yolun uzunluğu, yola çıkış nedeni, şekli, kişi sayısı, varış noktası ve daha birçok unsur binlerce yıldır form değiştirse de göç ilk günden bugüne hayatta kalabilmek için insan hayatının vazgeçilmez eylemlerinden biri olmuştur.

Göçmenleri anlayabilmenin yolu ise göç fenomenini anlamaktan geçmektedir. Bu nedenle göçmenlerin karşılaştığı zorluklar, uyum çabaları, kimlik bunalımı gibi problemin öznel boyutlarını incelemeye geçmeden önce göçün kavramsal çerçevesinin inşa edilmesi zorunludur. Göçe yönelik literatür taraması yapıldığında çok çeşitli başlıklandırmalar ve farklı detaylarda kırımlar olduğu görülmektedir. Bu bölümde genel olarak göç çalışmalarında yer alan ana başlıklara değinilmektedir. İlk olarak göçün “ne” olduğu sorusunun yanıtı üzerinde durularak göç kavramına yönelik çeşitli tanımlar sunulmaktadır. Bir fenomenin ne olduğu kadar nasıl ele alındığı da önem taşıdığından göç olgusunu açıklamakta öne çıkan kuramlara yer verilmiştir. Bir diğer önemli nokta, günümüzdeki göç hareketliliğini anlamlandırmak ve normalleştirmek için dünya tarihindeki ve bu topraklardaki göç serüvenini bilmektir. Göçün türleri, nedenleri ve sonuçları başlıklarıyla birlikte göçe yönelik parametreler üzerinde durularak konu bir neden-sonuç bağlamına oturtulmuştur. Böylece etkileyen ve etkilenen unsurların bir bütün olarak görülmesini ve sürecin daha kolay anlaşılmasını sağlayacak olan büyük resim oluşturulmuştur.

1.1. Göçün Tanımı

Göç kavramının çok sayıda tanımı bulunmakla birlikte bu tanımların çoğunda vurgulanan nokta yer değişimidir. Şüphesiz yer değişimi bu kavramın en önemli bileşenidir; fakat nedenleri, sonuçları ve paydaşlarıyla birlikte ele alındığında göç, çok farklı boyutları olan ve farklı alanlara dokunan bir kavramdır. *Göç Terimleri Sözlüğü*'nde göç; "Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir." şeklinde tanımlanır (Uluslararası Göç Örgütü, 2013: 35-36). Türk Dil Kurumuna göre ise göç; "ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret" anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2019).

En yalın haliyle göçü bireyin bulunduğu noktadan varmak istediği noktaya yaptığı hareket olarak tanımlayan Kemal Karpat; farklı insan topluluklarının ortaya çıkmasını, var olan toplulukların dönüşmesini ve yeni kimliklere sahip olmalarını sağlayan gücün kaynağı olarak yine göçü görmektedir (Karpat, 2015: xxiv). Gordon Marshall'a göre ise göç "bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketi"dir (Marshall'dan akt. Mercan Sarı, 2018: 10). Cemal Yalçın'a göre göç; ekonomik, siyasi, çevresel veya kişisel sebeplerden dolayı başka bir noktaya yapılan ve geçicilik veya kalıcılık amacı olan coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme durumudur (Yalçın, 2004: 11-13). Günümüz dünyasında birçok nedenden dolayı göç etme eylemi yaygınlaşmış olsa da Sarah Spencer'a göre, kendi ülkesi dışında yaşayan insanlar dünya nüfusu içerisinde düşük bir orandır; bu açıdan bakıldığında normal olan yerleşik olma halidir ve göç istisnai bir niteliğe sahiptir (Spencer, 2011; 6-7).

Etimolojik anlamının dışına çıkacak olursak göçü sosyal bilimsel bir fenomen olarak ele alan Ayhan Kaya ve Murat Erdoğan'a göre göç harekettir, canlılıktır. Çatışmalar, ayrılıklar ve rekabet gibi bir toplumda sorunlar oluşturacak durumlara

zemin oluşturmaktadır. Fakat bu sorunların çözümü için gerekli enerjiyi kendi içinde taşıyarak yeni topluma getiren yine göçtür. Farklılıkların iletişim kurmasını, birbirini anlamasını, birlikte yaşama kültürü oluşturmalarını sağlamakta, toplumsal ve siyasal barışa katkıda bulunmaktadır (Kaya ve Erdoğan, 2015: 3-6).

İbn Haldun ise göç konusuna ağırlık vermemekle birlikte Mukaddime’de insanlığın gelişim sürecinin *bedevilikten* (göçebelik) *hadariliğe* (yerleşik hayat) doğru olduğunu savunmuştur. Toplumlar işbölümü sonrasında belirli bir zenginlik ve refah düzeyine ulaşarak gelişir. Gelişen bu toplumlara -Mısır’a Mağripli yoksulların gelmesi örneğinde olduğu gibi- insanlar göç etmeye başlar (Haldun’dan akt. Bulut, 2013; 3).

1.2. Göçün Tarihi

1.2.1. Dünyada Göç Tarihi

İnsanoğlunun tarihi genel hatlarıyla 3 evreye ayrılabilir: üretim öncesi evreyi oluşturan ve yaklaşık 2 milyon yıl süren Paleolitik Çağ, üretim evresini oluşturan ve yaklaşık 10 asır süren Neolitik Çağ, makine ve enerji evresini oluşturan ve yaklaşık 2 asırdır devam eden endüstri sonrası çağ. Paleolitik Çağ’da avcı-toplayıcı toplumda yaşayan insanlar sürekli olarak yer değiştirmekteydi. Fakat bu yer değişimi yerleşik bir noktadan diğer bir yerleşik noktaya olmadığından bu hareketi göç olarak nitelemek çok doğru değildir. Neolitik evrede insanların tarımsal hayata geçmesiyle yapılan yer değiştirmeler modern anlamda göç tanımına uymaktadır (Güvenç, 1984: 149-179). Modern anlamda göç tanımına uyan ve dünya tarihinde görülen en büyük göç hareketlerinden biri Kavimler Göçü’dür. 9. yy.a kadar süren ve kuzeyden, güneyden, doğudan toplumların Avrupa’ya akın ettiği bu büyük göç sürecinde, mevcut durumda Avrupa’da bulunan yerleşikler yeni yerler bulmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte kilise Haçlı seferleri için çağrı yaparak halk için doğuda yeni bir alan bulunmasının önünü açmıştır (Elias, 2002).

Savaşlar, fetihler, imparatorlukların oluşumu gibi değişimler gönüllü veya zorunlu olarak insanların göç etmesini beraberinde getirmiştir. Ortaçağ sonrasında Avrupalı devletlerin gelişimi ve dünyayı sömürgeleştirmesi uluslararası göçlerin

ivme kazanmasına neden olmuştur. Yoğun emek göçü alan Amerika, Fransa, İngiltere, Almanya, Avustralya, Kanada gibi pek çok ülkede nüfus oluşumuna ve sanayileşmeye katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte Amerika ve Almanya gibi ileri kapitalist ülkelerin göç tarihini oluşturan tek sebep emek göçü değildir, siyasal ve dini baskılardan kaçış da göç tarihinin önemli bir etmenidir (Castles ve Miller, 2008). Bazı dönemlerde de insanlar zorla yerlerinden edilmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupalılar Kuzey Afrika'dan topladıkları köleleri Güney Amerika'ya ve Karayipler'e göçe zorlamışlardır. 19. yy.da köleliğin kalkmasıyla İngilizler uzun süreli anlaşmalarla Güney Asyalı iş gücünü Doğu Afrika, Surinam, Guyana, Jamaika ve Trinidad'a göndermişlerdir. Avrupalılar göç ettikleri yerlerde de yerli halkı azınlık konumuna düşürerek kendi sistemlerini kurmuşlardır. Bunu başaramadıkları noktalarda ise Güney Afrika örneğinde olduğu gibi *apartheid* (ayrılıkçı) sistemler kurarak egemenliklerini sürdürmüşlerdir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki 300 yıl boyunca Avrupa emperyalist tutumu ile dünyadaki göç hareketlerini büyük oranda etkilemiştir. İngiltere, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa yeni yerleşim yerleri kurmak için birçok ülkede sömürgeler kurmuşlardır. Amerika, Afrika, Yeni Zelanda, Avustralya, Karayipler en çok göç edilen yerlerden olmuştur. Sadece 1821-1924 yılları arasında 55 milyon Avrupalı denizaşırı topraklara göç etmiştir (Abadan-Unat, 2002: 31-35). 1914 sonrasında yükselişe geçen yabancı düşmanlığı ve ekonomik durgunluk nedeniyle göç hareketinde bir yavaşlama yaşanmış ve o zamana kadar yaşanan hareketli dönem tarihte tek olarak değerlendirilmiştir (Castles ve Miller, 2008). Fakat kısa bir süre sonra dağılan Osmanlı ve Habsburg devletlerinden Avrupa'da çok sayıda devlet oluşmuştur. Bu devletlerin sınırlarının etnik kimliklerle örtüşmemesi sonucu devletleri homojenleştirmek adına zorunlu bir mübadele sürecine gidilmiştir. 20. yüzyılın başlarında Yunan, Yahudi, Polonyalı, Macar, Bulgar, Sırp, Türk kökenli nüfuslar göç etmek durumunda kalmıştır. Yine bu dönemlerde Rus Devrimi ve sonrasındaki iç savaştan kaçan Beyaz Ruslar ve Hitler'in iktidara gelmesiyle Nazilerden kaçan Yahudiler de göç etmek zorunda kalan toplumlar olmuştur (Abadan-Unat, 2002: 31-35).

Göç tarihinde önemli kırılma noktalarından biri olan İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgeci devletlerinin tasfiyesi ve Asya, Afrika ve Ortadoğu'da çok

sayıda yeni devlet kurulmuştur. Etnik olarak parçalanmış olan ve zayıf siyasi yapılara sahip olan bu devletlerde bir süre sonra şiddet hareketleri baş göstermiş ve bu durum da göç hareketlerini tetiklemiştir. En büyük sığınmacı krizlerinden biri 1947’de Hindistan’ın bölünmesi sonrasında Hindistan ve Pakistan arasında kalan 14 milyon insan olmuştur. Araplar İsrail’den, Yahudiler Kuzey Afrika’dan, Çinliler Endonezya’dan, Güney Afrikalılar Doğu Afrika, Birmanya ve Seylan’dan kaçarak yeni yurt arayışına girmek zorunda kalmışlardır. Hindistan’dan çıkan 6 milyon Müslüman önce Pakistan’a yerleşmiştir, sonraki bölünmede Doğu Pakistan’dakiler Bangladeş devletini kurarak burada yaşamışlardır. Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulması sonrası siyasi baskıdan kaçan milliyetçi asker ve siyasiler Tayvan’a kaçarak yeni bir devlet kurmuşlardır. Eski sömürge devletlerinden bazıları beyaz iskâncıları eski yerleşim yerlerine göçe zorlamıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla 65 milyon insan yeni bir yurt arayışına girmiştir. 1950 sonrasında Batı Avrupa, ABD ve Ortadoğu ülkeleri ekonomilerini daha verimli kılmak için yabancı iş gücü ithal etmişlerdir. Bu kapsamda Türkler, Yugoslavlar ve Kuzey Afrikalılar Batı Avrupa’ya; Meksikalılar ve Karayipliler ABD’ye; Iraklılar ve Birleşik Arap Emirlikliler Suudi Arabistan’a; Filistinliler, Yemenliler ve Güney Asyalılar Mısır’a göç etmiştir. Bu göçler geçici süreli gibi gözükse de Avrupa’daki *Gastarbeiter (konuk işçiler)* ve ABD’deki *bracerolar* yeni ülkelerde kalıcı olmuş ve ülkenin yapısını dinsel ve etnik açıdan değiştirmiştir (Abadan-Unat, 2002: 31-35).

70’li yıllarda iş gücü alanındaki göç politikaları yavaş yavaş değiştirilmeye başlanmış ve yabancı iş gücü kendi bölgesinde sabitlenmeye çalışılmıştır (Atasü-Topçuoğlu, 2012: 505). 1980 sonrasındaki göç süreci ise kültürün küreselleşmesi ve üretimin/yatırımın uluslararasılaştırılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle birlikte yeni ülkeler de göç hareketine katılmış ve gelişmiş kapitalist ülkeler rotalarını Doğu Avrupa ülkelerine çevirmiştir. Göçlerin çoğu ekonomik kaynaklı olmakla birlikte takip eden yıllarda aile birleşimi, sığınma talebi gibi nedenlerle de göçler önem kazanmıştır. 1990’lardan sonra Batı Avrupa’ya güney ve doğudan gelen yoğun akımı engellemek için bir dizi tedbir alınarak bu kısıtlamalarla akışın hızı kesilmiştir (Castles ve Miller, 2008). İşgücüne yönelik göç

hareketi çeşitli engellemelerle durdurulmaya çalışılsa da 1990 sonrasında savaşlar ve çatışmalar nedeniyle hareketlilik devam etmiştir (Atasü-Topçuoğlu, 2012: 505).

1.2.2. Osmanlı Devleti'nde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Göç Tarihi

Göç olgusu Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinin önemli bir parçası olmuştur. Her iki devlet de tarihleri boyunca birçok bölgeden göçmene ev sahipliği yapmıştır. 1492'de on binlerce Yahudi'nin İspanya'dan Osmanlı'ya getirilmesi, 1709'da İsveç Kralı Şarl'ın yaklaşık 2 bin kişiyle Osmanlı'ya sığınması, Macar Özgürlük Savaşı'nı kaybeden Prens Lajos Kossuth ve 3 bin Macar'ın Osmanlı'ya gelişi, 1917 Bolşevik İhtilali sonrasında Vrangel ve yaklaşık 135 bin kişinin Osmanlı'dan koruma talep etmesi, 1922-1945 arasında Yunanistan, Balkanlar ve Almanya'dan yaklaşık 1 milyon 185 bin kişinin Türkiye'ye gelmesi, 1988-2000 arasında Irak, Bulgaristan, Bosna ve Kosova'dan yaklaşık 900 bin kişinin Türkiye'ye gelişi bu duruma verilebilecek örneklerden yalnızca birkaçıdır (Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı, 2017). Bu süreçte yaşanan büyük göç hareketleri Kemal Karpat'a göre 5 alt bölümde değerlendirilebilir. Bunlardan ilki Osmanlı'da kitlesel göç hareketlerinin başlangıcı olan 1783 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgaline dayanmaktadır. Kırım Savaşı'nda Müslüman halkın Osmanlı, Fransız ve İngiliz birliklerine yardım ettiğini iddia eden Rus yöneticiler halkı Sibiry ve Orta Asya'ya sürmekle tehdit edince, yaklaşık 1 milyon kişilik Kırım halkı Osmanlı topraklarına sığınmıştır. İkinci göç dalgası 1862-64 yıllarında Kafkaslar'dan gelmiştir. 25 yıl süren Şeyh Şamil İsyanı ve Kırım Savaşı sonrası Rusların Müslüman halka güvensizliği nedeniyle Kafkas halkı Osmanlı topraklarına göçe zorlanmıştır. 1-1,5 milyonun üzerinde insan yolda ölmüş, 1,5-2 milyon insan Osmanlı'ya gelmiştir. Üçüncü büyük dalganın temelinde 1877-78 Rus Savaşı yatmaktadır. 93 bozgunu olarak bilinen bu olayda, Rus ordusu ve Bulgar çeteleri Türk köylerini basarak halkın bir kısmını öldürdükten sonra geriye kalanları Osmanlı'ya göçe zorlamıştır. Dördüncü büyük dalga 1912-13'te Balkan Savaşı'nda Rumeli'de yaklaşık 400 bin Türk veya Müslüman öldürülmesinin ardından 450-550 bin kişinin Osmanlı'ya göç etmesidir. Son olarak 1926'da Batı Trakya'daki Türkler ile Türkiye'deki Rumların mübadelesi beşinci büyük dalgayı oluşturmaktadır (Karpat, 2015: xxx-xI).

Her iki devlet de yalnızca göç almakla kalmamış, farklı dönemlerde farklı sebeplerle göç de vermiştir. Osmanlı'dan diğer ülkelere Türklerin göç etmesi az karşılaşılan bir durum olmakla birlikte Jön Türklerin bir kısmının Avrupa'ya gitmesi örneğinde olduğu gibi zaman zaman gerçekleşmiştir. Mübadele süreçleri haricinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1960'lara kadar düşük seviyede bir göç hareketi yaşanmıştır. 1960 sonrası Türklerin dışa göçünü hızlandıran en önemli unsurlardan biri 1950'lerde hız kazanan kırdan kente iç göç hareketleridir. Hem dış göç için hazırlık süreci olmuş, hem de kentlerde işsiz kalan kişilerin yeni arayışlara girmesinin önünü açmıştır. Bir diğer önemli faktör ise Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan yoğun iş gücü ihtiyacı olmuştur. Bunlarla birlikte 1961'de anayasada yapılan değişiklikle birlikte Türk vatandaşları için yurt dışına göçün önü açılmıştır. Yurt dışına göç eden kişilerin bir süre sonra ailelerini de yanlarına almalarıyla göçün boyutları büyümüştür. Aynı zamanda askeri darbelerin ve Güneydoğu Anadolu'da görülen terör sorununun etkisiyle iltica nedeniyle yüksek sayıda dış göçler de yaşanmıştır (Yalçın, 2004: 96-120).

Her dönemde ve mekânda göçün hızını ve yönünü etkileyen dış faktörler olmakla birlikte yakın geçmişteki göç serüvenine bakıldığında -1950-2000 yılları arasında- Türkiye'den Avrupa'ya dış göçün hızını arttıran bazı parametreler öne çıkmaktadır. 50'lerde bireysel girişimler ve özel araçlar; 60'larda ikili anlaşmalarla devletler tarafından düzenlenen iş gücü ihraç anlaşmaları; 70'lerde ekonomik kriz, yabancı işçi alımının durdurulması, illegal göçmenlere yasal bir statü tanımlanması, ailelerin birleşmesi ve çocuk paraları; 80'lerde çocukların eğitim sorunları, getto yaşamı, dernekleşmeler, sığınma taleplerindeki artış, vize zorunluluğu ve tersine göçü teşvik eden yasalar; 90'larda yabancılar yasası, yabancıların kimlik kazanması, yükselen *zenofobi*, etnik işletmelerin artması, derneklerin yaygınlaşması ve siyasal hakların istenmesi Türkiye'den Avrupa'ya göçün hızını etkileyen nedenler olmuşlardır (Abadan-Unat, 2002: 37).

Yukarıda yer alan tüm bu örneklerden de anlaşıldığı üzere bugün içerisinde yaşadığımız modern Türkiye göçlerle şekillenmiş bir coğrafya üzerine inşa edilmiştir. Ve bu dinamik göç süreci hala da devam etmektedir. İstanbul sokaklarında gündelik hayatta birçok göç etmiş insanla karşılaşmak mümkündür. Evlilik yoluyla

Rusya ve Moldova'dan gelen birçok kişi ülkemizde yaşamaya başlamıştır (Kaya ve Erdoğan, 2015: 11-14). Büyükelçiliğin yaptığı açıklamada resmi olmayan verilere göre Türkiye'deki Rus gelin sayısı 105.000'i geçmiştir (Karakuş, 2017). Ege ve Akdeniz'deki kıyı şehirlerinde de çok sayıda yabancı yaşamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun 2017 verilerine göre Türkiye'de yaşayan 919.061 yerleşik yabancından %11'i Antalya, İzmir ve Muğla'da ikamet etmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). Bu düzenli göçler kentlerin demografik yapısını ciddi anlamda dönüştürmektedir. Türkiye tarihinin en büyük kitlesel göçü ise 2011'den bu yana devam eden Suriye göç hareketi dünya tarihinin de en büyük göç hareketlerinden biridir. 1923-2010 arasındaki 87 yılda Türkiye'ye giriş yapan ve soydaş olarak nitelenen göçmenlerin sayısının bile yaklaşık 2 milyon olduğu göz önüne alındığında Suriye'den göçün eriştiği boyut daha anlaşılır olmaktadır. Ayrıca bugün Afrika, Asya ve Ortadoğu'da yaşanan savaşlar ve siyasi rejim değişiklikleri de tarihsel, kültürel ve siyasi yakınlık nedeniyle birçok insanın Türkiye'ye gelmesine neden olmuştur. Çok sayıda insan da Avrupa'ya ulaşmak için Türkiye'yi bir geçiş noktası olarak görmektedir. Fakat AB'nin uyguladığı sıkı göçmen politikaları bu kişilerin tahminlerinden daha uzun süre Türkiye'de kalmalarına neden olmaktadır (Kaya ve Erdoğan, 2015: 11-14). Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmen sayısı 2013'ten bu yana artış göstermekte olup 2018'de 268.003'e ulaşmıştır. Bu göçmenlerin çıkış yaptığı ilk 3 ülke Afganistan, Pakistan ve Suriye'dir. Yakalanan düzensiz göçmenler geri kabul anlaşmalarıyla kendi ülkesine/geçiş yaptığı bir önceki transit ülkeye gönderilmekte veya sınır dışı edilebilmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019; Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı, 2017).

Türkiye bu yoğun göç trafiğini daha iyi yönetebilmek ve düzenlemek adına birtakım hukuki düzenlemelere ihtiyaç duymuştur ve 2014 itibarıyla *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*'nu yürürlüğe sokmuştur. Bu düzenlemeyle birlikte Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) göç ve iltica hareketlerinden sorumlu kılınmıştır. Türkiye'nin gittikçe artan sayıda göçmene ev sahipliği yapmasıyla göçmenlere karşı yerleşik halk tarafından gelen tepkilerin artması da muhtemeldir (Kaya ve Erdoğan, 2015: 13-14).

1.3. Göçün Nedenleri ve Sonuçları

İnsanların göç için yola çıkışını veya yola çıkarılışını tetikleyen birçok parametre vardır. Günümüzde akla gelen ilk nedenler savaşlar ve ekonomidir. Bugünün dünyasında ekonomik temelli göçler genellikle geçici olarak planlanırken, savaş nedeniyle göçlerin geçici olması temenni edilmekte, fakat sonuç çoğu zaman kalıcı olarak sonuçlanmaktadır. Fakat Kaya ve Erdoğan'a göre modern zamanlar öncesinde göçlerin niteliği genel olarak gidilen yerde kalıcı olmak üzerineydi. Türklerin Kavimler Göçü'nde de olduğu gibi yeni bir yurt arayışına girilmiş ve Hz. İbrahim (as) gibi anayurt terk edilmiştir. Coğrafi keşiflerle keşfedilen yeni kıtalara, Amerika ve Avustralya'ya yapılan göçler de kalıcı olmuştur. 18. yy.da Osmanlı topraklarına gerçekleşen kitlesel Müslüman göçleri de bu niteliktedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kitlesel göçlerin en önemli nedenlerinden biri ekonomik kaynaklı olmuştur. Bu göçler doğası gereği döngüseldir. İnsanlar ihtiyaçlarını karşıladıklarında geri dönebilirler veya başka bir yere göç ederek yolculuğa devam edebilirler. Fakat çoğu ulus devlet göçün doğal bir süreç olduğunu göz ardı ederek kalifiye olmayan kişilerin içeri girmesinin önüne engeller koymaktadır. Bu durum mevcutta bir ülkeye göç etmiş olan kişilerinin dönüşünü de engellemekte ve göçün döngüsel serbestliğine engel olmaktadır (Kaya ve Erdoğan, 2015: 4).

Göç farklı nedenlerle ve şekillerle binlerce yıldır varlığını sürdürmektedir. Stephen Castles ve Mark Miller'a göre göç; modern dönemlerde ortaya çıkan, sömürgecilik ve kapitalizmin ürünü olan bir olgu değildir. Ve göç çağını baki kılacak olan nedenler de var olmaya devam etmektedir. Kuzey-güney arasındaki demografik, siyasal, ekonomik eşitsizlikler insanları göçe zorlamaktadır. Bununla birlikte etnik ve siyasal krizler kitlesel göçlerin önünü açmaktadır. Yeni ticaret bölgeleri oluşması da göçü cazip kılan nedenlerdendir (Castles ve Miller, 2008).

Göç kavramını yöntemine, kapsamına, istek durumuna, nedenine göre çok farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır; düzenli/düzensiz, iç/dış, zorunlu/gönüllü, ekonomik/ekonomik olmayan, yasal/kaçak en yaygın bilinen türlerdir. Thomas Faist'e göre göç sınıflandırılırken 5 parametre dikkate alınmaktadır. Bunlardan ilki göçün yerli veya uluslararası alanda oluşu; ikincisi geçici veya daimi süreli oluşu;

üçüncüsü bireysel, grup veya kitlesel olarak yapılması; dördüncüsü gönüllü işçilik veya zorunlu mültecilik gibi sebebinin ne olduğu, beşincisi yasa dışı veya yasal olma durumudur (Faist, 2003: 47-48). Faist'in parametrelerine ek olarak amaç (ekonomik, ekonomik olmayan), göçü tetikleyen unsur (zorunlu, gönüllü), son yerleşim yeri (transit, yerleşik), göçmen özelliği (vasıflı, vasıfsız) gibi boyutlar da eklenerek farklı şekilde sınıflandırmalar yapılabilmektedir (Adıgüzel, 2018: 20). Türkiye'ye gerçekleşen göçlerin çeşitlerinden bazıları ise şunlardır: iş gücü göçü, öğrenci göçü, emeklilik göçü, alternatif yaşam tarzları göçü, yasa dışı göç, mülteci ve sığınmacı göçü (Kaya ve Erdoğan, 2015: 12).

Bu çalışma kapsamında odaklanılacak asıl alan düzensiz göç olduğundan bu kavramı detaylandırmak faydalı olacaktır. *Göç Terimleri Sözlüğü*'ne göre düzensiz göç; "Gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin düzenleyici normlarının dışında gerçekleşen hareketlilikler. Düzensiz göç konusunda açık veya genel kabul gören bir tanım yoktur. Hedef ülkeler açısından, göç düzenlemeleri uyarınca gerekli olan izin veya belgelere sahip olmadan bir ülkeye giriş yapmak veya bir ülkede kalmak veya çalışmak anlamına gelmektedir. Gönderen ülke açısından ise örneğin, bir kişinin geçerli bir pasaportu veya seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı geçmesi veya ülkeden ayrılmak için idari koşulları yerine getirmemesi gibi durumlarda düzensizlik söz konusudur. Ancak, yasa dışı göç terimini göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretiyle kısıtlamak gibi bir eğilim söz konusudur." (Uluslararası Göç Örgütü, 2013: 26)

Düzensiz göç neden ortaya çıkmıştır? Mevcut göç teorileri göçün neden var olduğunu açıklasa da neden düzensiz göç olduğunu açıklamakta çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Düzensiz göçün ortaya çıkışının arkasında birçok neden bulunmaktadır. Vatandaşlık haklarının insan hakları düzeyinin altında kaldığı ülkelerdeki insanlar gelişmiş ülkelere göç etmek istemekte, fakat gelişmiş ülkeler ise daha az sayıda mülteci kabul etme eğilimi göstermektedir. İnsanların göç etme isteğine rağmen özellikle batının yasal göç duvarlarını yükseltmesi, insanları düzensiz göçe yönlendirmektedir. Diğer yandan Zygmunt Bauman'un hiyerarşik küreselleşme teziyle örtüşen bir şekilde AB ve ABD bazı ülke vatandaşlarına ayrıcalık göstererek onları daha rahat kabul etmektedir. Bilgi, sermaye ve malların serbest dolaşımını

destekleyen liberal demokrasiler iş gücü dolaşımı noktasında çelişkili bir politika izlemektedir. Yine de gelişmiş ülkelerdeki göç karşıtı politikalara rağmen, ucuz iş gücü gerektiren sektörlerdeki firmalar düzensiz göçmenleri istihdam etmektedir (Atasü-Topçuoğlu, 2012: 501-515).

Devletler bir yandan düzensiz göçle gelen kişileri ucuz iş gücü olarak istihdam ederken diğer yandan da düzensiz göçle mücadele etmek için çeşitli politikalar geliştirmeye devam etmektedir. Atasü-Topçuoğlu'na göre bu politikaların inşasında önem taşıyan konulardan ilki, göçmenlere vize gibi uygulamalarla mekânsal, zamansal ve eylemsel sınırlar konulmasıdır. Devletle düzenli göçmenler arasında “imzalanan” bu anlaşmaya uymayan düzensiz göçmenler güvenlik sorunu olarak görülmekte ve sınır dışı edilmektedir. Bir diğer önemli alan, varış ülkesinde düşük ekonomik seviyelerdeki işlerle meşgul yerli halkın işini elinden alma ve daha da ucuz bir iş gücü alternatifi olma ihtimalleridir. Devletler bu konuda kısıtlamalara sahiptir ve bu çalışma şekilleri özel izinlere tabidir. Son olarak dikkat edilmesi gereken husus ise yasal durumları sorunlu olsa da insan hakları hukuku uyarınca hedef ülke düzensiz göçmenleri insan haklarından mahrum edemez (Atasü-Topçuoğlu, 2012: 501-515).

Göçler sonuçları itibariyle tarih boyunca yalnızca o ülkede değil, tüm dünyada bir etki oluşturmaktadır. Hedef ülkenin ve toplumunun ülkenin yeni misafirlerine karşı tavrı, bu süreçte uygulanan politikalar göçmenlerin yeni ülke ile kuracakları bağ üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Göç konusunun ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel, psikolojik olmak üzere çok yönlü bir etki alanına sahip olması farklı disiplinlerin inceleme alanlarına girmesine neden olmaktadır (Mercan Sarı, 2018: 12-13).

Castles ve Miller'a göre insanlar beden gücü ile çalışan bir işçi, girişimci, kalifiye bir uzman veya göçmen bir ailenin üyesi olarak göç edebilmektedir. Göç süreci hedef ve kaynak ülkeler arasında bir köprü oluşturmakta ve değişimleri tetikleyen göç ağları oluşturmaktadır. Toplumların demografik, toplumsal, ekonomik yapıları dönüşerek yeni kültürel farklılıkları beraberinde getirmektedir. Göçmenler tarafından kaynak ülkeye gönderilen döviz, kaynak ülkelerde ekonomik olarak

kalkınmayı teşvik etmekte ve yaşam standartlarını yükseltmektedir. Göç yalnızca bireysel bir deneyim değildir, yalnızca göç alan ülkeyi etkileyen bir deneyim de değildir, göç veren ülke için de büyük değişimlerin önünü açmaktadır (Castles ve Miller, 2008).

1.4. Göç Teorileri

Uluslararası göçe dair ilk kuramsal çalışma 1885'te Ernst Georg Ravenstein tarafından yapılmıştır. Ravenstein, 1871 ve 1881 yıllarında İngiltere'de yapılan nüfus sayımı verilerini kullanarak göç kanunlarını tespit etmeye çalışmıştır. 1885'te yayımlanan makalesinde Ravenstein göç kanununun 7 bileşeni olduğunu ileri sürer: mesafe, doğrudan göç, basamaklar, yayılma ve emme süreci, zincirler, kır ve kent halkı, cinsiyet. Mesafe göçmenler için belirleyici unsurlardan biridir, çünkü göçmenler kısa mesafeli yerlere göç etme eğilimindedir ve etraflarında göç dalgaları oluştururlar. Bununla birlikte göçmenler uzak mesafelerdeki ticaret merkezlerine doğrudan göç edebilirler. Göç ettikleri noktada sanayileşmenin artmasıyla birlikte kırsaldan daha fazla göçmen gelir ve boşalan kırsala dışarıdan göçmenler yerleşir. Kademeli olarak merkeze doğru göç için bir adım atılarak basamaklar oluşturulur. Göçmenlerin nihai amacı göç etme eylemi değil, yaşam standartlarını yükseltmek ve ticari zenginlikten faydalanmaktır. Göç bu yönüyle, kentlerin ihtiyaç duyduğu iş gücüne ulaşmasını ve karşılıklı bir talep oluşmasını sağlayarak, yayılma ve emme sürecini besler. Bir sonraki adımda göç alan yerler bir süre sonra göç verecektir, bu süreç zincirleme olarak gelişir. Kırsal bölgedeki insanlar kentlerdeki kişilere göre, kadınlar erkeklere göre göç etmeye daha meyillidir (Ravenstein, 1885: 198-199).

Göç fenomenini ele alan klasik kuramlardan biri de Everet Lee'ye aittir. Lee'ye göre insanların mevcut ülkelerini terk etmelerine neden olan *itici faktörler* ve ulaşmak istedikleri ülkeleri cazip kılan *çekici faktörler* bulunmaktadır. Fakat *itici* ve *çekici faktörlerin* etkisi kişiden kişiye değişebilmektedir. Lee, düşük ekonomik düzeydeki ülkelere refah düzeyi yüksek ülkelere yapılan göçlerin bir süre sonra ülkeler arasındaki eşitsizliği dengeleyeceğine inanmaktadır. *A Theory of Migration* başlıklı makalesinde Lee, göç etmeyi etkileyen 4 faktör üzerinde durmuştur: kaynak

ülkenin özellikleri, hedef ülkenin özellikleri, işe karışan engeller ve bireysel faktörler (Lee, 1967: 212). *İtme-çekme teorilerine* göre kaynak ülkelerdeki insanların hedef ülkelere gitmesine neden olan *itici faktörler* (siyasal baskı, düşük yaşam standartları gibi) ve kaynak ülkeyi daha da cazip hale getiren *çekici faktörler* (boş araziler, siyasal özgürlükler gibi) vardır. Fakat *itme-çekme teorisinin* açıklayamadığı noktalar vardır. Bu teoriye göre yoğun nüfuslu alanlardan seyrek nüfuslu alanlara doğru göç hareketi olması gerekirken, Almanya ve Hollanda gibi kalabalık ülkeler yüksek oranda göç almaktadır. Açıklamada yetersiz kalınan konulardan biri de hedef ülkenin neye göre belirlendiğidir, örneğin Türkler Almanya'ya göç ederken Cezayirliiler neden Fransa'yı tercih etmektedir (Castles ve Miller, 2008: 31-34)? Kuram göçmenlerin kaynak ülkeden çıkışını tetikleyen ve hedef ülkeye gitmek için motivasyon oluşturan unsurlara odaklanmakla birlikte bireylerin kararlarını etkileyen tarihsel ortaklıklar, dayanışma unsuru, bireysel farklılıklar gibi çeşitli faktörleri denkleme katmadığından dolayı göç hareketlerinin bir kısmını açıklamada kısıtlı kalmaktadır.

William Petersen ise bireysel farklılıkları da göz önüne alarak *itme-çekme teorisine* farklı bir bakış getirmiştir. Çalışmasındaki temel çıkış noktalarından biri şu sorudur: “Neden bazı insanlar göç ederken bazı insanlar yerleşik kalır?” Bu teorisiyle insanları göç etme nedenlerine odaklanan Petersen, göçü 4 sınıfa ayırmıştır. Bunlardan ilki olan *ilkel göç*; doğa koşulları, coğrafi nedenler gibi somut faktörlerden olabileceği gibi bazen sosyal değişikliklerden de kaynaklanmaktadır. İkinci çeşit olan *zoraki göç* ise toplumdaki hâkim zümrenin baskısından kaçmak amacıyla yapılan göçlerdir. Üçüncü çeşit olan *serbest göç* kişinin bir baskı altında kalmadan bireysel tercihleriyle yaptığı göçtür. Son olarak *kitlesel göç* ise bireysel olarak göç eden kişilerin ardından kaynak ülkeden çok sayıda kişinin gelmeye devam etmesiyle kitlesel bir hal olan göçlerdir (Petersen, 1958: 256-264).

Göç teorilerine yönelik yaklaşımlardan bir kısmı ekonomi odaklıdır. Bunlardan biri olan *neo-klasik ekonomi kuramı* çağdaş göç teorilerinin ilki olarak görülmektedir. George Borjas'a göre, *neoklasik teoride* kişiler faydalarını maksimize etmek üzere bir araştırma yapmaktadır. Göç edilebilecek ülkeler ve bu ülkelerdeki göç düzenlemeleri araştırılmakta, kendi ülkesinde kalmak da bir seçenek olarak

ihtimaller arasına katılarak ekonomik olarak en kârlı olan alternatif seçilmektedir (Borjas, 1989). *Neoklasik göç teorisinin* basitleştirici yaklaşımı eleştirilmekle birlikte; tarihçiler, antropologlar, sosyologlar ve coğrafyacılar göre göçmenlerin karar verme süreci aile/cemaat dinamiklerinin ve tarihsel deneyimlerinin etkisi altındadır (Portes ve Borocz, 1989). Bir diğer ekonomi temelli kuram 90'lı yıllarda Oded Stark tarafından geliştirilen *yeni ekonomi kuramı*dır. Bu kurama göre göç kararı bireysel bir tercihten öteye geçmekte, bireyin dâhil olduğu bir grubun veya ailesinin de katıldığı bir karar verme sürecine dönüşmektedir. Göçün maliyeti, riskleri, getireceği kazanç, geride kalanların refah seviyesine etki derecesi gibi faktörler göz önüne alınarak bir fizibilite yapılmakta ve karar hep birlikte verilmektedir (Stark ve Bloom'dan akt. Mercan Sarı, 2018: 20). Michael J. Piore tarafından geliştirilen *ikiye bölünmüş emek piyasası kuramına* göre ise sanayi toplumları sürekli olarak iş gücüne ihtiyaç duymakta ve bu da göçün sürekliliğine neden olmaktadır. Piore iş gücü piyasasını birincil ve ikincil olarak sınıflandırır. Birincil piyasada uzmanlık gerektiren işleri yapan vasıflı ve sürekli işçiler bulunur. İkincil piyasada ise tecrübe gerektirmeyen işleri yapan vasıfsız işçiler bulunur. İkincil piyasa için vasıfsız iş gücü ithal edilmektedir. Bu teori, yüksek statülü işlerde yerlilerin ve düşük statülü işlerde göçmenlerin çalıştığı ikili emek piyasasının nasıl oluştuğunu açıklamaktadır (Abadan-Unat, 2002: 10-15).

Bağımlılık Okulu tarafından geliştirilen *merkez-çevre teorisi* dünyayı, merkez ve çevre olarak ikiye ayırmaktadır. İki sınıf arasında birbirine bağımlılık söz konusudur. Az gelişmiş ülkeler ucuz iş gücü ve hammadde kaynağı olarak gelişmiş ülkelerin kendilerine bağımlı olmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda gelişmiş ülkeler de hammaddeyi işleme yöntemlerini bilmesi ve gerekli donanıma sahip olması noktasında az gelişmiş ülkeleri kendine muhtaç hale getirmektedir. Bu ilişkinin temelinde çelişkili bir durum bulunmaktadır; merkez ülkeler “merkez” pozisyonunu koruyabilmek için çevre ülkelerin ekonomilerinin gelişmemesine yönelik aksiyonlarda bulunmak zorundadır. Fakat diğer yandan sistem bir döngü halinde işlediğinden merkez ülkelerin çevre ülkelere yatırım yapması da gerekmektedir. Örneğin merkez ülkelerdeki nüfusun büyüme oranının çevreye göre daha düşük olması, çevre ülkelerden iş gücü ihtiyacının karşılanmasına neden olmaktadır.

Batının işgaller ve kolonileştirmeye başlattığı sömürü süreci, modern dünyada farklı bir formatta -küreselleşme, demokrasi getirme, terörle mücadele- söylemleriyle gerçekleşmektedir. Immanuel Wallerstein ise merkez ve çevrede konumlandırılmayan ülkelerin de konumlandırılabilmesi adına *dünya sistem teorisini* geliştirerek yarı-çevre olarak isimlendirdiği bir sınıf ortaya koymuştur. *Merkez-çevre teorisinde* olduğu gibi yarı-çevre sınıfındaki ülkeler de merkez tarafından sömürülme tehlikesiyle karşı karşıyadır (Yalçın, 2004: 35-40).

Göç sistemleri kuramı kaynak ülke ve hedef ülke arasındaki göç ilişkisinin genellikle iki ülke arasındaki ekonomik, siyasi, kültürel, ailesel nedenlerden kaynaklandığını ortaya sürmektedir. Sömürgecilik de bu nedenlerden biridir. Bu kuram makro boyutta göç ilişkisindeki ülkelerin ekonomik, siyasi, hukuki ilişkilerine odaklanırken, mikro boyutta göçmenlerin adaptasyon sorunu ve kaynak ülkeleriyle bağlarına odaklanmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 35-36). Thomas Faist, bu kuramın üç özelliğine vurgu yapmaktadır. İlk olarak iki ülke arasındaki bağlantı insanlar göç etmeye başlamadan önce kurulmuştur. İkincisi, bu kuram sürece odaklanır, bir kez başlayan hareketlenme sürekli olarak devam eder. Bir diğer önemli nokta ise göçmenlerin karşılaştığı sorunların aşılmasında en önemli faktörün ulusaşırı toplumsal ağlar olmasıdır. (Faist, 2003: 82-84)

Göçmen ilişkiler ağı (network kuramı), -birçok kuram göçün nedenlerine odaklanmasına rağmen- göçmenler arasındaki ilişkiye odaklanmakta ve bu geniş ilişki şemasını bir sosyal ağ yapısına benzetmektedir. Göçmen ağları eski göçmenleri yeni göçmenlere ve göçmen olmayanlara akrabalık, arkadaşlık, ortak değerler gibi unsurlar aracılığıyla bağlamaktadır. Göçmen olmayanların gözünde engel teşkil eden maliyet ve risk faktörleri bu ağlar sayesinde azalmakta ve göç etme eğilimleri artmaktadır (Massey, v.d., 1993).

Birinci bölümde öne çıkan en önemli noktalardan biri göç sürecinin normallik düzeyidir. Göç yalnızca bugüne veya modern zamanlara özgü bir hareketlenme değildir, insanlar tarih boyunca bir yerden bir yere gönüllü veya zorunlu olarak göç etmiştir. O çağın ruhuna, şartlarına, konjonktürüne göre bu göçler kimi zaman daha kolay yapılabilmiş, kimi zaman ulus devlet sınırları gibi engellere takılmıştır. Göçü

tetikleyen çok sayıda neden olmakla birlikte kişiyi en temelde göç etmeye iten dürtü hayatta kalma mücadelesidir. Nasıl ki savaş sonrası kitlesel bir göçte güvende kalmak söz konusuysa, emek göçünde de bir aileyi doyurma güdüsü vardır. Göçün etki dalgası halka halka yayılarak hem hedef ülkede hem de kaynak ülkede önemli değişikliklere öncülük etmektedir. Nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte ele alındığında toplumsal yapıda, ekonomide, siyasette, kültürel hayatta, eğitimde reformlar yapılmasını gerektiren dönüştürücü bir süreçtir. Bu dönüşüme direnmek ise günümüzdeki göç hareketliliğinin hızına bakıldığında mümkün gözükmemektedir. İnsan faktörünün bu süreçte hem bir özne olarak nasıl etkilendiği, hem de toplumlararası bir taşıyıcı olarak nasıl etki oluşturduğu bir sonraki başlıkta incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM: GÖÇMEN GENÇLİK KÜLTÜRÜ

Bu çalışmanın odak noktası göç değil, göçmenlerdir; hatta göçmen gençlerdir. Türkiye'deki Suriyeli gençlerle görüşmelere başlamadan önce onların yaşam dinamiklerini, arayışlarını, değerlerini, karşılaştıkları sorunları daha iyi anlayabilmek için göçmen gençlik kültürüne yönelik araştırmalar incelenmiştir. Literatürde göçe yönelik çok sayıda çalışma olmasına rağmen, süreçte en zor kaynak bulunan başlık göçmen gençlik kültürü olmuştur. Göçmen kültürü ve gençlik kültürü üzerine ayrı ayrı yapılmış çalışmalar mevcuttur, fakat göçmen gençler özelinde kapsamlı olarak yapılmış çok sayıda çalışma bulunmamaktadır. Göçmen gençlik alt kültürlerine örnek olarak sunulan William Foote Whyte'ın ABD'deki İtalyan göçmenlere yönelik çalışması bu alandaki en detaylı çalışmalardan biridir. Bu başlık kapsamında göçmen ve gençlik kültürleri ilk olarak ayrı ayrı ele alınmış ve sonrasında göçmen gençlik alt kültürlerine yönelik örnekler sunulmuştur.

Göçmen kültürünü ele alırken ilk olarak kültür kavramının tanımı yapılmaktadır. Günümüzde kültür, küreselleşme ve göçmenlik birbiriyle sıkı bir ilişki içerisinde olduğundan bu kavramlar arasındaki bağın içeriği hakkında da bilgi verilmektedir. Sonrasında, yerinden edilmiş göçmenin kimlik ve yuva arayışında önem arz eden noktalar üzerinde durulmaktadır. Kimliklerin sürekli olarak oluşum halinde olduğu, göçmenliğin yalnızca bir A noktasından B noktasına gidiş olmadığı, gittikleri toplumlardaki benzer yargılanma biçimleri, yerleşiklerle kurdukları rekabet ilişkileri, toplumsal hayata uyum ve yeni bir kültürle alışveriş süreci öne çıkan noktalardır. Gençlik kültürünü incelerken; gençliğin toplumsal bir kategori olarak var olmasına zemin oluşturan nedenler, bu kategoriye yüklenen sorumluluklar ve beklentiler, gençler arasında ortaya çıkan alt kültürlerin tarzları, kavgaları, deneyimleri konularına yer verilmekte ve konunun daha iyi anlaşılabilmesi için farklı zamanlardan ve mekânlardan gençlik alt kültürü örnekleri sunulmaktadır.

2.1. Göçmen Kültürü

Göçmen kültürünü incelemek için ilk olarak 2 kavramın sözlük tanımlarını ayrı ayrı vermek uygun olacaktır. Fakat iki kavram için de üzerinde mutabık

kalınmış, evrensel olarak kabul edilmiş bir tanım bulmak oldukça zordur, ikisi için de yoruma açık çok sayıda tanım mevcuttur. Bunlardan birkaçını ifade etmek gerekirse göçmen; “bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve ‘kişisel uygunluk’ sebepleriyle aldığı tüm durumlar” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu nedenle, maddi ve sosyal imkânlarını iyileştirmek ve hem kendilerine hem de ailelerine dair beklentilerini hayata geçirmek için başka bir bölgeye giden kişiler için kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletlere göre ise göçmen; “sebebi, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli/düzensiz olması durumlarından bağımsız olarak farklı bir ülkede 1 yıldan fazla ikamet eden kişi”dir. Turist veya iş adamı olarak kısa süreli seyahatler yapan kişiler bu tanım kapsamında göçmen olarak değerlendirilmezken, tarım ürünlerinin ekimi veya hasadı için kısa süreli ikamet eden mevsimsel tarım işçileri gibi kişiler göçmen sınıfına girmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2013: 37).

Kültür kavramının genel hatlarını çizmek için Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi Sempozyumu’nun duyuru metnine bakılabilir: “belirli biçimlerde ifade edilen, toplumsal olarak düzenlenmiş anlatım sistemleri” ve “somut kültürel biçimlerin ve pratiklerin tarihsel ve sosyolojik incelemesi”. Immanuel Wallerstein ise kültürü “bir grubu diğerinden ayıran özellikler dizisi” olarak nitelemektedir (King, 1998: 17-18).

Kültür ve göçmen kavramlarıyla sıkı bir ilişki içinde olan bir diğer kavram da küreselleşmedir. Olayların örgüsüne göre kimi zaman biri neden diğeri sonuçtur, kimi zaman da tam tersi. Küreselleşme, göçmenliği eskiye nazaran daha çok kolaylaştırırken, göçmenlik de hem kendi ülkesine hem de konaklanan ülkeye taşıdığı farklı pratiklerle küreselleşmeye hizmet etmektedir. Aynı zamanda göçmenlik kültürler arası alışveriş için de en etkili yöntemlerden biridir. Arjun Appadurai’nin küresel kültürel akışa yönelik sınıflandırması da bu yaklaşımı desteklemektedir. Küresel kültürel akışı 5 boyutta sınıflandırmaktadır: turist, mülteci, göçmen, misafir işçi gibi insan akışıyla oluşan *etnomanzaralar*; makine ve teknoloji akışıyla oluşan *teknomanzaralar*; küresel sermayedeki ve dövizdeki değişimle oluşan *finansmanzaralar*; elektronik ve matbu kaynakların dağıtımıyla oluşan

medyamanzaralar; özgürlük, refah, haklar, bağımsızlık, temsiliyet, demokrasi gibi kavramların akışıyla oluşan *ideomanzaralar* (Appadurai, 1990: 296-300).

Göçmenlik, küreselleşmeyle olduğu kadar modern dünyanın dinamikleriyle de güçlü bir ilişki içindedir. Wallerstein'ın da belirttiği gibi modern dünya sistemi kapitalist bir dünya ekonomisine dayanmaktadır. Sermaye birikimi için geniş coğrafi bir iş bölümü oluşturulmuştur. Bu iş bölümü doğrultusunda madde, sermaye, emek akışı olmakta ve bu da devlet sınırlarını geçirgenleştirmektedir. Ulusal kültürlerin yaratıldığı bir dünyada bu durum ulusal farklılıkları kaldırmaya başlamıştır. Yeme-içme, giyim, yerleşim tarzı gibi gündelik yaşam ritüellerinde ve sanatlarda uluslararasılaşmadan söz edilebilir. Çalışmak için göç eden insanlar bunu iki farklı düzeyde yapmaktadır. Birinci seviye; mesleki olarak iyi konumdaki zengin insanların daha yoksul ülkelere gitmeleri ve göçmenden ziyade geçici konuklar olarak nitelendirilmeleridir. Asimile olma ya da asimile etme çabası yoktur, misafir oldukları ülkede özel yerleşim alanlarında yaşarlar ve kendilerini dünya kültürünün taşıyıcısı gibi görürler. Aslında dünyadaki başat gruplarının kültürünün taşıyıcısıdır. İkinci seviye olan ve asıl sorun teşkil eden tür ise mesleki olarak alt seviyelerdeki insanların yoksul ülkelere daha zengin ülkelere göç etmesidir. Konuk oldukları ülkeyle kültürel bir çatışma yaşarlar, sürekli olarak orada kalmaya çalışırlar. O ülkenin ulusal kültürüne dâhil olmak istediklerinde çoğu zaman kabul görmezler. Asimilasyonu reddettikleri zaman da asimile olmaya zorlanırlar. Resmi olarak “azınlık” gruplara dönüşürler. Günümüz dünyasında azınlıklar istisnai bir durum olmaktan çıkmıştır, devletlerdeki azınlık sayısı ve çeşitliliği giderek artmaktadır (Wallerstein, 1998: 121-137).

2.1.1. Kimlik Arayışı

Göçmen kimliği ve kültürü alanındaki çalışmalara öncülük eden Stuart Hall kimlik inşasını “Diğerlerinin olmadığı şeydir, kendini inşa etmek ötekinin iğne deliğinden geçmeyi gerektirir.” şeklinde betimlemektedir (Hall, Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik, 1998: 41).

Bireylerin kimliğini toplumun kimliğinden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Peter Berger ve Thomas Luckman toplumlara kimliğini

kazandıran bir kavramdan söz etmektedir: *anlam stokları*. Anlam stokları; toplumsal olarak nesnelleştirilir, işlenir, tarihsel anlam rezervlerinde korunur ve kurumlar tarafından yönetilir. Kişilerin eylemleri de bu anlam stoklarındaki veriye göre şekillenmektedir. Gelişmekte olan bir çocuk toplumsal anlam stoklarındaki eylemleri anlamakta, kendi konumunu belirlemekte ve bireysel kimliğini oluşturmaya başlamaktadır. Toplumlara ortak bir değerler sistemine ve anlam stoklarına sahip olmadan düşünmek zordur. Toplumlarda, eylemler karşısında tahmin edilebilir tepkiler verilmesi anlam krizini ortadan kaldırmaktadır. Bir toplumda farklı değer sistemlerinin aynı anda birlikte var olması farklı anlam topluluklarının oluşmasının ve dolayısıyla çoğulculuğun önünü açmaktadır. Eğer çoğulculuk o toplumda yüksek bir değer olarak nitelendiriliyorsa bu noktada modern çoğulculuktan bahsedilebilir. Toplumsal ve bireysel hayatlarda anlam krizine neden olan asıl faktör ise modern sekülerizm değil modern çoğulculuktur. Modernite yalnızca nitel çoğulculuk da değildir, aynı zamanda -göçler, şehirleşme, popülasyonun artması, farklı insanları bir araya getirerek barış içinde çalışmalarını gerektiren endüstrileşme gibi unsurlardan dolayı- nicel çoğulculuk da demektir (Berger ve Luckmann, 2015).

Göçmen kimliği ve kültürü alanındaki çalışmalarıyla akla gelen ilk isimlerden biri, kendisi de bir göçmen olan Hall'dur. Jamaika'da alt-orta sınıf bir ailede yetiştikten sonra ellilerin başında okumak üzere İngiltere'ye göç etmiştir. O yıllarda Jamaika'daki insanların %98'i siyahlar ve daha birçok değişik renkten insandan oluşmaktaydı, fakat kimse insanlara siyah diye seslenmemektedir. Yine de insanlar kişinin rengine, hatta saç şekline göre toplumsal statüsünü tahmin edebilmekteydi. Siyah sözcüğü ilk kez sömürgeciliğin yıkıldığı ve milliyetçi söylemlerin arttığı bir dönemde siyasal bir kategori olarak üretilmiştir. Jamaika'daki 2 büyük siyasal parti lideri Bob Marley'in elini sıkmaya çalışarak bu hareketin içinde yer almayı amaçlamışlardı. Marley onlara bakmış olsaydı, "siyasetin kültürü meşrulaştırması değil, kültürün siyaseti meşrulaştırması" gerçekleşmiş olacaktı. Hall, İngiltere'de göçmen olarak görülmesine rağmen kendini göçmen olarak nitelendirmemektedir, ona göre kendisi yalnızca "temelli olarak evden ayrılmıştı". İngiltere'ye 2. kez döndüğünde kim olduğunu keşfetmeye ve kendi kendine göç hikâyesini anlatmaya başlamıştı (Hall , Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler, 1998: 63-96).

Hall'a göre kimlikler hiçbir zaman tamamlanmaz, sürekli olarak oluşum halindedirler. Kimlikler dışarda şekillenen kavramlar değildir, kişinin benliğinde deneyimlenerek oluşmaktadır. Hall, elliler ve altmışlardaki savaş sonrasında İngiltere'deki birinci kuşağın eve dönme hayallerine değinmektedir; geçici misafirler olduklarını ve gemiye atlayarak yurtlarına döneceklerini sanan, herkes tarafından eve ne zaman döneceği sorulan insanlar yetmişli yıllarda kalıcılığı hissetmiştir ve bununla birlikte İngiltere'de ırkçı politikalar baş göstermiştir. Hall, bu siyasete karşı gösterilen kimlik siyasetinin ilk biçimini *Kimlik Siyaseti Bir* olarak isimlendirmektedir. Britanyalı kimliğine sahip olamayan insanlar kimliklerini keşfetmeye, köklerini araştırmaya yönelmiştir. Bu keşif sürecinde hiçbir yerde anlatılmayan veya öğretilmeyen yitik tarihlerini geri kazanmaya başlamışlardır. Bu bir yeniden kimlik kazanma, yeniden yurt edinme, yeniden özdeşleşme sürecidir. Ellili ve altmışlı yıllarda Karayipler, Doğu Afrika, Asya'daki adalar, Bangladeş, Hindistan gibi birçok bölgeden İngiltere'ye büyük göç dalgalarıyla çeşitli topluluk ve kültürlerden gelen insanlar siyasal olarak kendilerini siyah olarak tanımlamıştır. Derilerinin rengi farklı olduğu için ötekileştirilen bu insanlar ırkçı siyasal sistemler karşısında müştereklerinin ayrılıklarından daha fazla olduğunu dile getirerek birlikte mücadele yürütmüştür. Bu mücadele halen sona ermemiştir (Hall, Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler, 1998: 63-96).

Kimlikler sürekli olarak bir yenilenme halinde olsa da insan mevcut durumunu koruma eğilimindedir. Göçmenler de eski kimliklerini korumak için çeşitli refleksler geliştirmiştir. Bunların en etkililerinden biri birbirlerine yakın konumlarda oturmalarıdır. Halil Can'ın makalesinde yer alan Gün ailesinin göç hikâyesinde de olduğu gibi göçmenler azınlık toplumlarının iletişim alanlarına yakın konumlanmakta ve aile, akraba, komşuluk ilişkilerine değer vermektedirler. Bir yandan güvenli alanlarında sosyal istikrar sağlarken diğer yandan homojen alanlarından çıkarak sınırlarını aşmaya çalışmaktadırlar. Birbiriyle geçişken, kesişen alanlar oluşturarak hareket etmektedirler (Can, 2007: 287-314). Bir diğer durum da çıkış yapılan ülkedeki haberleri yakından takip etmekle ilgilidir. 2007 yılındaki çalışmasında Asu Aksoy, Londra'daki Türklerle yaptığı görüşmelerde göçmenlerin uydu televizyonları aracılığıyla Türkiye'deki güncel olayları Londra'daki

yaşantılarına getirdiklerini gözlemlemiştir. Bu, insanların geride bıraktıklarına daha da bağlanması anlamına gelmemektedir. Kişiler uydu televizyon olmadığı zamanlar yeni geldikleri ülkede karşılaştıkları durumlara karşı “Bizim ülkemizde böyle şeyler olmazdı.” gibi söylemler geliştirerek geldikleri yeri mitleştirirken artık güncel bilgiye ulaşma ve değişimi görme imkânına sahip olmaktadır. Bu şekilde kolay erişim kopukluk hissini de azaltmaktadır. Göçmenler de bildikleri ve aşına oldukları referanslar dünyasını izlemek istemektedirler (Aksoy, 2007: 434-439).

Göçle ilgili yaygın yanılgılardan biri bunun tek yönlü bir kopuş süreci olduğudur. Küreselleşmeyle birlikte göç süreci artık tek yönlü bir kopuş olmaktan çıkmıştır, göçmenler de sadece yeni bir topluma ait olma mücadelesi veren kişiler değildir. Artık göçmen kimliği yeni bir boyut kazanmıştır. Göçmenler; ülkelerarası aktif bağları olan, kararlarında tek bir ülke veya toplumsal düzenle sınırlı olmayan, vatandaşlık uygulamalarında çok-ülkeli olarak davranabilen bir noktaya gelmiştir. Ulusaşırı olarak adlandırılan bu yeni yaklaşım göçmenliği bir noktadan başka bir noktaya tek yönlü olarak almamakta, noktalarası ve çok yönlü olarak nitelermektedir (Aksoy, 2007: 427). Bu şekilde ikili hayatlar yaşayan, iki dil konuşan, iki ülkede kendine ev yapan ve ulusaşırı düzenli iletişimde olduğu kişiler sayesinde hayatını kazanan insanların sayısı gitgide artmaktadır (Portes v.d.’den akt. Aksoy, 2007: 428).

Ulusaşırı hayatlar yaşayan göçmenler, yeni ve yabancı bir dünyaya adım atmakla birlikte uzun ve zorlu bir keşif sürecine girmişlerdir. Maxine Hong Kingston tek bir soruyla göçmenlerin karşılaştığı en büyük sorunu özetlemektedir: “Şimdi artık yeni bir ülkedeydi, normalin ne olduğunu kim söyleyebilirdi?” (Kingston’dan akt. Chambers, 2014: 35)

Yıllarca tek bir toplumun dinamikleriyle yoğrulmuş bir kimlikle başka bir ülkeye giden göçmenler, yeni yuvanın normlarını, kültürünü, gündelik hayat pratiklerini anlama süreçlerinden geçerek yeni bir kimlik inşa etmektedir. Kişilerin yeni bir toplumda kendini yeniden tanımlama sürecini Edmond Jabes şu şekilde özetlemektedir:

“Bir gün benim için her şeyden daha önemli olanın, kendimi ne dereceye kadar bir yabancı olarak tanımladığım olduğunu fark ettim... Ve anladım ki,

kırılgan biri olarak yabancının güvenebileceği tek şey, başkalarının ona sunabileceği konukseverlikti. Tıpkı kelimelerin beyaz sayfaların kendine açtıkları yerlere ya da kuşların gökyüzünün koşulsuz sinesine sığınmaları gibi.” (Jabes’ten akt. Chambers, 2014: 12)

Kimliklerin güncellenmesi sürecinin eskiden tamamen kopuk olamayacağı açıktır. Hall’a göre kimliklerimiz, üzerinde tarihin güçlü ve yönlendirici etkilerine dair izleri ve geçmişin bağlantılarını taşımaktadır. Geçmişe dönmeden kültürel politikalar yürütülemez, fakat bu dönüş kesin bir dönüş de değildir. Geçmişe tarih, hafıza ve istekler vasıtasıyla gidilmektedir. Geçmişin anlatılaştırılmasına ihtiyaç vardır (Hall, Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler, 1998: 63-96). Iain Chambers’a göre de devralınan kültürel, tarihsel, dilsel miras silinip atılamaz. Tüm bunlar, kimlik, gelenekler eleştirilebilir, güncellenebilir, yeni bir doğrultu verilebilir; fakat var olan imha edilemez (Chambers, 2014: 43). Yeni kimliğin oluşturulma sürecinin geçmiş eylemlerden ve tecrübelerden kopuk olması imkânsızdır.

“Bugünkü özgürlüğüm, dünkü özgürlüğüm tarafından kısıtlanmıştır; ben, geçmişteki eylemlerim tarafından belirlenmiş, yani şimdiki özgürlüğüm açısından kısıtlanmış olurum.” (Bauman, 2012: 32)

Yukarıda ele alınan kimlik, göçmenlerin kişiliğine yönelik olmakla birlikte devletler kişilerin kimliğini somut veriler ve sayılar üzerinden tanımlamaktadır. Varış noktası olan ülkeler gelen kişilere devlet perspektifinden bir kimlik incelemesi süreci uygulamaktadır. Bu sürecin kapsamı ve derinliği geliş amacına, yöntemine vs. göre değişkenlik gösterebilmektedir. Örneğin 18. yy. sonlarında ve 19. yy. başlarında Amerika’ya ulaşan göçmenlerin durak noktası Ellis Adası’ydı, göçmenler ilk olarak burada detaylı bir sağlık muayenesinden geçmekte ve ardından da memurların sorgu kâğıdında yer alan soruları yanıtlamaktaydı. Bu sorgu kâğıdı; isim, yaş, cinsiyet, medeni durum, iş durumu, milliyet, en son ikamet edilen yer, gidilecek nihai yer, nihai yer için bileti olup olmama durumu, bilet bedelinin kim tarafından karşılandığı, 25 dolarının olup olmadığı, bir arkadaşıyla buluşup buluşmayacağı, çokeşli olma durumu, anarşist olma durumu, hapisane/düşkünler evi/akıl hastanesinde kalıp kalmadığı, ABD’ye bir iş anlaşması kapsamında gelme durumu, bedensel/zihinsel

sağlık durumu, sakatlık durumu sorularını içermektedir (Bali, 2004: 37-46). Bugün de farklı bir ülkeye göçmen olarak veya turist olarak girişlerde sorulan sorular bu örnekten çok fazla farklılık göstermeyen yüzeyselliktedir. Suriye'den Türkiye'ye gelen kişilere yöneltilen benzer sorulara ek olarak güvenlik araştırması da yapılmaktadır.

2.1.2. Yuva Arayışı

Göçmen olmak; sevdiğiniz insanları, bildiğiniz bir hayatı ve sahip olduklarınızı, geride bırakarak bilinmez bir yola çıkmak demektir. Gidilen noktaya dair ne kadar araştırma yapılırsa yapılsın akıllarda bir soru işareti vardır. Yeni varış noktası bir yuva olabilecek midir?: “Göç, tek yönlü bir yolculuktur. Geri dönecek bir ‘yuva’ yoktur.” (Hall S., Minimal Selves, 1987: 44)

Tarih boyunca insanları bildikleri, kendilerini ait hissettikleri bir yuvadan başka bir yuva arayışına sürükleyen nedenler olmuştur. Karayiplilerin İngiltere'ye göçünde olduğu gibi gönüllü göçlerin çoğunda bir inanç hareketi söz konusudur. Her göç hareketi çelişik motivasyonlar içermektedir; geride bırakılan umutsuzluk, hedeflenen varış noktasında faydalar elde edileceğine yönelik güçlü bir inanç, statü arzusu, hoşça karşılanma hayali (Hebdige, 2004: 44). Çelişik motivasyonlar aynı zamanda çelişik varış noktalarının da habercisidir; kişiler kimi zaman ölü şehirlerden kaçarken kimi zaman da Naipaul'un tanımladığı ölü şehirlere göç etmektedir. Ona göre bir şehrin ölümü sadece bir patlamayla veya bir terk edilişle olmaz. İnsanlar temiz kaynaklara ulaşamadığında, yürüyüş yapamadığında, ulaşım sorunlarıyla başa çıkamadığında, kısacası kendilerini şehre bağlayan güzellikleri yitirdiğinde ve insanlıklarından uzaklaştıklarında o şehir ölmektedir. Mutsuzluk içinde kıvranan insan kalabalıklarından oluşan şehirler gerçek bir ölüm yaşamaktadır (Naipaul'dan akt. Chambers, 2014: 142). Bununla birlikte insanların kimi zaman ölü şehirlere göç ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yürüyüş yapılacak alan olmasa da, meydanlar mutsuz kalabalıklarla dolu olsa da sağladıkları iş imkânlarıyla metropoller bugün hala emek göçünün gözdesi konumundadır.

Yeni bir yuvaya gidiyor olmanın heyecanı bir önceki yuvayı kolayca unutmaya yetmez. İster gönüllü ister zorunlu göç olsun, kişinin yeni bir noktaya

varma konusundaki heyecanı ve motivasyonu yüksek olsa da veya hayatta kalmak için yeni bir yaşam alanına elzem bir şekilde ihtiyacı olsa da; geride bırakılan toprakların, ailenin, arkadaşların, yaşanmışlıkların hüznü de onlarla birlikte göç eder. Örneğin, bir göçmen 1966'daki deprem sonrasında Türkiye'den Almanya'ya göç eden Hasan Gün gibi 40 yıl boyunca geri dönüş planları yapabilir:

“[...] Biz, ee, bir kışın çalışalım dedik, niyetimiz öyleydi yani fikrimiz oydu. Kışın çalışalım, biraz para biriktirelim tekrar geri dönüp gidelim memleketimize, ya birkaç tane koyun alalım, ya birkaç tane inek alalım, o bakımdan idaremizi yapalım yani o niyetle. Neyse o kışı da geçirdik yazın gideceğiz diye, yaz geliyordu bahar gideriz diye, bahar geliyordu kışa gidiyoruz. Netice işte kaldık bugüne kadar. 1966 senesinde deprem oldu, 1967'de işbaşı yaptık, bugün de maşallah 2003 yılına girmiş oldum, halen gidiyoruz.” (Can, 2007: 294)

Özellikle çoğu zaman geriye dönme planları yapan ilk kuşak göçmenler ne oraya ne buraya ait olmuşlardır. Fakat göçe ve göçmenlere yönelik araştırmalar kalış süreci uzadıkça ilk yuvaya dönme oranının düştüğünü ortaya koymaktadır (TC Kamu Denetçiliği, 2018: 35). Dönüş oranı düşük olsa da -yukarıda belirtilen Hasan Akgün isimli göçmen örneğinde olduğu gibi- göçmenlerin ilk yuvadan ayrılışının üstünden ne kadar yıl geçerse geçsin tamamen bir kopma gerçekleşmemektedir. Özellikle göçmenlerin anılarına yer verilen çalışmalarda göçmenlerin konuşmalarının satır aralarında bu bulgunun izleri görülmektedir (Bali, 2004; Kaya ve Şahin, 2007).

Değişime açıklık ve cesaret gerektiren böyle bir şeyi bir kez yaptıktan sonra 2. kez yapmak ilki kadar zor değildir. Bu noktada göçmen bir kere yola çıktığında, yolculuk hali uzun yıllar devam edebilmektedir. Chambers'a göre, yolculuk sürecinde karşılaşılan durumlar asıl planı “yarıp geçmekte” ve sonunda asıl eve dönme hayallerini değiştirmektedir. Eve dönüş hayalinin gerçekleşme ihtimali gittikçe zayıflamakta ve sonunda yok olmaktadır. Çünkü göçerlik hali sürekli değişkenlik içermektedir, sabit bir varış ve kalkış noktası yoktur. Kişi, devamlı olarak değişen dillerde, tarihlerde, kimliklerde yaşamaya devam etmektedir. Göçmen, varıldığı sanılan her noktanın bir geçiş yeri olduğunu kavrayarak eve dönüş

umudunu kaybedebilmektedir. Göçen kişinin gözleri potansiyel başka bir mekânı, başka bir geleceği aramaya devam etmektedir (Chambers, 2014: 14).

2.1.3. Damga

Erving Goffman'ın *damga teorisine* göre insan doğuştan bir damgaya sahip olabilmekte (fiziksel rahatsızlıklar gibi) veya bunu sonradan kazanabilmektedir (suçlu olmak gibi). Bu kişilerin toplumsal hayatta varlıklarını sürdürebilmeleri için normal insanlardan farklı bir yoldan, zorlu bir sosyalleşme sürecinden geçmeleri gerekmektedir. Damgalanmış kişiyi anormal hareketler yapmaya yönlendiren faktörlerden biri de diğerlerinin tepkileridir. Dolayısıyla damgalar bir yönüyle “normal kişiler” tarafından oluşturulmuş etiketlerdir (Slattery, 2007: 188-193). Göçmenler de; ten rengi, göz yapısı gibi fiziksel özellikleri veya giyim tarzı gibi kültürel özellikleriyle çoğu zaman ilk görüşte kolayca tespit edilebildiğinden toplum tarafından kolayca damgalanabilen kişiler kategorisinde yer almaktadır.

Damgalanan göçmenler için yeni bir süreç başlamıştır. Yerleşiklerin göçmen gruplara karşı kötü veya dışlayıcı bir tavır sergilemesi çoğunlukla birtakım önyargılardan beslenir ve rasyonel bir altyapıdan yoksundur. Öte yandan göçmenler bir süre sonra kendilerine gösterilen tavra karşı tavırlar sergiler. Bu durum Howard Becker'in *sapkınlık* yaklaşımıyla daha iyi anlamlandırılabilir. Becker'e göre mutlak bir sapkınlık biçimi yoktur. Sapkın olan şey diğerleri bu davranışı böyle tanımladığı için sapkındır. Toplum tarafından konulan bazı kuralların ihlal edildiği algı bir sapkınlık etiketi oluşturmakta ve bunu gerçekleştiren kişileri de *harici* olarak etiketlemektedir. Dolayısıyla sapkın olan şey davranışın niteliğinden kaynaklanmamaktadır. Sapkın kişi de sapkın davranış da bu etiketlemenin başarıya ulaşmasıyla oluşmaktadır. Özetle sapkınlık, eylemin faili ve bu eyleme tepki gösteren kişi arasındaki etkileşimin kendisidir (Becker, 2015).

Damga teorisi ve onun sapkınlık tanımında da görüldüğü gündelik algıların insan üzerindeki etkisi yadsınamaz. Göçmenlik söz konusu olunca yerleşik halk çoğu zaman kendinde daha fazla söz söyleme ve hüküm verme yetkisi görmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi yapılan önyargılı değerlendirmeler gerçek olmasa da bir süre sonra bunların gerçekliğe dönüşmesinin önünü açabilmektedir. Eğitim alanında

belli bir otantik alandan ileri gitmediği ve Avrupalının kendi yaşam alanlarına girmedeği sürece beğeni toplanmaktadır.

Göçmenlerin yerleşikler tarafından tehdit unsuru olarak algılanma seviyesi göçmen nüfusun sayısı ile da orantılı olarak artmaktadır. Bu durum haklarını dile getirmek için sokağa çıktıklarında -Almanya ve Fransa’da başörtüsü yasağına karşı olduğu gibi- daha da gözle görülür hale gelmektedir. Gittikçe artmakta olan göçmen nüfusuna karşı ulus devletler kendini tehdit altında görmekte ve sınır politikalarını daha da sıkı hale getirmektedir. Göçmenler, bir toprak parçası üzerinde yaşayan birbirine benzer insanların birlik fikrine “çomak sokan” ve onlara bu birlikteliğin kurmacalığını hatırlatan kişilerdir. Göç olgusunun problematikleşmesi ulus devlet fikrinin sarsılmasıyla çok daha derinleşir. Ulusal kimliğe duyulan özgüven kaybı göçmenleri asimile olsalar bile sadakatlerinden kuşku duyulan bir topluluğa dönüştürür (Aksoy, 2007: 421-422).

Yerleşikler genel olarak göçmenlere karşı ötekileştirici bir tutum içerisinde olsa da kimi zaman göçmenlerle empati kuran ve onları sahiplenen davranışlar da sergilemektedir. Irak’tan İngiltere’ye ulaşmaya çalışan Kürt bir gencin yol hikâyesini anlatan *Welcome* (2009) filminde bu ikili durum birçok sahnede vurgulanmaktadır. En çarpıcı sahnelerden biri halkın göçmenlere yönelik tutumuna dairdir. Göçmenler için yemek dağıtımında gönüllü olarak görev yapan ve onların bir süpermarkete alınmaması sırasında market yetkililerine tepki gösteren kadın karakter, ilerleyen sahnelerde eski eşinin iki göçmeni eve alması sırasında bunun ne kadar tehlikeli olduğunu ve eski eşinin bundan hemen vazgeçmesini tepkiyle ifade eder (Lioret, 2009). İnsan, kendi güvenli bölgesini koruma içgüdüsüne sahip olduğundan empati ve yardımseverlik düzeyi genel itibarıyla önyargıların genişletilmiş sınırları içerisinde kalmaktadır.

2.1.4. Yerleşiklerle Rekabet

Coğrafyanın dışında veya ötesinde yaşayamayışımız gibi coğrafya için verilen mücadeleden de tamamen sıyrılamayız. Bu karmaşık mücadele yalnızca ateşli silahları değil, ateşli fikirler, formlar ve imgeleri de kullanır (Said, 1995). Bir yanda insanlar için kısıtlı bir yaşam alanı mevcutken diğer yanda tüm bu insanların sahip

olduğu sınırsız çeşitlilikte bakış açısı vardır. Bu iki kısıtlayıcı ve zorlaştıracı unsur göz önüne alındığında yerleşim planımızı düzenli ve barış içerisinde yapabilseydik asıl şaşırtıcı olan bu olurdu herhalde. İnsanların alanını korumak ve oldukları “şey”i savunmak için yürüttüğü mücadele ilk günden bugüne dek sürmektedir. Edward Said’e göre hiç kimse salt olarak tek bir şey değildir. Hintli, Müslüman, kadın gibi etiketler çıkış noktası olabilir, fakat arkasından gelen somut başka bir deneyimle bu etiketler geri planda kalmaktadır. Emperyalizm, kültürel ve kimliksel karışımı perçinleyen bir kavram olmuştur. Bununla birlikte getirdiği çelişki ise insanların beyaz, kızıl, batılı gibi kavramları benimsemesi olmuştur. Fakat insanlar tıpkı tarihlerini kendileri yazdıkları gibi etnik kimliklerini ve kültürlerini de kendileri oluşturmaktadır. Gelenekler, kültürel coğrafyalar, ulusal diller gibi süreklilik arz eden etmenler her zaman mevcut olacaktır, fakat hayatı sadece bu etmenlerle ele almak ve bunların ayrılması konusunda direnç göstermek korku ve önyargının bir göstergesi olmaktadır. Şeyler arasındaki bağlar varlığın sürmesinde etkilidir ve şeyler diğerlerinin yankısından mahrum bırakılamaz. Somut, duygudaş ve çok sesli bir şekilde başkalarını da düşünmek sadece biz olanı düşünmekten daha güç, fakat daha verimli bir süreçtir. Böylece ötekini yönetmek, sınıflandırmak, hiyerarşi oluşturmak, kendi kültürümüzü/ülkemizi en büyük görmek gibi tutumlardan uzak kalılabilmektedir (Said, 1995: 486-487).

Bu kadar çok değişkenin olduğu bir dünyada farklılıklarla birlikte insanları ortak bir coğrafyada barış içerisinde yaşatabilmek için bazı düzenlemelere ve kısıtlamalara ihtiyaç vardır. Bu düzenleme arayışlarından ilki ve en etkili olanı Immanuel Kant’a aittir. Kant *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme* eserinin üçüncü maddesinde “Dünya vatandaşlığı hukuku evrensel bir misafirlik şartları ile sınırlandırılması” gerektiğini belirtir. Ona göre düzenlemeler insanseverlikten ziyade rasyonel hukuk temelinde yapılmalıdır. Misafirlik, gelinen ülkede yabancı olmaktan ötürü düşman muamelesi görmemeyi ifade etmektedir. Bu yalnızca insanların yeryüzünün ortak sahipleri olmalarından kaynaklanan bir ziyaret hakkıdır (Kant, 1960: 26-28). Kant’a göre bir yabancıya konukseverlik gösterilmesi gerekliliğinin arkasında yatan neden ulusal bütünlüğün ve barış durumunun sürdürülmesidir. Birlikte yaşayan insanlar arasındaki doğal hal barış değil, her an baş gösterebilecek

bir savaş halidir. Anlaşmazlıkları askıya almak sürdürülebilir bir barışın güvencesi olmadığından barış durumu resmi olarak tesis edilmelidir. Başka bir ulusun sınırlarına girildiğinde çatışma çıkmaması adına bu durumdaki uygulamalar ev sahibinin inisiyatifine bırakılmamalı ve çeşitli kurallarla düzenlenmelidir (Yeğenoğlu, 2016: 8-12). Meyda Yeğenoğlu konukseverliği açıklamada Jacques Derrida'nın kullandığı *eşik metaforunu* aktarmaktadır. Davetler, ev sahibi tarafından yapılmaktadır ve bir kapı bulunmaktadır, ev sahibi ve misafir rolleri nettir. Ziyaretler ise zamansızca yapılan, kapının/eşiğin, gümrük kontrolünün olmadığı bir eylemdir. Ziyarete gelen kişiye “kimsin, neden geldin, pasaportun var mı, vizen var mı?” gibi sorular sormamak koşulsuz konukseverliktir (Derrida, 2000).

Göçmenler için yerleşikler, yerleşikler için de göçmenler birbirleri açısından kestirilemez davranışlar sergileyen *yabancılar*dır. Grubun iç işleyişi hakkında çok fazla bilgi yoktur. Nasıl ben onlara karşı temkinliysem, onların da beni onaylamadıklarından, bize karşı hınç duyduklarından kuşku duyarım. *Yabancılar* ne “biz”dir ne de “onlar”dır, hareketlerini kestiremem ve nasıl davranacağımı da bilemem. Yaşam tarzımıza, yerleşik kurallarımıza kafa tutarlar; kendimizi açıklamak, haklılığımızı kanıtlamak için çaba göstermek zorunda bırakılırlar. Onlarda anlaşılmaz bir yan vardır (Bauman, 2012: 51, 66). Norbert Elias'ın *yerleşikler ve dışarıklılar* teorisine göre de, dışardan içeriye nüfuz etmeye çalışan kesim olan yeniler ve eskiler arasında bir gerilim oluşmaktadır; bir tarafta içeriye girmeye çalışan ve kendine yer arayan *dışarıklılar*, diğer tarafta yenilere yer açmak zorunda kalan *yerleşikler* vardır. İki taraf arasında normal şartlar altında büyük farklılıklar olmasa dahi böyle hassas bir konumdayken en ufak farklılıklar büyümekte ve sorunsallaşmaktadır. Bu sorunlar, kaynaşmanın ve birlikte yaşamanın imkânsızlığını somutlaştırmak amacıyla kullanılmaktadır (Bauman, 2012: 60).

Modern toplumda göçmenlerle yerleşikler arasındaki en büyük rekabet alanı ekonomidir. İş piyasasındaki rekabette iki taraf açısından da sıkıntılar vardır. Yerleşiklerden alt ekonomik sınıflarda olanlar işlerinin elinden alındığını düşünürken, göçmenler de hak etmedikleri ücretlerde ve koşullarda çalıştıkları için sorun yaşamaktadır. Örneğin Karayipler'den İngiltere'ye gelen ilk kuşak göçmenler beyaz işçi komşuları ile iyi geçinir, benzer amaçları ve benzer eğlence hayatlarını

paylaşırken 70'lerin başında tam istihdam ihtimalinin gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması bu barışçıl havayı bozmuştur. İkinci kuşak siyahi çocuklar ebeveynleri kadar itaatkâr/tamahkâr olmamış ve kendilerine layık görülen dereceyi kabul etmemiştir (Hebdige, 2004: 43-44). Bu, çok farklı bölgelerdeki göçmen hikâyelerinde karşılaşılan yaygın bir durumdur. 1800'li yılların sonunda Osmanlı Devleti'nden Amerika'ya göç eden ilk gayrimüslimlerden olan Bulgaristanlı Jak Fahri de, 1912'de *La America*'da yayımlanan yazısında memnuniyetsizliğini dile getirmektedir:

“New York'ta yaşıyoruz! Bir alev fırınında, pisliğin ve kirin içinde. İnsanlarda iğrenme yaratan karanlık ve dar meskenlerde yaşıyoruz. Sabahtan akşama kadar çalışıyor, haftanın 1 gününü bile istirahate ayırmıyoruz. Kötü uyuyor, kötü yemek yiyor, kötü giyiniyoruz. (...) Hayatımızın en iyi günlerini, gençliğimizi kaybediyoruz.” (Bali, 2004: 89-90)

Fakat göçmenleri sadece vasıfsız emek piyasasının bir aktörü olarak tanımlamak yanlıştır. Günümüzün dünya devi birçok firması göçmenler tarafından kurulmuştur. Apple, Google, Facebook, Amazon, Oracle, IBM, Uber, Yahoo, Texas Instrument, Abey, AT&NT, Tesla, Qualcomm'a da içeren Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel ölçekteki teknoloji şirketlerinin yüzde 40'ı, ABD'deki birinci ve ikinci kuşak göçmenler tarafından kurulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde değinildiği üzere, Türkiye'deki göçmenlerin de girişimcilik kapsamında ekonomiye önemli katkıları bulunmaktadır. Kerem Alkin'e göre göçle gelen nitelikli ve entelektüel insan kaynağını değerlendirmek ve başka ülkelere göç etmesinin önünü kesmek için stratejiler belirlenmelidir (Alkin, 2018: 17). *Türkiye'deki Suriyeli KOBİ'ler Üzerine Bir Pazar Araştırması Raporu*'nun sonuçlarına göre gayriresmî ve kayıt dışı şirketlerle birlikte Suriyelilerin kurduğu şirketlerin sayısının 10.000'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. 2013'ten bu yana Türkiye'de her yıl en çok sayıda şirket kuran yabancılar da Suriyeliler olmuştur (CNN Türk, 2017).

Ekonomik boyuta ek olarak yerleşikler açısından en önemli tehdit alanlarından biri de nüfustaki oransal değişimdir. Göçmenlerin ülke içerisindeki doğum oranının yüksekliği ve yerleşiklerin 5-10 yıllık projeksiyonlarda oransal

olarak gerilemesi bir rahatsızlık unsurudur. Örneğin; 1999'da Almanya'da doğan çocukların %12,5'inin her iki ebeveyni de yabancıdır, %7'sinden fazlası karma evliliklerden dünyaya gelmiştir, %2'si ise yabancı annelerin evlilik dışı çocuklarıdır. 2000 yılında çıkan *Yeni Vatandaşlık Yasası* ile 1999'da 95.216 olan yabancı ebeveynli çocuk sayısı 2000 yılında 50.205'e düşmüştür. Bu düzenlemeden bağımsız olarak düşünecek olarak Almanya'daki çocukların en az %30'unun annesi, babası, büyükannesi, büyükbabası göçmendir. 1996'da Almanya'daki 8 evlilikten biri karma evlilik olmuştur ve bu sayı gittikçe de artmaktadır (Boos-Nünning, 2007: 205-206). Almanya gibi devletler göçmen nüfustaki yükselişle kendi vatandaşlarının aleyhine olacak bu duruma karşı bir dizi tedbir almakta ve hukuki düzenlemeler yapmaktadır.

Tüm bu rekabet alanlarında mücadele etmemek için yerleşiklerde oluşan ilk tepkilerden biri eski düzene dönebilmek adına göçmenleri geri göndermektir. Bu kişiler geri gönderilmiyorsa bile yaşamlarını katlanılmaz hale getirip geri dönmeye zorlamak da seçenekler arasındadır. Düzenin sağlanması için soykırım gibi sert uygulamalara, göçmenleri getto gibi belirli semtlerde, bazen giriş-çıkış belgeleri gösterilerek geçiş yapılan bölgelerde yaşamaya zorlamak gibi fiziksel ayrışma stratejilerine başvurulmuştur. Sosyal ilişkilerin koparılması, ilişkinin yalnızca iş ile sınırlanması da manevi bir ayırım stratejisidir (Bauman, 2012: 73).

2.1.5. Uyum ve Kültürleşme

Gelenek, ilk etapta uyumun ve kültürleşmenin önündeki en büyük engellerden biri olarak görülmektedir. Çünkü Friedrich Nietzsche'nin belirttiği gibi toplumlar kendi geleneklerini korumaya ve yüceltmeye meyillidir: "Gelenek nedir? Bize yararlı olan şeyleri emrettiğinden dolayı değil, bize emrettiğinden dolayı itaat ettiğimiz yüksek bir otoritedir." (Nietzsche, 1997: 22)

Göçmen olma durumu ile *kültürleşme* süreci arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır; göç hali bir yandan göçmenlerin yerleşiklerin kültürünü keşfetmesini sağlarken diğer yandan yerleşiklerin de yeni bir kültürle -ister gönüllü olsun ister zorunlu- yüzleşmesine yol açar. Latince kökenli bir kavram olan *kültürleşme* (*acculturation*) Türkçede kültürel zenginleşme, kültürel uyum ve kültürel etkileşim gibi farklı şekillerde açıklanmaktadır (Bilge Zafer, 2015: 21). Sürekli ve doğrudan

bir ilişki içerisinde olan ve farklı kültürel değerlere sahip olan grupların kendilerine özgü kültürel özelliklerinde değişikliklerin ortaya çıkmasıdır. *Kültürleşme*, kültürel değişimin bir parçasıdır, fakat zaman zaman *asimilasyon* kavramı ile karıştırılmaktadır. *Kültürleşme*, gruplar seviyesinde kurumlarda ve sosyal yapılarda kültürel uygulamalardaki değişiklikler şeklinde ortaya çıkarken, bireysel düzeyde kişisel davranışlardaki bir değişim olarak görülebilmektedir. Sömürgecilik, göç, askeri sebepler, turistik faaliyetler gibi çeşitli yollarla ortaya çıkmaktadır (Berry'den akt. Bilge Zafer, 2015: 21). *Kültürleşme* sürecindeki göçmenler; fiziksel, biyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gibi birçok açıdan değişime uğramaktadır. Şehirleşme ve yüksek nüfus yoğunluğu nedeniyle karşılaşılan fiziksel değişiklikler; farklı beslenme alışkanlıkları ve ortaya çıkan yeni hastalıklardan kaynaklanan biyolojik değişiklikler; statü kaybı ve yeni iş arama süreci nedeniyle ekonomik değişiklikler; yeni insanlardan oluşan yeni bir sosyal çevre oluşturma ihtiyacından kaynaklanan sosyal değişimler bunların arasında gösterilebilir (Berry, Lead Article: Immigration, Acculturation, and Adaptation, 1997: 17).

Ulf Hannerz öne çıkan 4 tipik kültürel süreç çerçevesi olduğunu iddia etmektedir: piyasa çerçevesi, devlet çerçevesi, yaşam biçimi çerçevesi ve toplumsal hareketler çerçevesi. 3. çerçeve gündelik hayat pratiklerini kapsadığından -iş yeri, aile içi, komşuluk ilişkileri gibi- büyük önem taşımaktadır. Genel olarak çevre toplumlarında yerel iş bölümünün uluslararası iş bölümüyle birleşmesi sonrasında kendilerine özgü yaşam biçimleri dünya sistemi içine çekilmektedir. Hannerz, Nijerya'da kendi halinde insanların yaşadığı bir köye elektriğin gelmesi sonrasında çalışma hayatında ve gündelik hayat pratiklerinde gözlemlediği değişiklikleri anlatmaktadır. Bölgede hala sistemle bütünleşmemiş çiftçiler yaşamaktadır, bu ancak çevrede görülebilecek bir örnektir (Hannerz, 1998: 143-150).

Kültürleşme sürecinin ürünleri sadece gündelik hayat pratikleri gibi alanlarda hissedilmemekte, sanat eserlerinde de kendini göstermektedir. Örneğin İngiltere'deki 3. kuşak siyah erkek ve kadınlar Karayıplı, siyahi ve İngiliz kimliklerini bir araya getiren sanat eserlerine imza atmışlardır (Hall, Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler, 1998: 63-96). Başka bir örnek müzik alanından verilebilir. Almanya'daki göçmen Türk işçilerinin batı ve doğu müziğinin karışımı olan yeni müzik tarzı

oldukça dikkat çekmiştir. Etnikmerkezci bakış açısıyla bu melez müzik doğu ezgilerinin batılılaştırılması gibi yorumlansa da Abu-Lughod bu durumu batı müziğinin doğululaştırılması olarak değerlendirir. Ona göre melezleşme iki taraflı bir süreçtir. Abu-Lughod merkezden çevreye olan hareketler kadar çevreden merkeze olan hareketlerin de önemli olduğunu savunmaktadır. Amerika'daki popüler müzikleri dinlerken veya New York caddelerinde ithal kültürün ürünlerini görürken üçüncü dünya ülkelerinin etkisi de görülmektedir (Abu-Lughod, 1998: 169-170).

Kültürü tanıma, kültürleşme, uyum sağlama eylemleri göçmenler açısından en zorlu süreçlerdendir. Bu süreçte yaşanan uyumsuzluklar Charlie Chaplin'in *Immigrant* (1917) filminde mizahi bir dille anlatılmaktadır; Amerika'ya deniz yoluyla göç eden bir grup insanın hikâyesini anlatan filmin lokanta sahnesinde gerçekleşen olaylar (şapkasını çıkarmaması, yemek yeme şekli) bir göçmenin yabancı bir kültürle karşılaşma sürecini kısa ve etkili bir şekilde sunmaktadır (Chaplin, 1917). Bugünün dünyasında bu zorlukları daha kolay ve kısa sürede aşabilmek adına geliştirilen yöntemlerden biri Amerika'ya göç eden kişilerin ihtiyaç duyacakları birçok bilgiyi (eğitimler, burslar, iş imkânları, vatandaşlık gibi) bir arada sunan Refugee Center Online gibi platformlardır (Refugee Center Online, 2019). Böylece kişiler sosyal hayatta tecrübe ederek öğrenecekleri bilgilerin bir kısmını daha o ülkeye ulaşmadan edinebilmektedir.

Göç süreçleri her zaman mükemmel uyum veya kültürleşme şeklinde gelişmemektedir. Genel hatlarıyla göçmen kültürlenmesi konusunda üç temel yaklaşım vardır. İlk yaklaşım, göçmenlerin geldikleri ülkenin kimliğini benimsedikleri ve bu ülkeye bağlandıkları *asimilasyondur*. İkinci yaklaşım *seçmeci dışlayıcılık*, yani göçün geçici olarak görülmesi ve göçmenlere bazı sosyal hakların tanınmasıdır (Castles, 2002: 1154-1157). Üçüncüsü ise *çok kültürlülük* politikasının gereği olarak göçmenin kültürel farklılığına müdahale edilmeyen yaklaşımdır (Aksoy, 2007: 426). İlk seçenek olan asimilasyon sık karşılaşılan durumlardan biridir. *Göç Terimleri Sözlüğü*'ndeki tanımı itibarıyla asimilasyon; "bir etnik ya da sosyal grubun –genellikle azınlığın– diğer bir gruba uyumlu hale gelmesidir. Grup geleneksel kültürel uygulamalarını muhtemelen tamamen bırakmasa da, genelde asimilasyon bir grubun toplumun diğer fertlerinden ayırt edilemez hale gelmesini

amaçlar. Asimilasyon kültürel uyumun en aşırı halidir.” (Uluslararası Göç Örgütü, 2013: 10). Bu durumun en güncel örneklerinden biri Danimarka’da 2018’de çıkan yeni yasaya göre daha düşük gelirli göçmenlerin yaşadığı gettolarda 1 yaşını dolduran çocuklara haftada en az 25 saatlik bir *Danimarka Değerler Eğitimi* tanımlanacak olmasıdır. Çocuklarının bu eğitimi almasını reddeden ailelerin sosyal ödenekleri kesilecektir. Çocuklar bu eğitimlerle Noel ve Paskalya’yı tanıyacağı ve Danca öğreneceği etkinliklere katılacaktır. Danimarka vatandaşı olan diğer çocuklar için 6 yaşına kadar tanımlanan zorunlu bir eğitim bulunmamaktadır (New York Times, 2019). İkinci seçenek olan *seçici dışlayıcılık (differential exclusion)* politikalarına göre göçmenlere hedef ülkede kısıtlı haklar tanınmakta ve ülkedeki statülerinin geçici olduğu varsayılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da çalışan *misafir işçiler* bu kapsamda değerlendirilmiştir. Bu kişiler siyasi katılım, vatandaşlık, aile birleşimi, kalıcı oturma izni gibi haklara sahip olmamakla birlikte ülkeye geliş amaçlarına uygun olarak iş hayatı gibi alt sistemlere entegre edilmektedirler (Castles, 2002: 1154-1157).

Chambers gibi kültürleşme sürecinde 3. seçeneğe daha yakın olan yorumcular da bulunur. Buna göre karşılaşılan yeni sesler bazen eski seslerle ortak paydalarda buluşabilir, ama uyumsuzluklar doğurarak uzaklaşma ihtimali de yaratabilir: “eleştirel seyahat, eve dönen Ulysess’inki gibi değil, eski bilgi evinden kovulan ve asla geri dönüşü olmayan İbrahim’inki gibi bir yolculuktur.” Farklı yolculuklar geçirmemizden dolayı tarihlerimiz ve yaşantılarımız farklı damgalar taşımakta; dilsel, kültürel, dinsel vb. konularda tercüme edilmesi zor özellikler yüklenmektedir. Farklılıkların karşılaştığı yerlerde birbirimize karşı anlayışımız değişirken en nihayetinde biz değişmekteyiz (Chambers, 2014: 98).

Göçmen gittiği ülkede asimile de olsa, dışlansa da, çok kültürlü bir politika da uygulansa bu süreç zorlu bir şekilde geçmektedir. Ve bu dönemdeki mücadeleyi yoğun olarak birinci kuşak göçmenler göğüslemektedir. İkinci kuşak göçmenler ise hedef ülkede doğmuş olarak bir yanda kendi kültürel öğelerini korurken diğer yandan da okul gibi toplumsal ortamlarda ev sahibinin kültürel öğelerini tanıyarak bir adaptasyon sürecinden geçerler. Bu grup hem birinci kuşağın kültürel beklentilerini hem de ev sahibinin kültürel beklentilerini karşılamaya çalışır. Öte yandan zaman

zaman bu beklentilerin ve normların çelişmesi ve iki kültüre de adapte olmaya çalışan ikinci kuşak göçmenlerin her iki kültür içindeki uyumsuzluğu sık görülen bir durumdur. Kültürleşme süreci perspektifinden bakıldığında, 1. kuşak kendi kültürel değerlerini korumaya daha meyilli iken 2. ve 3. kuşak göçmenler ev sahibinin kültürüne ve kimlik unsurlarına daha yatkındır. Özetle, 1. kuşak marjinalleşme, 2. ve 3. kuşak bütünleşme veya asimilasyon eğilimi göstermektedir (Salam'dan akt. Bilge Zafer, 2015: 25). Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel'in Avrupa'ya göç eden Türklere yönelik araştırma sonuçları da bu durumu desteklemektedir. 1. kuşak göçmenler kendilerini Türkiye'ye daha yakın hissederken 2. ve 3. kuşak *Euro-Türkler* yaşadıkları ülkeye ve Türkiye'ye benzer derecede yakınlık hissetmektedirler. Gençler, yaşadıkları ülkedeki sosyal, siyasi, iktisadi ve kültürel hayata daha fazla uyum sağlamak ve ülkeler arasından köprü kurmaktadır. *Euro-Türkler Araştırması*'na göre Almanya, Fransa ve Belçika'da yaşayan gençlerden Türkiye'ye daha yakın olduğunu belirtenlerin oranı %25'in altındadır. Bununla birlikte alt sınıflardaki gençlerin Türkiye'ye daha yakın hissettiği gözlenmiştir (Kaya ve Kentel, 2005).

Abu-Lughod'a göre insanların birbirini *anlamaya (verstehen)* ve diğerlerinin dünya görüşlerine hoşgörülü davranmaya ihtiyacı vardır. Romantik de olsa bir öneri sunmaktadır: karşılıklı farkındalık ve duyarlılık ile diğerlerinin inançlarını ve hareketlerini onların kavramlarıyla değerlendirmek. Bu yaklaşım değerlerin olmaması veya aşırı kültürel görecelilik anlamına gelmez. Bu başarılabılırsa diğerlerinin bağlamsal bütünlüğü kabul edilebilir; aynı zamanda hala tercihlerde bulunmaya, birleştirmeye ve ayırmaya da devam edilebilir. Ötekini göz ardı etmeden, onu anlamaya çalışmak gerekir (Abu-Lughod, 1998: 172).

2.2. Gençlik Kültürü

2.2.1. Toplumsal Bir Kategori Olarak Gençlik Kavramı

Gençlik genel hatlarıyla çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlanmakta ve bu sebeple henüz “yetişkin olmayan” bu kişinin davranışlarına toplum belli ölçülerde müsamaha göstermektedir (Balcı, 2017: 49). Bugün genç

denince akla gelen ilk özellikler; hareketli, toplumsal düzene ve sistemlere ayak uydurmayan, içinden geleni yapan ve daha az mantıklı hareket eden bir kesim olmaktadır. Bu özellikler 100 yıl önce konuşulsa başka, 50 yıl önce konuşulsa bambaşka şeyler olabilirdi. Kavramın kendisi de öznelere kadar dinamiklidir. Bu dinamiklik hem davranışlarda hem de inançlar ve gündelik yaşam aktivitelerinde gözlemlenmektedir. Örneğin 1997 yılında basılmış olan *Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları* kitabında Türk gençlerin milli değerlerle ilişkisi, öğrenci kulüplerinde bulunduğu çalışmalar, mesleki eğitim ahlakı, boş zaman aktiviteleri, yurt dışındaki Türk gençlik alt kültürlerine dair gözlemlerle bugünün gençliği karşılaştırıldığında çok büyük farklılıklar göze çarpmaktadır (Tezcan, 1997).

Gençlik yalnızca belirli bir dönemi kapsayan bir toplumsal olgu değildir, dönemleri aşan sosyo-tarihsel bir kategoridir. Geleneksel dönemde üstün kategori yaşlılar olmasına rağmen modern dönemde yetişkinler kategorisine ve bugün ise gençlik kategorisine evrilmiştir. Bugün el üstünde tutulan gençlik kategorisi, yaşlıların da kendileri için anlam bulmaya çalıştığı bir alana dönüşmüştür (Deschavanne ve Tavoillot'tan akt. Yaman, 2012: 26). Gençlik kategorisine yönelik 3 temel yaklaşım bulunmaktadır. İlki, Herbert Marcuse'a göre gençlik tümüyle homojen bir kitledir. İkincisi, Pierre Bourdieu tarafından dile getirilen ekonomik durum, çalışma durumu, eğitim süreci gibi birçok parametreye bağlı olarak bir toplumda sosyal statüleri farklı birçok gençlik grubundan söz edilebileceği ve dolayısıyla homojenliğin söz konusu olmadığıdır (Bourdieu, 1996: 130-133). Üçüncü görüş ise ilk iki görüşten de parçalar içeren melez bir görüştür. Kişilerin farklı sosyal statülerde olmalarından dolayı tamamen bir homojenlik sağlanamasa da aynı çağda yaşamak ve aynı sosyo-kültürel çevreden etkilenmekten dolayı ortak özelliklere sahip olmayı getirmektedir (Yaman, 2012: 26-28). Demet Lüküslü'nün çalışmaları da üçüncü yaklaşımı doğrular niteliktedir. Farklı kesimlerde de olsalar Türkiye'deki 80 sonrası gençlerin hayali, konformist bir hayat idealinde kesişmektedir (Lüküslü, 2009: 127).

Gençliğin toplumsal bir kategori olarak ortaya çıkmasına neden olan temel dinamik sanayileşme sürecidir. Gwenllian Jones'un da belirttiği gibi gençlik, modern zamanlarda ortaya çıkan ve çocuklukla yetişkinlik arasında geçiş dönemi olan

toplumsal bir kategoridir (Jones, 1988). Sanayileşme öncesinde, örneğin Ortaçağ Avrupası'nda toplumsal kategori olarak değerlendirilmemiş, geleneksel toplumlarda daha kısa süren bir çağ olarak görülmüştür. Çünkü tarım toplumlarındaki düzen tüm aile bireylerinin birlikte çalışmasına dayanmaktaydı. Çocuklar ve gençler de iş gücünün bir parçası olarak görülmekte ve aile ekonomisine katkı sağlamaktaydı. Endüstrileşmeyle birlikte uzmanlaşma ihtiyacının ortaya çıkması ve dolayısıyla eğitim sürelerinin uzaması, çocukların iş gücüne katılma yaşını yukarılara çekmiş ve bugünkü anlamıyla gençlik çağının oluşmasına ön ayak olmuştur. İnsanların çalışmaya odaklandığı modern zamanlarda çalışma hayatı öncesindeki dönem gençlik olarak nitelendirilmekte ve gençler, geleceğin potansiyel çalışanları ve yurttaşları olarak görülmektedir (Petersen ve Mortimer'den akt. Gür, v.d., 2012: 15-16).

Osmanlı Devleti'nde de Jön Türklerle birlikte önemli bir rol oynamaya başlayan bu kategori Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş evresinde ve sonrasında siyasal bir kimlik kazanmıştır. Ulus devletlerin kurulma aşamasındaki dünyada yenilik, güç ve ilerlemeyi temsil eden gençliğe, Atatürk'ün *Gençliğe Hitabesinde* net bir şekilde ortaya konulduğu gibi büyük sorumluluklar yüklenmiştir. Türkiye'de 1980'lere kadar memleketi kurtarmak misyonuyla hareket eden *gençlik miti*, 80 sonrasında bir kırılma yaşamıştır. Şüphesiz bu kırılma yalnızca Türkiye'de değil, küreselleşmenin ve serbest ekonominin gelişimiyle birçok ülkedeki genci etkilemiştir. Gençlerin tüm dünyada etkin bir siyasi aktör olması ise 1960'larda olmuştur. 1968'te ilk olarak ABD'de bir üniversitede başlayan başkaldırı hareketi, sonrasında Fransa'da ve tüm dünyada yayılmıştır. 68 kuşağı tüm dünyada özgürlük arayışı ve otoritelere karşı meydan okumalarıyla tanınmıştır. Bu hareketin siyasi olduğu kadar kültürel boyutları da vardır (Lüküslü, 2009). 1960'lı yıllarda, seri üretim ve refah seviyesinin artmasıyla birlikte ailelerdeki çalışan insan sayısı azalmış ve gençlere kalan boş vakit miktarı artmıştır. Böylece topluma katılım süreleri artan gençler tüketim piyasasının da hedef kitlesi haline gelmiştir (Balcı, 2017: 49). 1960'lar; medya araçlarının kullanımına yönelik değişimler, boş zaman endüstrisinin gelişimi ve toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasının etkisiyle gençlik alt kültürleri için bir kırılma noktasıdır (Perasovic, 2014: 91).

Gençler toplumda aktivatör görevi üstlenmektedir. Yetişkinlik dönemiyle birlikte çalışma hayatında yer alan, günlük hayat pratiklerinde rutin bir döngüye giren, daha az boş vakti olan ve daha az düşünsel-sosyal aktivite içinde bulunan kişileri canlandırma görevi gençlerindir. Özcan Köknel bu durumu şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Gençlikten uzaklaşan kuşaklar, sınırlı tek yönlü, geçim yükü ile ağırlaşmış günlük hayat içinde, yavaş yavaş gençlik çağının dinamik duygusal dünyasından kopup yaşadıkları topluma yabancılaşırken onları uyarma sorumluluğu gençlere düşer. Bunu gerçekleştirecek güç gençlerin dinamizminde vardır. O halde genç, duygu ve düşüncesi ile çağdaş olan insandır. Tutumu ve eylemi ile doğruyu seçebilecek, çabası ve dinamizmi ile bunun savunucusu olacak kişidir.” (Köknel, 1970: 6)

Modern ulus devletlerin oluşması sırasında gençler, bu toplumları inşa edecek kişiler olarak büyük önem kazanmıştır. Gençler; faşizm, nazizm ve komünizm gibi birçok ideolojinin sembolü haline gelmiştir. Geleneksel eğitimin de parçası olan beden eğitimi, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra gençlerin hareketliliği açısından daha da önemli kazanmıştır. Gençler arasında vatanseverlik ruhunu güçlendirmek için Almanya, Fransa, İngiltere ve Danimarka gibi bazı ülkelerde jimnastik ve izcilik çalışmaları öne çıkmıştır (Gür, v.d., 2012: 16). Kişiler hangi ideolojiye mensup olursa olsun fikirlerini hayata geçirmek için gençliğin dinamizmini arkasına almaya çalışmıştır. Vladimir Lenin 1906’daki bir konuşmasında ideolojilerinin hayat bulması için gençlere olan ihtiyaçlarını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Bizde, devrimin partisinde gençlerin ağırlıkta olması doğal değil midir? Biz geleceğin partisiz, gelecek ise gençliğindir. Biz toplumu yenileştirenleriz, gençlik yenileştiricileri seve seve izler. Biz eski kokuşmuşluğa karşı özveri ile yürütülen bir mücadele partisiz. Özveri isteyen bir mücadeleye ilk olarak her zaman gençlik hazırdır.” (Devrimci Çözüm, 2019)

Türkiye’deki gençlik serüveninde ise Cumhuriyet’in ilk yıllarında devletini ve Cumhuriyeti’ni kollayan bir gençlik sembolize edilirken, 60-80 arasında devrimci

gençlere yönelik yazılar ön plana çıkmakta, 80 sonrasında İslamcı gençler ve depolitik gençlere yönelik eserler görülmektedir. Günümüzde ise konu yelpazesi oldukça genişlemiştir (Yaman, 2012: 4).

Gençliğe yüklenen sorumluluklarla birlikte değerler ekseninde de kaymalar görülmektedir; gençler, kapitalizmin de hedef kitlesi konumundadır. Erdal Atabek değer kaymasına dikkat çekmek için bir ayakkabı reklamını yorumlamaktadır. Reklamda tüketiciye yöneltilen “Okulun en gözde öğrencisi kimdir?” sorusu için kendi kuşağının yanıtının “çalışkan, sosyal, sportif, lider” gibi yanıtlar vereceğini belirtirken, reklamdaki doğru yanıtın “dexter marka ayakkabı giyen öğrenci” olduğunu söylemekte ve eklemektedir; “altında arabası varsa daha da gözde”. Kendi döneminin değerlerinin yerine getirilen bu yeni “şeyler”in bir değer olmadığını, tüketim toplumunda görülen bozulmuş kişilik profilleri olduğunu değerlendirmektedir (Selçuk, 2003: 7-8).

2.2.2. Bir Alt Kültür Olarak Göçmen Gençlik

Karl Marx’a göre insanlar tarihlerini kendileri üretmektedir. Ama bu üretim kişilerin kendi taleplerine göre değil, geçmişten gelen verilere göre şekillenmektedir. Dolayısıyla kültür/alt kültürü oluşturan madde hiçbir zaman ham değildir, tarihsel sürecinde biçim değiştirerek bugüne ulaşmıştır (Marx, 1951). Gençlik alt kültürleri de kendini oluşturan tarihsel, kültürel, sosyolojik arka plana göre oluşmuş ve şekillenmiştir. Gençlik alt kültürlerinin ortaya çıkış süreci incelendiğinde bu evrenin bir “hoşgörülme” dönemi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gençliğin çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde yetişkinlerin rollerinin denenerek becerilerin geliştirilmesine yönelik bir işlevi olduğunu belirten Rogers’a göre gençlik alt kültürünün var olma nedenleri şunlardır:

- Gençler sorunlarını çözmek için yaşlılarının desteğini aramaktadır.
- Gençler, yetişkinlik çağına özgü sorumluluklardan kurtulmak istemekte ve kendi yeteneklerini tanımaya çalışmaktadır.
- Kendilerine has bir hayat tarzı arayışı içindedirler.

- Sosyologlar, alt kültürlerin kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Kişilerarası bağlar zayıflamakta ve geleneksel anlayışlardan sapmalar baş göstermektedir (Rogers'tan akt. Tezcan, 1991: 207-208).

Göçmen gençlik alt kültürüne odaklanmadan önce *alt kültür* kavramını açıklamakta fayda vardır. Benjamin Perasovic'e göre bu kavram genellikle belli bir zaman ve mekândaki bir toplumsal grubu işaret etmektedir; örneğin 1980'lerde Brixton ve Kreuzberg'deki punk grupları, Split'teki futbol fanatikleri veya İtalyan göçmenlerin yaşadığı mahallelerdeki köşe başı grupları. Bununla birlikte alt kültür kavramı bir değerler, normlar, inanışlar, semboller grubuna da işaret etmekte ve bireylerden bağımsız olarak incelenebilecek "sembolik bir yapı" olduğunu iddia etmektedir. Alt kültür hayat tarzlarına herhangi bir gruba bağlı olmaksızın bireysel olarak da dâhil olunabilir, kişi punk olabilir, akran kolektifliği şartı yoktur. 1970'lerin sonu ve 1980'lerde Birmingham Güncel Kültürel Çalışmalar Merkezinin çalışmalarının merkezinde gençlik ve gençlik alt kültürleri yer almaktaydı. Stuart Hall, Dick Hebdige, Paul Willis ve Phil Cohen'ın da aralarında olduğu isimler bir dönem boyunca alt kültür çalışmalarında referans noktasıydılar ve hâlâ da bu alanda en fazla referans alınan kişilerdir. Birmingham Okulunun değindiği önemli noktalardan biri de alt kültürün, kendi ailesinin de içinde bulunduğu işçi sınıfı kültürüne ve egemen kültüre karşı ikili bir direniş göstermesiydi. Toplumsal yapıya bir tepki olan alt kültürleşme, genç insanların kendi ailelerinin sınıf kültürlerinden miras aldığı ve kendi tecrübe ettikleri çelişkileri çözmeye yönelik sembolik bir çabadır (Perasovic, 2014: 92-93). Ekonomik olarak alt sınıftaki gençler yüksek sosyal statülere ulaşmak için meşru bir yol bulamadıklarında kendi gayrimeşru yollarını inşa etmekte ve topluma kendilerini kabul ettirmek için bir cevap olarak alt kültür gruplarını kurmaktadır. Bu kültür kavramı antropolojik bir yaşayış biçimi olarak nitelendirilmektedir. Amerika'nın büyük şehirlerinde işçi sınıfının yaşadığı bölgelerdeki genç erkekler arasında geleneksel bir kültürel kategori olarak ortaya çıkan çete kültürü bu durumun örneklerinden biridir (Cohen A., 1955; Cloward, 1968; Perasovic, 2014: 90). Amerikan ve İngiliz sosyolojisinde gençlik alt kültürü, doğrudan alt sınıftaki gençlerle bağlantılı olarak görülmüştür. Alt kültürlerin erken

sosyolojik ve kuramsal tanımlarında yer alan iki grup -toplumsal olarak yer değiştirme imkânı olmayan işçi sınıfı ailelerdeki gençlerden oluşan *köşe başı delikanlıları (sokak çeteleri)* ve toplumsal mobilitesi daha yüksek olan *kolej çocukları*- bugüne kadar varlığını korumuştur (Perasovic, 2014: 91).

Farklı zaman ve mekânlarda ortaya çıkan gençlik alt kültürü örneklerine yönelik çok sayıda araştırma bulunmakla birlikte göçmen gençlik alt kültürü özelinde az sayıda çalışma bulunmaktadır. Fakat literatür taraması sürecinde görülmüştür ki göçmenlik ve gençlik kavramları arasında benzerlikler vardır. İkisi de bir arayış içindedir; göçmenler hem mekânsal olarak hem iktisadi olarak yerini bulmaya çalışırken gençler de hayatı anlamlandırma ve toplumsal olarak kendini konumlandırma çabası içindedir. İkisi de bu arayış sürecinde kendini güvende hissetmek ister, kendine benzeyenden güç almak ister. Bu nedenle göçmenler gittikleri yerlerde göçmen ağları kurarak *gettolar*da birbirine yakın oturmayı tercih eder. Gençler ise kendi fikirlerine, giyim tarzlarına, müzik tarzlarına yakın gruplar içerisinde yer almayı, kendilerine benzer tarzda gençlerin gittiği mekânlarda bulunmayı tercih eder. Her iki grup da çoğu zaman asimile edilme tutumuyla karşı karşıya kalır. Yerleşikler göçmenleri *yabancı* olarak damgalayarak onları çoğu zaman kendi gibi olmaya zorlarken, yetişkinler de gençlerin tarzını *yabancı* olarak nitelendirerek gençlerin ancak bu evrenin sonlanması ve kendileri gibi bir yetişkin olmasıyla toplumsal kabul görebileceklerini düşünürler. Göçmenlik ve gençlik kavramları benzerlikler barındırmakla birlikte hiç şüphesiz farklı zorlayıcı alanları da bulunmaktadır. Göçmen gençler hem genç olmanın hem göçmen olmanın dinamiklerini birlikte tecrübe etmekte ve mücadele vermektedir. Bu kapsamda yapılan saha çalışmaları dünyanın farklı yerlerinde de olsa göçmen gençlik alt kültürünün nasıl şekillendiği hakkında ipuçları vermektedir.

İlk kuşağın göç için yola çıkma amacı ve dönüş planları, göçmen gençlerin uyum sürecinde ve deneyimlerinde önemli bir etkiye sahiptir. Aileler, yaptıkları planlar doğrultusunda ikinci kuşağın toplum içindeki konumunu belirlemesinde büyük bir rol oynamaktadır; göçmen gençler ise hem bu planlar hem de yeni toplumun dinamikleri arasında kendilerine bir yol bulmaya çalışmaktadır. Pakistan'dan İngiltere'ye göç eden aile örneklerinde bu arayış açık şekilde

görülmektedir. Pakistanlı ikinci kuşak gençler aileleri ve yeni toplum arasında denge kurabilmek için iki alt kültür üretmişlerdir: *popular boy* ve *gangsta boy*. *Popular boy*ların ebeveynleri olan ilk kuşak göçmenlerin ideolojisi İngiltere’de kalmak ve ikinci kuşağın başarılarıyla birlikte orta sınıfa atlamaktır, bununla birlikte çocuklarının muhafazakâr kültürel değerlerini de korumalarını beklemişlerdir. Fakat yeni toplumdaki başarının peşinden giden ikinci kuşak göçmen gençler, yeni toplumun değerlerinin cazibesine kapılmıştır. Bu durum göçmen gençlerin, ailelerinin beklentileri ile yeni bir değerler sistemi arasında kalmalarına neden olmuştur. Bu gerilimi çözmek için üretilen *popular boy* alt kültürü ile yeni bir tüketim sahası ve tarz oluşturulmuştur; orta sınıfa ait kıyafetleri giymek, -temkinli bir şekilde- kulüplere gitmek ve Bollywood filmlerini izlemek bu tarzın öne çıkan unsurlarıdır. *Gangsta boy*ların ebeveynleri olan ilk kuşak göçmenler ise belirli bir miktar para kazandıktan sonra memleketlerine geri dönmeyi planlamışlardır. Orta sınıfa dâhil olma hedefleri olmadığından ikinci kuşağın yeni toplumun değerlerini öğrenmesi yönünde çabaları olmamış, çocuklarının yerel kültürel değerlerini korumaları yönünde çaba göstermişlerdir. Fakat bu aile tiplerinde ev içerisinde sert ve otoriter, dışarda çekingen ve yumuşak bir baba figürü olması gençler tarafından çelişkili bulunmuş ve kabul edilmemiştir; aynı zamanda bu aileler çocuklarına bir kimlik sunma noktasında da yetersiz kalmışlardır. Bu durum göçmen gençleri; sert, maddi başarıya odaklı ve kendinde yasaların üzerinde güç gören bir noktaya, *gangsta boy* alt kültürüne götürmüş ve hem ailelerine hem de yeni topluma bu yolla tepki vermelerine neden olmuştur (Zahid, 2011).

Sapkın alt kültürlerle dâhil olarak bir arkadaşlık ortamı kurmak, farklı etnik ve dilbilimsel kökene sahip göçmen gençler için popüleriteye ulaşma yollarından biridir. Alt kültürlerin arkadaş seçiminde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Fakat İsrail’de yapılan bir araştırma alt kültürlerin, göçmen gençlerin yeni toplumda kendini rahat hissedebilmesi için bir arabuluculuk rolü oynadığının göstergesidir. İsrail nüfusunun çoğunu son 100 yıl içerisinde bölgeye göç eden Ruslar, Etiyopyalılar, Aşkenazi ve Sefarad Yahudileri oluşturmaktadır. Yeni topluma uyum sürecinde farklı etnik gruplar farklı kültürleşme deneyimleri yaşamıştır. Gençlerin yeni toplumda bulunma süreleri uzadıkça anadilleriyle olan bağları zayıflamaktadır;

anadilini korumayı sürdüren gençlerin ise bir popülerleşme aracı olarak suçlu alt kültürlerle yönelme eğilimi daha yüksek olmaktadır. Suçlu alt kültürlerle yakın olma güdüsü, gençlerin kendi yerel kültürlerinden kopması ve baskın kültürü de reddetmesi sonucunda ortaya çıkan bir marjinalleşme olarak yorumlanabilir. 2009-2010 yıllarında 1.632 lise öğrencisiyle yapılan çalışmanın sonuçlarına göre; İsrail'deki Aşkenaziler (Doğu Avrupa'dan gelenler) ve Sovyetler Birliği'nden gelen göçmen gençler kavgacı, eğitimsiz bir grup olan *ars* ve havalı, süslü kişilerden olan *freha* gibi alt kültürleri popülerleşme aracı olarak kullanmaktadır. Diğer yandan Aşkenazilerle Etiyopyalılar anadil kullanımında benzer bir tutum içinde olduğundan toplum tarafından harici, ucube olarak nitelendirilen *freak* alt kültürüne daha yakın konumlanmaktadır (Goldstein ve Golan-Cook, 2016).

Şüphesiz en yaygın bilinen gençlik alt kültürleri örneklerinden biri 1970'lerde İngiltere'de *no future* felsefesiyle ortaya çıkan *punk* olmuştur. Okumaya direnen, kutsal değerlere ileri derecede saygısızca davranan punklar kendisini normalleşmiş alandan koparmak konusunda alt kültürler arasındaki en uç örneklerden biridir. Bu tarz, Londra'da farklı kesimlerden gençlik kültürlerinin öğelerini içermektedir, fakat tüm bu öğeler bölünme ve asıl kaynaklarına dönme potansiyeli de taşımaktaydı. Glam rockı, northern soul, yerli R&B, reggae gibi birbiriyle uyumsuz müzik geleneklerini esrarengiz bir şekilde birleştirmiş ve daha da uyumsuz bir görsellik altında toplamıştır. Savaş sonrası işçi sınıfının bölünmüş gençlik kültürlerini, çok farklı dönemlere ait öğelerle tekrar canlandırmıştır. Deri ceketler, renkli çoraplar, beyaz lastik ayakkabılar, dar pantolonlar, sivri uçlu ayakkabılar ve ilginç saç şekilleriyle kaotik ve uyumsuz bir görüntü oluşturmaktaydılar. Bu kaosun arkasında savaş sonrasının alt kültürlerinin çarpık yansımaları yatmaktadır. Bu tarzın öne çıkan unsurları yabancılaşma, ifadesiz tavırlar, belli bir yere yerleştirilmeye karşı ret olmuştur (Hebdige, 2004). Punkla aynı topraklarda ortaya çıkan bir diğer alt kültür olan *teddy boy*lar ise bambaşka bir görünüşe ve tarza sahipti. Aileleri toplumsal statülerini ve ekonomik konumlarını kaybetmiş olan *teddy*ler tekrar saygın ve farklı bir noktaya gelme çabası içindeydiler. Kendilerini seçkin bir kesim olarak görerek salaş ve özensiz giyime karşı çıkmışlardır. Şık, havalı ve kaliteli giyinmeye ve böyle mekânlarda bulunmaya önem vermişlerdir. Toplumsal düzeni protesto eden gençlere

karşı çıkmakta ve geçmişin şimdiden daha iyi olduğunu savunmaktaydılar. 1950lerin müzik, giyim ve davranış tarzını benimsemişlerdir (Tezcan, 1991: 210).

Göçmen gençlik alt kültürüne yönelik en kapsamlı çalışmalardan biri William Foote Whyte tarafından yapılan saha araştırmasıdır. ABD'deki İtalyan göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı bir bölge olan Norh End mahallesindeki gözlemlerini *Köşebaşı Toplumu: Bir İtalyan Kenar Mahallesinin Toplumsal Yapısı* eserinde detaylı bir şekilde paylaşmaktadır. İlk kuşak İtalyan göçmenler arasındaki dayanışmada önemli bir yere sahip olan *paesani* (hemşerilik) olgusu, ABD'de doğan kuşaklarda güçlü bir şekilde hissedilmemektedir. Gençlerin aile sadakati ve yaşlılara yönelik otorite algısı zayıflamıştır. Gençler arasında ikili bir tabakalaşma oluşmuştur: köşebaşı delikanlıları ve üniversite okumuş gençler. North End gençliğinin büyük bir kesimini oluşturan köşebaşı delikanlıları genel olarak mahalledeki sokak köşeleri, berberler, bیلardo salonları, lokantalar veya kulüplerde görünmektedir. Daha küçük bir kitle olan üniversite mezunları ise daha nitelikli meslek sahibi olarak toplumsal basamaklarda yükselmektedir. Köşebaşı delikanlılarının gündelik hayat pratikleri incelendiğinde evin; yemek, uyumak ve hasta olunan zamanlarda dinlenmek dışında çok fazla zaman geçirilen bir yer olmadığı görülmektedir. Genel olarak her akşam kendi köşebaşında grubuyla birlikte dirler. Bu kişiler genellikle lakaplarıyla anıldıklarından aylarca birlikte olmalarına rağmen çoğu birbirinin soyadını bilmemektedir. Haftada bir bowling oynamak gibi geleneğe dönüşen bir etkinlikte buluşmaktadırlar. Kahve, sigara, bira gibi şeyler içtikleri, düzenli olarak takıldıkları bir mekân vardır ve hatta bu mekânda oturdukları masa bile bellidir. Grubun toplumsal güvencelerden mahrum oluşu grup içindeki dayanışmayı arttırmaktadır (Whyte, 2017: 365-382). Köşebaşı delikanlılarından biri olan Doc bu döngüyü şöyle tasvir etmektedir:

“Buradaki insanlar ne yapıyorlarsa, 300 metre yarıçaplı bir dairenin içinde yapıyorlar. Acı ama gerçek bu, Bill. İşten eve gelip köşebaşında takılıyorlar, evinde yemek yiyip tekrar köşebaşına geçiyorlar, sonra başka bir yere geçip tekrar köşebaşına geliyorlar. Eğer birisi köşebaşında değilse bile, orada olan arkadaşları onun nerede olduğunu büyük ihtimalle bilir. Pek çok insan tek bir

köşebaşında takılı durur. Birisinin, takıldığı köşebaşını değiştirmesi nadiren görülen bir durumdur.” (Whyte, 2017: 367)

Göçmen gençlik alt kültürüne yönelik öne çıkan bir diğer örnek Jamaika ve Büyük Britanya’daki siyahilerin deneyimlerine dayanan *reggae* etrafında şekillenmiştir. Afrika’dan Karayipler’e geçen ve burada Jamaika lehçesiyle orijinal bir tarz oluşturan reggae, Jamaika’nın sözlü kültürü ve İncil’den ilham almıştır. Reggae yalnızca bir müzik tarzı değildir, Rastafaryanizmin mesajının taşıyıcısı olmuştur. 1969’da benzer arka plana sahip olan beyaz bir gencin, siyahi bir gence göre iş bulma oranı 5 kat daha fazlaydı. Reggae, siyah gençlik ve polis arasındaki gerilimin arttığı bir asilik ve işsizlik döneminde Afrika ruhunu yeniden canlandırmış ve ırk ve sınıf sorunlarıyla ilgilenmeye başlamıştır. Siyahiler Jamaika’yla ve dolayısıyla Afrika’yla iletişimi müzik yoluyla kurmuştu; sistem ses üzerinden şekillenmişti, ses ise kültürle bağlantılıydı, dolayısıyla sembolik olarak önem kazanan bu alanlar beyaz adamın olası saldırısına karşı korunmalıydı (Hebdige, 2004).

Göçmen gençlerin bir tarz etrafında birleşme çabalarından biri de Almanya’daki Türkler arasında hiphop ve raple baş göstermiştir. Bu girişimlerden biri olan Cartel müzik grubunun, yola çıkış amacından çok daha farklı noktada sonuçlanan bir hikâyeye dönüştüğü görülmektedir. 1980’lerde ABD’den Almanya’ya gelen hiphop, bir süre sonra underground bir sokak kültürüne dönüşmüştür. Başlangıçta belirgin bir ulusal damga taşımayan bu müzik tarzı özellikle göçmen gençler arasında yayılmıştır. Ayrımcılığa uğrayan etnik azınlıklar kendilerini ABD’deki Afro-Amerikanlar ile özdeşleştirmiş ve çok uluslu müzik grupları kurmuştur. 1980 doğumlu Würzburglu rapçi Cem Gözü Kara (Kayabaş) bir zamanlar içinde yer aldığı Black Panthers adlı Türk çetesinin ismini açıklarken Almanya’da yaşayan Türklerle, ABD’deki siyahların aynı kaderi paylaştığına yönelik fikrini belirtmiştir. 1995’te Berlinli Karakan Da Crime Posse (Kiel) ve Erci E. tarafından kurulan Cartel ise şüphesiz bu gruplar içerisinde en çok ses getiren olmuştur. Cartel albüm satışları olarak Almanya’da başarı elde edememesine rağmen Spiegel, Zeit, MTV gibi birçok basın-medya kuruluşu tarafından “oryantal hiphop” olarak ele alınmıştır. O döneme kadar Türkiye’de hiphop alanında bir eğilim yokken

beklenmedik bir şekilde Cartel Türkiye’de 300.000 albüm satmış, büyük konserler vermiş ve Türk milliyetçiliğiyle yakın konumlandırılarak farklı bir noktaya getirilmiştir. Cartel, Almanya’da mağdur durumdaki göçmen Türklerin sesi olmak için çıkılan yolda Alman medyasında fail durumuna getirilmiştir, tüm siyasi eğilimleri reddeden ve azınlık olmak üzerinden yola çıkan misyonunu açıklamaya çalışmıştır (Greve, 2006: 448-465).

Göçmen gençlerin karşılaşabileceği sosyal dışlanma etkisini indirgeyecek ve sapkın alt kültürle yönelmesini engelleyecek en önemli faktörlerden biri eğitimidir. Avrupa’daki genç göçmenlere yönelik nicel araştırmalara göre kişinin eğitim süresi ile iş gücü piyasasına erişim kolaylığı arasında pozitif bir korelasyon vardır. İlk kuşak göçmen gençlerin bir kısmı ise dil eksikliğinden ve sistem hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadıklarından eğitimlerini tamamlama konusunda başarısız olmakta ve bu durum düşük iş gücü piyasasına yönelmelerine neden olmaktadır. Buna rağmen bazı meslek kollarında eğitilmiş olan gençlerin yine de iş gücüne katılmakta zorluklar yaşaması, Afrika’dan gelen göçmen gençlerin diğer bölgelerden gelen göçmen gençlere nazaran daha zor iş bulması ve daha fazla önyargıya maruz kalması gibi farklı parametrelerden kaynaklanan sosyal dışlanmalara maruz kalılabilmektedir (Fangen, 2010).

Çalışmadaki araştırma sürecinin verimli bir şekilde yürütülebilmesi ve doğru değerlendirmeler yapılabilmesi açısından en kritik bölüm 2. bölümdür. Konunun merkezinde insan vardır; dolayısıyla bu insanların neden ve nasıl etkilendiğini, neden ve nasıl etki oluşturduğunu keşfetmeden araştırmayı yürütmek sağlıklı olacaktır. İlerleyen süreçte yapılan mülakatlarda görüşmecilerin söylemiş olduğu ifadelerin neredeyse tamamı bu bölümdeki başlıklara işaret etmektedir. Bu durum da göçmenlerin benzer bir serüvenden geçtiğinin göstergesidir.

Göçmenlerin en önemli özelliği toplumlararası alışverişi sağlamasıdır; hem kaynak hem de hedef ülkede gündelik hayat pratikleri, dini hayat, sanat çalışmaları, yeme-içme alışkanlıkları gibi alanlarda etkileri görülmektedir. Göçmen kişi tek yönlü bir kopuş yaşayan ve sadece gittiği yere tutunmaya çalışan biri değildir; ulusaşırı bir kimlik kazanmıştır. Ve bu kimlik yaşadığı deneyimlerle sürekli olarak yenilenme

halindedir; her gün karşılaştığı şeyler göçmen kimliğini tekrar tekrar üretmektedir. Küreselleşmeyle birlikte göçmenlik eskiye nazaran “daha az korkutucu” bir hal almış ve normalleşmiş olsa da göçmenler hala gittikleri toplumlarda yabancı düşmanlığına ve damgalanmaya maruz kalmaktadır. Gidilen toplumdaki kişilerin önyargıları göçmenlerde de birtakım önyargılar oluşturmakta ve bir süre sonra bu önyargılar kendini gerçekleştiren kehanete dönüşmektedir. Bu rekabetin arkasında bir koruma dürtüsü yatmaktadır. Göçmenlerin konumlanmaya çalıştığı yeni toplumda, yerleşikler göçmenlere yer açma eğiliminde değildir. Bu yer arama ve yer vermeme mücadelesi fiziksel bir anlam içerdiği kadar; ekonomi, ideoloji gibi alanlara yönelik bir anlam da içermektedir. Burada dikkat çekilmesi gereken noktalardan biri de göçmenlerdeki girişimcilik ruhudur. Bölüm içerisinde de örneklendirildiği gibi göçmenlerin güçlü girişimciler olarak ekonomiye ciddi katkıları bulunmaktadır. Bu girişimci ruh veya cesaret farklı alanlarda da kendini göstermektedir. Yuvasından bir kere kopuş yaşayan göçmen, yuvası olmayan ikinci bir noktadan da kolayca kopabilmekte ve başka ülkelerde başka hayatlar kurma arayışına gidebilmektedir.

Konunun gençlik boyutu incelendiğinde ise gençliğin toplumsal bir kategori olarak ortaya çıkışının çok yakın bir geçmişe dayandığı görülmektedir. Genel itibariyle çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde bir ara dönem olarak tanımlanan ve yetişkinliğe hazırlık olarak nitelendirilen gençlik, sanayi devrimiyle birlikte çalışan aile üyesi sayısının azalması ve boş zamanın artmasıyla kendine bir alan bulmuştur. Gençliğin dinamizminden faydalanılmak amacıyla farklı zamanlarda ve devletlerde gençlere büyük sorumluluklar yüklenmiştir; ideolojilerin açığa çıkması, uygulanması ve sürdürülmesi noktasında gençler hedef kitle konumuna gelmiştir. Gençler bir yandan bu sorumluluklarla yüklenirken bir yandan da kendilerini ifade edecekleri alanlar oluşturma çabasıdadırlar. Alt kültürler içerisinde gruplaşan gençler hayata bakışa açılarını, tepkilerini, taleplerini tarzlarıyla dışa vurmaktadır. Dinledikleri müzik, kıyafetleri, takıldıkları mekânlar, kullandıkları aksesuarlar, yürüyüşleri, kullandıkları kelimeler gibi göstergeler kendini ifade etmenin ve tarzını yansıtmının farklı yollarıdır. Bu noktada 2. bölüm içerisinde -bir kısmı göçmen gençlere yönelik olan- birçok gençlik alt kültürü pratiğine yönelik örnek sunulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SAYILARLA SURİYE GÖÇÜ

Önceki bölümlerde göçe ve göçmenliğe yönelik kavramsal çerçeve çizilmiş ve literatürden elde edilen bilgiler sunulmuştur. Bu bölümün amacı ise çalışmanın odak grubu olan Türkiye’deki Suriyelilere yönelik istatistiki verileri ve çalışmaları sunmaktır. Göçün boyutlarını tespit edebilmek ve büyük resimdeki yerini görebilmek adına ilk olarak dünyada ve Türkiye’deki göçmen istatistiklerine yer verilmiştir. Sonrasında Türkiye özelinde göçmenlerin dağılımı gösterilmekte ve bir adım daha özelleştirilerek Türkiye’deki Suriyeli göçmenlere yönelik bilgiler verilmektedir. Suriyelilerin buradaki hukuki statüsü, kendilerine sunulan hizmetler ve karşılaştıkları sorunlar üzerinde durulmaktadır. İstatistiki veriler sunulurken daha güvenilir ve sağlıklı olması açısından bilgilerin merkezileştiği Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) gibi kurumların raporlarından faydalanılmıştır. Sunulan hizmetlerle ilgili güncel verilere ulaşabilmek için çoğu başlıkta o hizmet alanındaki yetkili kurumun raporlarına başvurulmuştur.

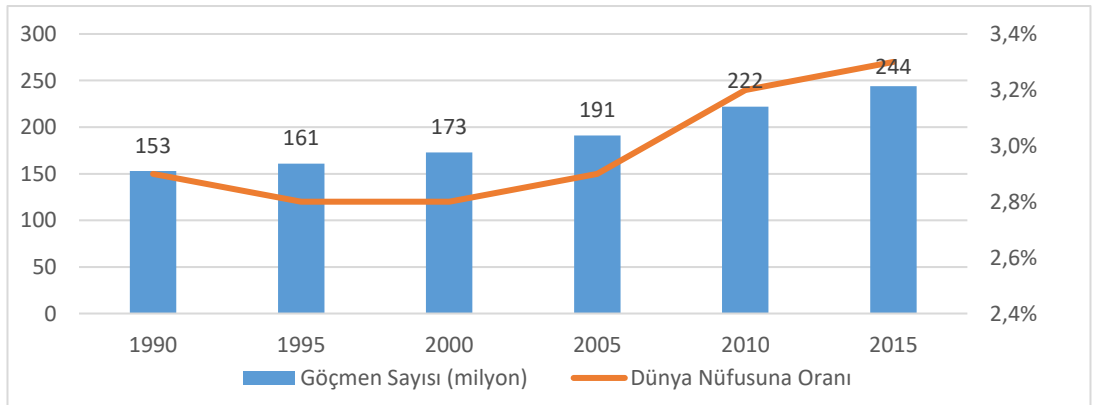
Savaş sonrasında Suriyeliler çok farklı noktalara göç etmiş olmakla birlikte dünya tarihinin en yüksek sayıdaki göç dalgalarından biri bu süreçte Türkiye’ye gerçekleşmiştir. Suriye’yle 911 km’lik sınıra sahip olan Türkiye, göçün en önemli muhataplarından biri olmuş, 29 Nisan 2011’de Hatay’daki Cilvegözü sınır kapısından 252 kişinin ülkeye girişiyle başlayan süreç uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Murat Erdoğan’a göre kitlesel göçler, doğası gereği kalıcıdır. Kaynak ülkeden göçe sebebiyet veren sorun ortadan kalkmadıkça geri dönüş zorlaşmaktadır. Suriye’den gelenlerin sayısı düşünüldüğünde, bu kişilerin toplumsal kabulü ve uyumu için bir an önce *entegrasyon* alanında çalışmalar yapılmasının önem arz ettiği görülmektedir. Son derece insani olan ve uluslararası hukuka da uygun olan Türkiye’nin açık kapı politikası bu sayının her geçen gün artmasını da beraberinde getirmektedir (Erdoğan, 2015: 320-325). Yerleşik halk ilk olarak Suriye’den gelenleri “normalin üzerindeki bir seviyede” bir toplumsal kabul düzeyi ile karşılamıştır, ancak 2014 yılından itibaren Suriyelilere yönelik tepkilerdeki artış, bu kabul sürecinin aynı ivmeyle devam etmeyeceğinin göstergesi olarak okunabilir. Bu

durum, toplumun tepkisinin yönetilebilmesi ve sağlıklı bir uyum süreci yürütülebilmesi için bir göç yönetimi geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Göçün mali boyutundan daha çok sosyal etkilerine odaklanılmalı ve *misafirlik* üzerine tasarlanan politikalar kalıcılık ve uyum yönünden güncellenmelidir (Erdoğan, 2015: 317-347). Uluslararası aktörlerin de bu sürece desteğini görmek ve kalıcı çözümler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak yetkin bir göç politikası geliştirmek için hayati bir öneme sahiptir (Kirişçi ve Karaca, 2015: 312).

3.1. Göçmen Hareketliliğine Sayılarla Bakış

Dünyadaki ve Türkiye'deki göçmen ve mülteci sayılarına yönelik çok sayıda veri bulunmaktadır. Bu başlıkta, göçe ve göçmenlere yönelik verileri merkezi olarak kayıt altında tutan uluslararası kurumların istatistiklerini dikkate almaya özen gösterilmiştir. Bu kurumlardan biri olan International Organization for Migration (IOM)'ın raporuna göre dünya genelinde uluslararası göçmen sayısı 2000 yılında 155 milyon kişiye bu sayı 2015'te 244 milyona ulaşmıştır. 2000'de dünya nüfusunun %2,8'i olan göçmen oranı, 2015'te %3,3'e yükselmiştir. Doğduğu ülke sınırları içerisinde göç eden insan sayısı ise 740 milyonun üzerindedir (Detaylı veriler Grafik.1'de yer almaktadır). 2015'teki uluslararası göçmenlerin %72'si 20-64 yaş arasında çalışma çağındaki insanlardır. Cinsiyet olarak bakıldığında ise göçmenlerin %52'si erkek, %48'i kadındır (IOM, 2018).

Grafik 1. Göçmen Sayısı ve Dünya Nüfusuna Oranı

Kaynak: IOM,2018

UN DESA'nın verilerine göre 2017 yılında dünyada 257,7 milyon, Türkiye'de 4,9 milyon göçmen bulunmaktadır. Türkiye'deki göçmen nüfusu oluşturan ilk 3 ülke Suriye (3,3 milyon), Bulgaristan (570.600) ve Almanya (325.600)'dır. Türkiye'deki göçmen nüfusun %53'ü kadındır ve %36'sı 19 yaşın altındadır. En fazla sayıda ve oranda göçmene ev sahipliği yapan ülkeler Tablo.1'de yer almaktadır (Migration Data Portal, 2019).

Tablo 1. En Yüksek Sayıda ve Oranda Göçmene Ev Sahipliği Yapan Ülkeler

Kişi Sayısı Olarak En Yüksek		Göçmen Oranı Olarak En Yüksek	
Ülke	Göçmen Sayısı	Ülke	Göçmen Oranı
ABD	49,8 milyon	Birleşik Arap Emirlikleri	% 88
Suudi Arabistan	12,2 milyon	Kuveyt	% 76
Almanya	12,2 milyon	Katar	% 65
Rusya	11,7 milyon	Liechtenstein	% 65
Birleşik Krallık	8,8 milyon	Monaco	% 55

Kaynak: Migration Data Portal, 2019

Mülteciler özelinde bakıldığında ise UN DESA'nın verilerine göre 2017 yılında en fazla sayıda ve oranda mülteciye ev sahipliği yapan ve vatandaşları mülteci olan ülkeler Tablo.2'de yer almaktadır (Migration Data Portal, 2019).

Tablo 2. En Yüksek Sayıda ve Oranda Mülteciye Ev Sahipliği Yapan ve Vatandaşları Mülteci Olan Ülkeler

	Kişi Sayısı Olarak En Yüksek		Mülteci Oranı Olarak En Yüksek	
	Ülke	Mülteci Sayısı	Ülke	Mülteci Oranı
Mültecilere Ev Sahipliği Yapan Ülkeler	Türkiye	3,1 milyon	Lübnan	% 16
	Ürdün	2,9 milyon	Ürdün	% 7
	Lübnan	1,6 milyon	Nauru	% 7
	Pakistan	1,4 milyon	Türkiye	% 4
	Almanya	1,3 milyon	Uganda	% 3
Vatandaşları Mülteci Olan Ülkeler	Suriye	6,3 milyon	Suriye	% 35
	Afganistan	2,6 milyon	Güney Sudan	% 20
	Güney Sudan	2,4 milyon	Orta Afrika Cumh.	% 12
	Myanmar	1,2 milyon	Afganistan	% 7
	Somali	986.400	Somali	% 7

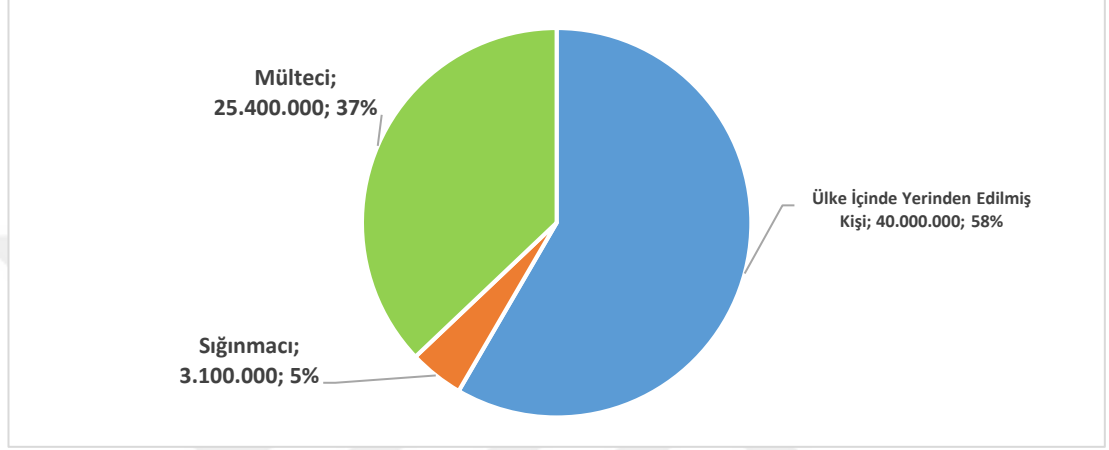
Kaynak: Migration Data Portal, 2019

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1950’de, mültecileri korumak ve sorunlarına çözüm bulmak amacıyla yürütülen çalışmalara öncülük etme ve koordinasyonu sağlama amacıyla Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğini (BMMYK) kurmuştur. 1960’dan bu yana, BMMYK ile Türkiye arasında sığınma ve mülteci konularında yakın iş birliği bulunmaktadır. 1 Eylül 2016’da imzalanan *Ev Sahibi Ülke Anlaşması* bu iş birliğini daha da güçlendirmiştir. BMMYK’nın Türkiye’deki merkez ofisi Ankara’da bulunmakla birlikte, İstanbul, İzmir, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Van illerinde de faaliyet göstermektedir (UNHCR, 2019).

Haziran 2018’de savaş, şiddet, insan hakları ihlalleri gibi nedenlerden dolayı yerinden edilen kişi sayısı dünya genelinde 68 milyonun üzerine çıkmıştır. En yüksek sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülke ise 3,5 milyon ile Türkiye’dir (UNHCR, 2019). Dünyada yerinden edilmiş statüsündeki 68 milyon kişinin dağılımı Grafik.2’de yer almaktadır. Yerinden edilmiş bu kişilerin %85’i gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Bu ülkelerden gelen mülteci sayısı toplam mülteci sayısının (UNRWA tarafından tanınan 5,4 milyon Filistinli mülteci sayısı hariç) %57’sini

oluşturmaktadır. Dünyadaki 25,4 milyon mültecinin yarısından fazlası 18 yaşın altındadır ve her gün 44.400 kişi çatışma ve zulüm nedeniyle evini terk etmektedir (UNHCR, 2019).

Grafik 2. Küresel Olarak Yerinden Edilmiş Kişiler

Kaynak: UNHCR, 2019

Yerinden edilme sebepleri, çıkış noktaları gibi birçok parametreye bağlı olarak dünya üzerinde mültecilerin ve sığınmacıların dağılımı da yıllara göre farklılık göstermektedir. Türkiye'deki sayı 1990 yılından 2017 yılına gelinen süreçte 28.000'den 3,79 milyona çıkarken dünyada ise 17,4 milyondan 23 milyona çıkmıştır. 1990, 2000, 2010, 2012 ve 2017 yıllarında Türkiye ve dünyadaki mültecilerin ve sığınmacıların bulundukları bölgelerin dağılımını ve dengelerin değişimini gösteren Resim.1 aşağıda yer almaktadır (UNHCR, 2019).

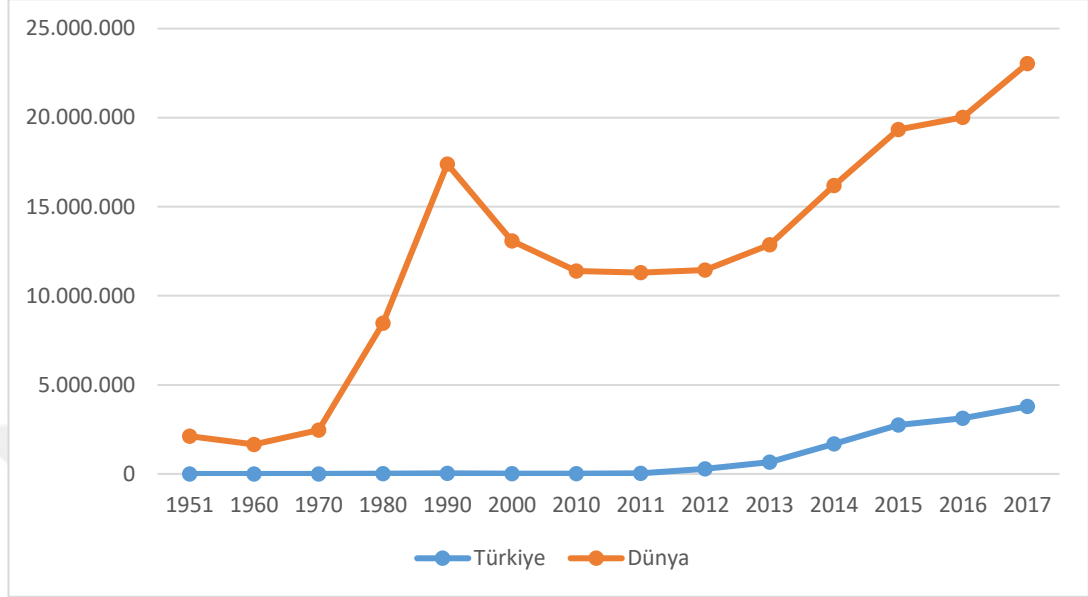
Resim 1. 1990-2017 arasında Türkiye ve Dünyada Mülteci ve Sığınmacı Dağılımı

Kaynak: UNHCR, 2019

BMMYK veri merkezinden alınan verilere göre Türkiye’de ve dünyada mülteci ve sığınmacı sayısında son yıllarda ciddi bir artış gözlenmektedir. Fakat özellikle bulunduğu coğrafyada yaşanan gelişmeler nedeniyle Türkiye’deki artış oranının dünyadaki artışa nispeten daha ivmeli olduğu görülmektedir. Detaylı veriler Grafik.3’te yer almaktadır (UNHCR, 2019).

Grafik 3. Mülteci ve Sığınmacı Sayılarının Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: UNHCR, 2019

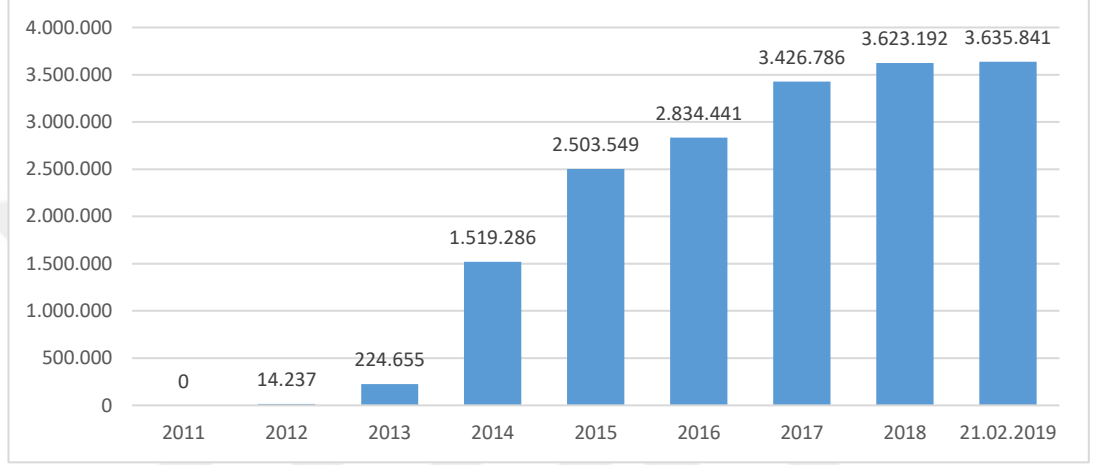
UNHCR verilerine göre 30 Kasım 2018 itibariyle Türkiye’de; 3,6 milyon Suriyeli, 170.000 Afgan, 142.000 Iraklı, 39.000 İranlı, 5.700 Somalili ve 11.700 diğer ülkelerden mülteci bulunmaktadır. En yüksek sayıda mültecinin geldiği ülkeler dikkate alındığında göçe neden olan öncelikli sebeplerin savaş ve ekonomik nedenler olduğu görülmektedir. Suriye açısından bakıldığında; krizin 8. yılında Suriye halkının 5,6 milyonu mülteci, 6,2 milyonu ülke içinde yerinden edilmiş kişi, 767.000 geri dönen kişi (17.000’i mülteci, 750.000’, ülke içinden yerinden edilmiş kişi) olarak hayatına devam etmektedir (UNHCR, 2019).

Tüm bu verilere göre 2000-2010 yılları arasındaki mülteci ve sığınmacı sayılarında Türkiye’de %97 artış ve dünyada %13 azalma olurken, 2010-2017 yılları arasında Türkiye’de %23.094 ve dünyada %102 artış görülmektedir. Türkiye’de daha ivmeli bir artış olduğunu gösteren bir diğer veri de 2012 yılına kadar Türkiye’nin ev sahipliği yaptığı mülteci ve sığınmacı oranı dünyanın %1’inden daha az iken, bu oran 2012’de %3, 2014’te %10, 2017’de ise %16 olmuştur. Bu veriler ışığında Türkiye’nin dünyadaki mültecilere ve sığınmacılara ev sahipliği yapma noktasında zamanla ön plana çıktığı görülmektedir.

3.2. Türkiye’deki Suriyelilere Sayılarla Bakış

2011’den bu yana Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı hızla artmaktadır. Yıllara göre detaylı veriler Grafik.4’te yer almaktadır.

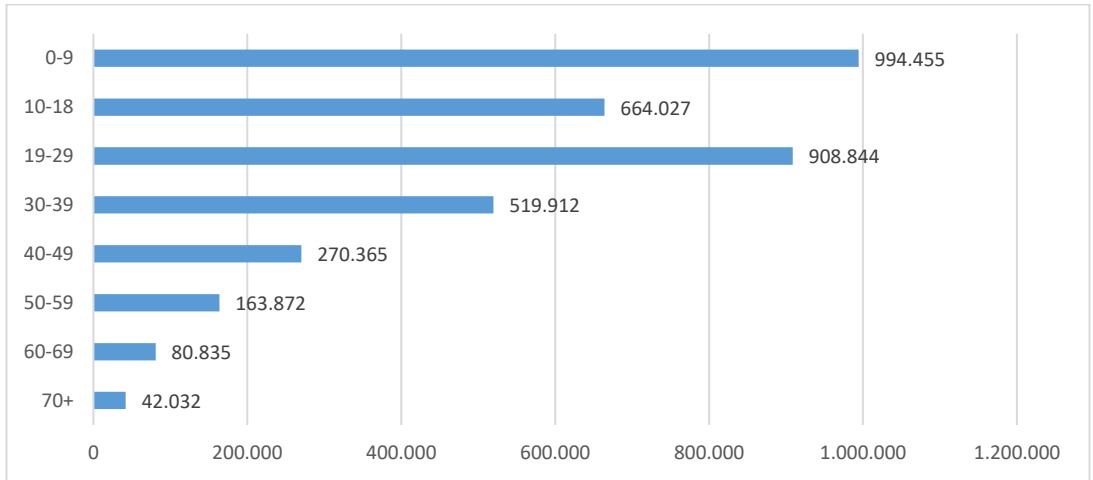
Grafik 4. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sayısı

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019

Cinsiyet olarak incelendiğinde Türkiye’deki Suriyelilerin %54’ü (1.977.510 kişi) erkek, %46’sı (1.667.192 kişi) kadındır. Bu kişilerin yaş aralıklarına göre dağılımı Grafik.5’te yer almaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Grafik 5. Türkiye’deki Suriyelilerin Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019

Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki 3.635.841 Suriyelinin sadece %3,9’u (141.851 kişi) geçici barınma merkezlerinde (GBM) kalmakta, %96’sı kent mültecileri olarak yaşamını sürdürmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Türkiye’deki GBM’lerin işletimi ve yönetimi uluslararası alanda da takdir görmektedir. Örneğin New York Times’ta yayımlanan “*Mükemmel Bir Mülteci Kampı Nasıl Kurulur? (How to Build a Perfect Refugee Camp)*” başlıklı makalede Kilis’teki GBM’den övgüyle bahsedilmiştir. Yazıda GBM’deki konteynerlerin yapısından, elektrik-su gibi altyapı sistemlerine, eğitim imkânlarından alışveriş işletmelerine ve sosyal hayata kadar birçok alandan övgüyle söz edilirken GBM’de yaşayan Suriyelilerle yapılan röportajlara da yer verilmiş ve GBM koşullarından memnuniyetleri aktarılmıştır (McClelland, 2014).

GBM’lerin sınıra çok yakın konumlandırılmış olması bir yandan sınırdan geçen Suriyelilerin işlemlerinin kolayca yapılmasını sağlarken, diğer yandan birkaç km ötede yaşanan çatışmalarda seken kurşunların kamp alanı için tehlike oluşturmaya neden olabilmektedir. Bu mesafe, BMMYK’nın “sınıra en az 50 km mesafe” kuralına uymamaktadır. Kamplar; eğitim kurumları, sağlık kurumları, alışveriş yapılabilecek dükkânlar, oyun alanları, çamaşırhaneler ve sosyal alanlar içermesi yönüyle bir kenti andırmaktadır. Kampın sakinlerine buzdolabı, ısıtıcı ve bazı yerlerde klima, televizyon imkânları sunulmaktadır. Gıda ve temizlik ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için bazı kamplarda bir kart verilerek aylık bakiye hakkı tanımlanmaktadır (Dinçer, v.d., 2013: 11-22).

Suriye sınırına yakınlığı, GBM bulunma durumu, halkın kullandığı yaygın dilin Arapça olma durumu gibi faktörlere göre illerdeki Suriyeli nüfus yoğunluğu farklılık göstermektedir. En yüksek sayıda Suriyelinin yaşadığı ilk 10 şehir Tablo.3’te yer almaktadır.

Tablo 3. En Yüksek Sayıda ve Oranda Suriyeli Nüfusun Bulunduğu Şehirler

Şehir	Suriyeli Kişi Sayısı	Şehirdeki %	Şehir	Suriyeli Kişi Sayısı	Şehirdeki %
İstanbul	558.437	% 4	Mersin	206.241	% 11
Şanlıurfa	452.534	% 22	Bursa	167.615	% 6
Hatay	447.884	% 27	İzmir	142.989	% 3
Gaziantep	426.383	% 21	Kilis	114.788	% 82
Adana	235.434	% 11	Konya	106.641	% 5

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019

8 ilde 13 GBM bulunmakta ve bu merkezlerde 142.676 Suriyeli hayatını sürdürmektedir. Merkezlerde yaşayan Suriyeli sayıları Tablo.4'te yer almaktadır. (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Tablo 4. Geçici Barınma Merkezlerinde Yaşayan Kişi Sayısı

Şehir	Kişi Sayısı
Şanlıurfa (Ceylanpınar, Harran, Suruç)	43.617
Adana (Sarıçam)	27.226
Kilis (Öncüpınar, Elbeyli)	14.702
Kahramanmaraş (Merkez)	13.639
Hatay (Altınözü, Yayladağı, Apaydın)	16.782
Osmaniye (Cevdetiye)	14.104
Malatya (Beydağı)	8.871
Gaziantep (Nizip)	3.735
TOPLAM	142.676

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019

2014-2019 yılları arasında Suriyelilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi kapsamında en çok gidilen ülkeler; Kanada (6.702 kişi), ABD (3.912 kişi), İngiltere (1.946 kişi) ve Norveç (1.926 kişi) olmuştur. Birebir formülü kapsamında en çok gidilen ülkeler ise; Almanya (6.976 kişi), Fransa (3.537 kişi), Hollanda (3.520 kişi), Finlandiya (1.478 kişi) ve Belçika (1.159 kişi) olmuştur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

3.3. Göç Edenlerin Hukuki Statüsü

28 Temmuz 1951’de hazırlanan *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi)* uluslararası mülteci hukukuna yönelik temel belgelerden biridir. Bu sözleşmenin maddeleri uyarınca birçok konuda mültecilere verilen haklar ülke vatandaşlığına ya da o ülkede ikamet eden yabancıların haklarına eşdeğer tutulmaktadır (Birleşmiş Milletler, 1951).

Türkiye bu sözleşmeyi 29 Ağustos 1961’de 359 sayılı kanunla kabul ederek sadece Avrupa’dan gelerek uluslararası koruma talep eden yabancıları bu kapsamdaki mülteciler olarak değerlendireceğini bildirmiştir. 1967’de *Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Ek Protokol (New York Protokolü)* onaylanmıştır, fakat bölgede yaşanan gelişmeler ve yeni düzenleme ihtiyaçları doğması nedeniyle 11 Nisan 2013’te 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*’nu devreye alınmıştır. Tüm bu anlaşmalar ve kanun göz önüne alınarak Avrupa’dan gelenler mülteci statüsünde, Avrupa dışından gelenler ise üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar şartlı mülteci statüsünde kabul edilmektedir. Uluslararası koruma talebinde bulunan yabancıların başvuruları GİGM tarafından değerlendirilerek olumlu olması halinde 6458 sayılı kanunun 61, 62, 63. maddeleri uyarınca mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsü verilmektedir. Suriye’den gelen kitlesel göçün bireysel olarak değerlendirilmesi mümkün olmadığından tüm bu kişiler geçici koruma kapsamında değerlendirilmektedir (Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı, 2017).

Yabancı ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre ülkemize gelen kişilere yönelik kullanılan kavramların tanımları şöyledir:

- **Mülteci:** Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden

yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür. (Madde 61-1)

- **Şartlı mülteci:** Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir. (Madde 62-1)

- **İkincil koruma:** Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;
a)Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,
b)İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c)Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir. İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür. (Madde 63-1)

- **Geçici koruma:** Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak

sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir. (Madde 91-1) (İçişleri Bakanlığı, 2013)

Bu alandaki düzenlemeleri içeren *Geçici Koruma Yönetmeliği*; “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*’nun 91. maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki iş birliğiyle ilgili hususları” düzenlemeyi amaçlamaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2014). Birçok ülkenin mültecilerin girişini engellemek için duvar, çit gibi bariyerler inşa ettiği bir dönemde Türkiye’nin mültecilere daha geniş haklar verdiği bir yasayı onaylamasının büyük bir başarı olduğu söylenebilir (Dinçer, v.d., 2013: 32).

3.4. Suriyelilere Yönelik Hizmetler

Krizin 6 aydan uzun sürdüğü ve gelenlerin sınır bölgesinde tutulmadığı kitlesel göçlerin çoğunda temel durum kalıcılık olurken, geri dönüş istisna olarak gerçekleşmiştir. Suriye’deki olayların uzun bir sürece yayılacağı tahmin edilemediğinden, Türkiye’nin politikası ilk etapta geçicilik kategorisi üzerinden geliştirilmiştir. Bugün Suriyelilerin tekrar ülkelerine dönebilmeleri konusunda çaba göstermeye devam etmekle birlikte kalıcılık ihtimali de göz önüne alınmalı ve uyum politikalarının oluşturulmasına önem verilmelidir. GBM’lerde yaşayan Suriyeli oranının düşüklüğü, Suriyelilerin bir kısmının TC vatandaşı olması, bir kısmının da

Türkiye’de çalışmaya ve yatırım yapmaya başladığı göz önüne alınırsa gidişlerine dayalı stratejiler geliştirmenin gerçekçi olmadığı açıkça görülmektedir. Türkiye’deki Suriyelilerin geçici ya da kalıcı olma durumundan bağımsız olarak yasal ve idari anlamda kapsamlı çalışmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Birçok kurum özverili çabalar ortaya koyarak sürecin minimum sorunla işlenmesini sağlamıştır, fakat yasal ve idari altyapı, sağlık, barınma, eğitim, sosyal destek, çalışma hakları, güvenlik, süreç yönetimi, yerel yönetimler, araştırmalar, toplumsal ilişkiler gibi birçok alanda orta ve uzun vadeli stratejilere ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir (TC Kamu Denetçiliği, 2018).

3.4.1. Tercüme ve Bilgilendirme Hizmetleri

Suriyeliler ile ilgili temel ihtiyaçlar arasında sağlık ve hukuk hizmetlerinde profesyonel tercüme gösterilebilir. Bu amaçla GİGM başta olmak üzere birçok kurum faaliyet göstermektedir. Suriye’den gelen Türkmenlerin varlığı ve Suriye’ye komşu illerde Arapça bilen vatandaşların olması bu süreçte destek bir unsur olmuştur. 2015’te kurulan Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER 157) de iletişim sorunlarının azalması, hizmetlerden faydalanılabilmesi vb. konularda ciddi bir katkı sağlamıştır. GİGM’ye ek olarak bilgilendirme alanında faaliyet gösteren diğer kurumlar Türk Kızılayı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve birçok ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlardır (TC Kamu Denetçiliği, 2018, s. 119-122).

3.4.2. Barınma ve Yerleştirme

Türkiye’de bir akrabası/yakını bulunmayan ve geçimini sağlayamayacak durumda olan Suriyeliler, talep etmeleri halinde GBM’lere sevk edilmektedir. Krizin ilk yıllarında sadece sınır illerinde ikamet edilirken, bugün 81 ilde ikamet edilmektedir. İkamet izinleri, sadece ikamet edilecek ilde geçerli olan Geçici Koruma Kimlik Belgesi’ne istinaden verilmektedir. Bu süreçte karşılaşılan en büyük sorunlardan biri yüksek mobilitedir. GBM’lerden ayrılan ve kent mültecileri olarak yaşamına devam eden kişilerin devlet tarafından kontrol altında tutulması ve takip edilmesi oldukça güçtür. GBM’lerde ise temel ihtiyaçlara ve sosyal imkânlara

yönelik gelişmiş bir hizmet sunulmaktadır. Türkiye'deki GBM'ler sistematiklik ve anlayış seviyesiyle uluslararası birçok ödüle layık görülmüştür (TC Kamu Denetçiliği, 2018: 123-129).

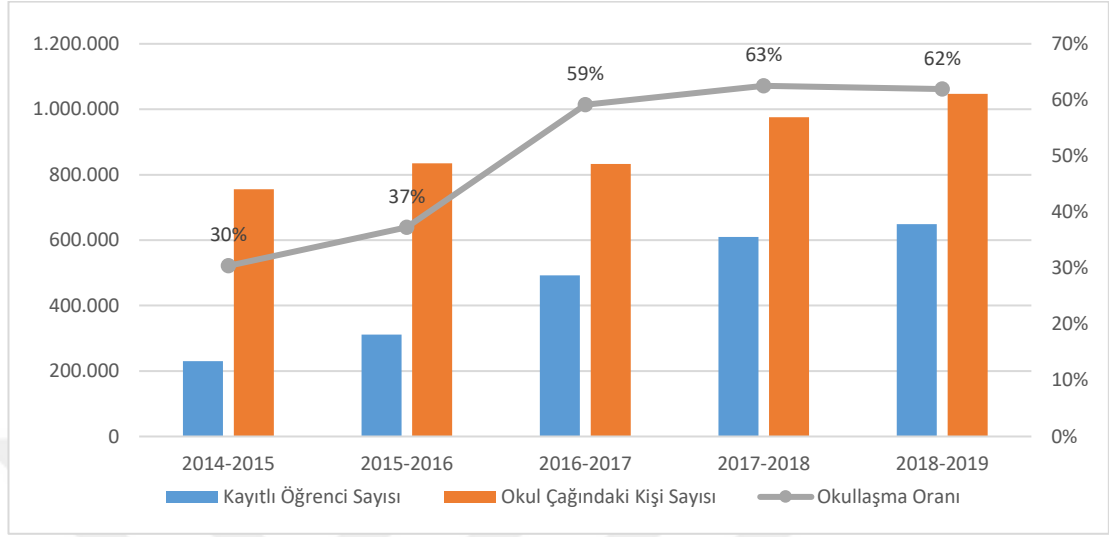
3.4.3. Eğitim

2011 öncesinde Suriye, bulunduğu bölgede en yüksek eğitim düzeyine sahip ülkelerden biri olmasına rağmen Türkiye'deki Suriyelilerin eğitim düzeyinin görece düşük olduğu söylenebilir. Göçün yoğun olarak -eğitim düzeyinin düşük olduğu- Kuzey Suriye'den olması ve eğitilmiş Suriyelilerin bir bölümünün de Avrupa'ya gitmiş olması nedeniyle Türkiye'deki Suriyelilerin eğitim ortalaması Suriye'dekinden daha düşüktür (TC Kamu Denetçiliği, 2018: 133-150). Görüşmecilerin de belirttiği üzere Kuzey Suriye, Türkiye'nin doğu ve güneydoğu anadolu bölgeleriyle benzerlikler göstermektedir. Kuzey Suriye'deki şehirleşme oranı Suriye'nin diğer bölgelerine göre daha düşük seviyededir; sanayileşme, tarım ve hayvancılığa göre geri planda kalmıştır. Bu durum gençlerin eğitim hayatından ziyade küçük yaşta çalışma hayatına yönlendirilmesine sebebiyet vermektedir.

Suriyeli öğrenciler için ilk aşamada GBM'lerde, sonrasında nüfus olarak yoğun bulundukları şehirlerde Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) kurulmuştur. Ağustos 2017'de GBM'lerde 30, GBM dışında 374 GEM bulunmaktadır. Geçicilik politikası üzerine kurulan GEM'lerde haftada 5 saat verilen Türkçe derslerinin saati 2016-2017 döneminde 15 saate çıkarılarak dili Türkçe olan okullara geçiş kademeli olarak amaçlanmıştır (TC Kamu Denetçiliği, 2018: 133-150).

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 3 temel alanda çalışmalarını sürdürmektedir: Suriyeli öğrencilerin MEB'e bağlı eğitim kurumlarına erişiminin artırılması, eğitim-öğretim araçlarının hazırlanması ve ulaştırılması, Suriyeliler için yaygın eğitim faaliyetleri yapılması (TC Kamu Denetçiliği, 2018). MEB'in verilerine göre Türkiye'de okul çağındaki Suriyeli sayısı, kayıtlı kişi sayısı ve okullaşma oranı verileri Grafik.6'da yer almaktadır.

Grafik 6. Eğitime Erişimi Sağlanan Öğrenci Verileri

Kaynak: MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2019

Suriyeli öğrencilerin MEB'e bağlı resmi okullara geçişinin yapılması çalışmaları devam etmektedir. Mevcutta kayıtlı olan 648.592 öğrencinin %49'u kız, %51'i erkek öğrencidir. Öğrencilerin %82'si MEB'e bağlı resmi okullara kayıtlıdır. Kademelere göre okullaşma oranları; okul öncesi eğitimde %34, ilkokulda %97, ortaokulda %58 ve lisede %27 seviyesindedir (MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2019).

Yükseköğretime kayıtlı öğrencisi sayısı ise 2014-2015'te 5.560 kişi, 2015-2016'da 9.689 kişi, 2016-2017'de 15.042 kişi ve 2017-2018'de 20.701 kişi olmuştur (MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2019).

Dil sorununun aşılması amacıyla Halk Eğitim Merkezleri'nde Türkçe dil eğitimi ve -özellikle genç ve yetişkin Suriyeliler için- yaygın eğitim faaliyetleri kapsamında (kişisel gelişim ve eğitim, spor, sosyal hizmetler ve danışmanlık, mesleki ve teknik konular) birçok kurs düzenlenmiştir (MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2019).

Eğitime katılım oranlarının arttırılması için birçok kurum iş birliği içerisinde hem ailelere hem çocuklara hem de öğretmenlere yönelik projeler geliştirmektedir (TC Kamu Denetçiliği, 2018).

3.4.4. Sağlık

Suriyelilere yönelik sağlık hizmetleri 25 Ağustos 2016'ya kadar Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak yürütülmüş, sonrasında ise Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'na bağlı Göç Sağlığı Hizmetleri Daire Başkanlığı tarafından yürütülmeye başlanmıştır (Gültaş ve Yalçın Balçık, 2018: 196).

GBM'lerde yer alan Geçici Sağlık Tesisleri Sağlık Bakanlığı'na bağlıdır ve geçici görevlendirme ile hizmet vermektedir. GBM'lerin dışında ise, Suriyelilerin yoğun olduğu illerde, toplum sağlığı merkezlerine bağlı Göçmen Sağlığı Birimleri hizmet vermektedir (TC Kamu Denetçiliği, 2018: 150-156).

Kamplarda yaşayan Suriyeliler sorunsuz bir şekilde sağlık hizmeti alabilmektedir. Kamp dışındakiler ise kayıt yaptırdıkları takdirde devlet hastanelerinden ücretsiz şekilde faydalanmaktadır. Fakat sınır illerindeki devlet hastanelerinde yoğunluk yaşanmaktadır. Bu hastanelere Suriye'deki çatışmalarda yaralanan kişiler de getirilmektedir. Bu da kapasite sıkıntısına yol açmaktadır ve yerel halkın tepkisine neden olmaktadır. Bir diğer konu da Türkiye'de görülmeyen bazı hastalıkların sınır illerde tekrar ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle bu şehirlerdeki 0-5 yaş grubu çocukların hepsine çocuk felci aşısı yapılmıştır (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi-TESEV, 2015: 20).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) verilerine göre Türkiye'deki Suriyelilere yönelik 34.501.808 poliklinik hizmet, 1.188.606 ameliyat, 302.470 doğum hizmeti sağlanmıştır (AFAD, 2019).

3.4.5. Psikososyal Destek

Göç sorununu yakından izlemek ve dezavantajlı gruplara (kadın, çocuk, engelli ve yaşlı) yönelik çalışmalar yapmak amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Göç, Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Daire Başkanlığı kurulmuştur. Bu kapsamda bakım, rehabilitasyon, psikososyal destek, sosyal yardım, koruyucu ve önleyici hizmetler verilmektedir. Böylece savaş mağduru insanların zorluklarla baş etme mekanizmalarının geliştirilmesi, sosyal ağların

onarılması ve yeni ağların oluşturulması konusunda destek vermek amaçlanmaktadır. Psikososyal destek hizmeti GBM’lerde Psikososyal Destek Büroları veya il müdürlükleri tarafından verilmektedir. GBM dışındakiler için ise 2015’te Türk Kızılayı Toplum Merkezi Projesi uygulamaya alınmıştır. Toplum Merkezleri; koruyucu, önleyici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici faaliyetleri kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları (STK) ve gönüllüler gibi çeşitli paydaşlarla birlikte sunan sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Böylece Suriyeli bireylerin, grupların ve ailelerin göç kaynaklı problemlerle baş edebilmelerini ve bireylerin daha katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesini amaçlamaktadır. Proje öncelikli olarak -mağduriyet durumunda en hassas kesim olan- kadın ve çocuklara yönelik alanlara odaklanmaktadır. “Çocuk Dostu Alanlar” ile 4-18 yaş arası çocukların psikolojik gelişimlerine yönelik hizmet sunulmaktadır. Ek olarak Toplum Merkezlerinde; şehirlerdeki Suriyelilere yönelik Türkiye’ye uyum eğitimi, sağlık ve eğitim hizmetleri, kayıt koşulları vb. temel haklar gibi konularda rehberlik hizmetleri, dil eğitimi, psikososyal destek aktiviteleri, terapiler, çocuklar için drama, müzik ve atölye çalışmaları ve kadınlar için bilgilendirme toplantıları, el sanatları, yemek, giyim, üretim, sanat, tasarı, dikiş, el işi, bilgisayar, kuaförlük kursları gibi faaliyetler yürütülmektedir. Mesleki kurslar sonrasında verilen sertifikalarla hem gelir imkânı sağlanmakta hem de psikososyal durumlarının iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Merkezlerde hem gündüz seanslarında hem de çalışanlar için akşam saatlerinde ve hafta sonlarında Türkçe, İngilizce ve Arapça dil kursları da verilmektedir. Türkçe dil kursları toplumsal uyumun sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Suriyelilerin kendi kültürlerini ve dillerini de unutmamaları amacıyla Arapça dersleri de düzenlenmektedir (TC Kamu Denetçiliği, 2018: 156-162).

3.4.6. Çalışma Hakkı ve İstihdam

Türkiye’deki Suriyelilerin çalışma hayatına yönelik usul ve esasları belirleyen *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik* 15.01.2016 itibariyle yürürlüğe gitmiştir. Bu yönetmeliğe göre Suriyelilerin çalışma izinlerine dair genel esaslar aşağıda yer almaktadır:

- Geçici koruma sağlanan fakat çalışma izni olmayan yabancılar çalışamaz veya çalıştırılmaz.
- Geçici koruma kayıt tarihinden minimum 6 ay sonra çalışma izni için başvurulabilir.
- Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak olanlar çalışma izni muafiyeti kapsamındadır.
- Kişiler, kalma hakkına sahip oldukları yerde çalışmak üzere çalışma izni başvurusu yapabilir.
- Çalışanlara asgari ücretin altında ücret ödenemez. (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2019)

Bu düzenlemeler ile amaçlanan, Suriyelilerin ekonomik özgürlüğünü kazanmasına destek olmak, yardımlara bağımlılığını azaltmak ve ülke ekonomisine katkı sağlamasına n ayak olmaktır (TC Kamu Denetçiliği, 2018: 163-166).

2017 yılında verilen 87.192 süreli çalışma izninin 20.966'sı (%24) Suriyelilere verilmiştir. Bu kişilerin 1.641'i kadın, 19.325'i erkektir (Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, 2018).

3.4.7. Sosyal Yardımlar

Türk Kızılayı, AFAD, Aile, alışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başta olmak üzere Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP), BMMYK, Avrupa Birliği, Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Genel Müdürlüğü (ECHO), Uluslararası G rgt (IOM), UNICEF, Welthungerhilfe (WHH) gibi birçok kurum ve kuruluş Türkiye'deki Suriyelilere yönelik ayni/nakdi sosyal yardımlar sağlamış ve projeler yürütmüştür. Yerel sivil toplum kuruluşları da bu organizasyonlarda büyük bir rol oynamıştır. Suriyeli nüfusun yoğun olduğu illerde STK'lar platformlar (şanlıurfa İnsani Yardım Platformu, Hatay Sivil İrade Platformu, Mardin-Suriye Yardımlaşma Platformu, Kilis Sivil Dayanışma Platformu vb.) oluşturarak yardım faaliyetlerine katılmışlardır. GBM'lerde kalan Suriyeliler kentlerdeki Suriyelilere göre ekonomik olarak daha zor durumda bulunmaktadır. Belediyeler sosyal inceleme yaparak bu kişilere ayni ve nakdi yardımlar

yapmaktadır. GBM’lerdeki kişiler ise AFAD Kart ve Kızılaykart ile düzenli olarak yardım alabilmektedir. Hanedeki kişi sayısı dikkate alınarak kartlara yükleme yapılmaktadır (TC Kamu Denetçiliği, 2018: 166-170). Türk Kızılayı tarafından ihtiyaç sahibi Suriyelilere yapılan yardımlardan biri olan Kızılaykart için kartlara aylık 120 TL yükleme yapılmaktadır. Gıda, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçların karşılanması amaçlanmaktadır (Kızılaykart-Suy, 2019).

Türkiye’deki Suriyeliler için en aktif çalışan kurumlardan biri olan AFAD da AFAD Kart ile sosyal yardımlar alınmasını sağlamaktadır. Sosyal yardımlar kadar önemli olan bir diğer konu da Afet Geçici Kent Yönetim Sistemi (AFKEN) çalışmasıdır. AFAD tarafından oluşturulan ve afetlerde/acil durumlarda sağlanan geçici barınma hizmetlerinde yeni bir standart oluşturan AFKEN’e, 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından En İyi Kamu Hizmet Ödülü verilmiştir (AFAD, 2019).

Türkiye, *Küresel İnsani Yardım 2017 Raporu*’nun verilerine göre, 2016’da 6 milyar ABD doları insani yardım yaparak ABD’nin ardından en çok uluslararası insani yardım yapan ikinci ülke olmuştur. Milli gelirinin %0,75’ini insani yardıma ayıran Türkiye, bir kez daha, “Dünya’nın En Cömert Ülkesi” olmuştur (AFAD, 2019).

Türk Kızılayı, AFAD, GİGM gibi birçok kurum tarafından çeşitli alanlarda Suriyelilere hizmetler sunulmakta ve projeler geliştirilmektedir. Ayrıca çocuklar, kadınlar, engelliler, yaşlılar, refakatsiz çocuklar gibi özel hedef gruplar için de geniş çaplı projeler yürütülmektedir.

3.5. Bitmeyen Sorunlar ve Tepkiler

Türkiye’deki halk genel olarak Suriyelileri ortalamanın üzerinde bir hoşgörüyle karşılamış olsa da gerilim oluşturan konularda bir an önce kalıcı çözümler geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Dinçer ve arkadaşlarına göre Suriye’deki siyasal istikrarsızlığın sürmesi bir yandan Suriyelilerin geriye dönüş umutlarını yitirmelerine neden olurken diğer yandan Türkiye’nin güvenliğini de tehdit etmektedir. 11 Şubat 2013’te Cilvegözü sınır kapısında, 11 Mayıs 2013’te

Reyhanlı’da meydana gelen patlamalarda çok sayıda insan hayatını kaybetmiş ve bu durum Suriyelilere karşı bir tepki oluşmasını tetiklemiştir (Dinçer, v.d., 2013: 16).

İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ve The Black Sea Trust for Regional Cooperation tarafından 18 yaş üstü 2004 kişiyle 16 farklı bölgede *Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları Araştırması* yürütülmüştür. Çalışmanın bulgularına göre “Türkiye’nin En Önemli Sorunları” sorusuna en yüksek sayıda verilen 6. cevap “Suriyeliler” olmuştur. Üst sıralarda yer alan ekonomi, işsizlik, güvenlik yanıtları da Suriyelilerle dolaylı olarak ilişkilidir. Araştırmadaki önemli bulgulardan bir diğeri “Suriyeliler ülkelerine geri gönderilmeli mi?” sorusuna katılımcıların %86’sının “Savaş bittiğinde bütün Suriyeliler ülkelere geri gönderilmelidir.” şeklinde yanıt vermesidir. Araştırmadaki tüm sorular parti tabanlarına göre incelendiğinde farklılıklar göstermekteyken, savaşın bitmesi halinde Suriyelilerin geri gönderilmesine yönelik soru tüm parti tabanları tarafından en geniş ortaklıkla yanıtlanan soru olmuştur (İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ve The Black Sea Trust for Regional Cooperation, 2018).

Çalışmada göze çarpan bir diğer bulgu da Türkiye halkının gelecekle ilgili kaygıları için “çok kaygılandırıyor” ve “biraz kaygılandırıyor” sorularına en çok sayıda verilen 5 yanıtın; terör saldırısı olması, ekonomik kriz çıkması, yakın komşularımızla savaşa girilmesi, Türkiye’nin bölünmesi, işsiz kalmak olmasıdır (İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ve The Black Sea Trust for Regional Cooperation, 2018). Türkiye’nin komşu ülkelerinde yaşanan savaşlar ve krizler Türkiye’de de siyasi, askeri, kültürel, sosyolojik birçok alanda etkilerini göstermiştir. Anketteki kaygıların komşu ülkelerdeki durumlarla benzerliği, bu bölgelerden gelen mültecilerle yaşanan etkileşim sonucu Türkiye’nin yaşadığı toplumsal bir travma olarak yorumlanabilir.

Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyelilerin çalışma imkânlarına yönelik iyileştirmeler yapılsa da kaçak yoldan ucuz iş gücü ile çalış(tır)ma sorun teşkil etmektedir. Bu durum hem yerleşik emekçilerin işlerini kaybetmesi yönünde bir kaygı oluşturmakta, hem de Suriyelilere yönelik emek sömürsüne neden olmaktadır.

Suriyelilere yönelik sağlık hizmetlerinin bedeli AFAD tarafından karşılanmakta, bu durum sağlık kurumlarının ve personelinin iş yükünü arttırmaktadır. Sağlık hizmeti almakla ilgili sorunlar yaşayan yerli halk bu duruma tepki göstermektedir (Erdoğan, 2015: 332).

Suriyelilerle Türkiye halkının aile ve değerler yapısı bakımından farklılaştığı noktalardan biri de evliliktir. Suriyeliler genç yaşta evlenmekte veya bir erkek birden fazla kadınla evlenebilmektedir. *Türk Medeni Kanunu*’na uygun olmayan bu durum resmi nikh kıyılmadan gerçekleşmektedir. Bu evliliklerden doğan çocukların nüfusa kaydı gibi sorunlar mevcuttur (Dinçer, v.d., 2013: 34-35).

Gn ilk zamanlarında bu sürecin kısa süreceği düşünülerek eğitim alanında büyük yatırımlar yapılmamıştır. Suriyeliler de Türkçe ğrenme konusunda girişimler de bulunmamıştır. Fakat geri dönüş umutlarının azalmasıyla birlikte Türkçe ğrenme talebi artmış ve birçok kurs açılmıştır (Dinçer, v.d., 2013). Bu süreçteki en ciddi zorluklardan biri dillerin farklı olmasıdır. İletişim eksikliği yaşandığı için kişiler haklarını öğrenmekte, hizmetlerden yararlanmakta, kendilerini ifade etmekte ve sosyalleşmekte sorunlar yaşamıştır.

Türkiyeliler arasında rahatsızlık oluşturan konulardan bir diğer de ihtiyaç sahiplerine yardım etmek amacıyla kurulan yardım organizasyonlarının yoğun olarak Suriyelilere yardım etmesidir (Dinçer, v.d., 2013: 34).

Sayının yükselmesiyle birlikte daha önemli ve daha fazla sayıda karar alma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Barınma, yeme-içme, sağlık hizmetlerinden faydalanma gibi temel ihtiyaçların karşılanması yeterli olmamakta, toplumsal çatışmaların yaşanmaması için stratejiler geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kalıcı ge yönelik toplumsal kabulün sağlanması için sadece “tarihsel misafirperverlik” ve “zulme uğrayana kucak aan millet” gibi söylemlerle yetinmek yetersiz kalmaktadır (Erdoğan, 2015: 325).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SURİYELİ ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bu çalışmanın ilk üç bölümü araştırma evreninin merkezi olan 4. bölüme ulaşabilmek için gerçekleştirilmiş bir ön hazırlık olarak değerlendirilebilir. Bu başlık kapsamında amaç, çalışmanın ana konusunun bir saha çalışması yapılarak incelenmesi, bulguların tespit edilmesi, sonuçların çıkarılması ve öneriler geliştirilmesidir.

Bu bölümde ilk olarak çalışmanın yöntemi hakkında bilgi verilmektedir. Nitel araştırma teknikleri kullanılarak 14 Suriyeli genç ile görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerde görüşmecileri konunun çerçevesinde tutmak amacıyla yarı yapılandırılmış mülakat tekniği izlenmiştir. Sonraki aşamada elde edilen bulgular çeşitli alt başlıklar halinde sunulmaktadır; görüşmecilerin bu başlıklar altında detaylı şekilde yer alan tecrübeleri, gelecek beklentilerinin nasıl şekillendiği konusunda önemli ipuçları vermektedir. Bulgularda genel değerlendirmelere yer verilmekle birlikte, görüşmecilerin kendi cümleleriyle aktardıkları deneyimlerine yer vermenin daha uygun olduğu düşünülmüştür. Görüşmecilerin basit bir olayı anlatırken dahi kullandığı kelimeler arka planları ve olaylara yaklaşımları noktasında önem arz etmektedir. Görüşmelerde elde edilen verilerin sunulmasının ardından sonuç çıkarımları yapılmakta ve öneriler sunulmaktadır. Bu başlıklarda yer alan hususlar genel olarak birden fazla kişi tarafından tespit edilen veya literatür araştırmasında da göze çarpan alanlardır.

4.1. Yöntem

Açıklayıcı yaklaşımlar, veri toplayarak ve genellemeler yaparak sosyal dünyayı “açıklama”ya çalışırken, *yorumlayıcı yaklaşımlar* aktörlerin öznel deneyimlerini yorumlayarak sosyal dünyayı “anlama”yı amaçlamaktadır. Belkis Kümbetoğlu’na göre sosyal bilimciler verileri çeşitli istatistiksel analizlere tabi tutup bir takım çıkarımlar yaparak görünenin ötesine geçemezler; kişisel deneyimleri ve bunlar arasındaki bağlantıları keşfederek süreçlerin özünü anlayabilirler (Kümbetoğlu, 2005: 15-31). Açıklayıcı yaklaşımlar; “mültecilerin yeni bir ülkede

karşılaştığı en büyük 5 problem” gibi bütüne yönelik genel bir çıkarım yapılmasına yardımcı olurken, yorumsalcı yaklaşımlar bu bulguların altında yatan sebepleri kişisel deneyimlerden yola çıkarak anlamaya ve örtülü nedenleri görebilmeye katkı sağlar. Adrian Holliday niceliksel araştırma ile niteliksel araştırmayı karşılaştırdığı çalışmasında niteliksel araştırmanın 3 faaliyet alanını vurgulamaktadır; derinlemesine bakış, bütün değişkenleri keşfetme ve sınırlar koyma, odaklanacak yeni noktaların ortaya çıkması (Holliday’dan akt. Kümbetoğlu, 2005).

Yapılan çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinin nicel araştırma yöntemlerine nazaran konunun derinine inme konusunda daha yararlı olacağı düşünülmüş görüşmecilerle yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerin daha sistematik ilerlemesi ve görüşmecilerden benzer çerçevede bilgilerin toplanabilmesi amacıyla alt başlıkların oluşturulması ve soru listesi çıkarılması fayda sağlamaktadır. Bu amaçla hazırlanan *görüşme rehber formları* araştırmacının soru üretmesine yardımcı olmaktadır (Patton’dan akt. Kümbetoğlu, 2005: 75). Bu çalışma süresince de Ek.1’de yer alan görüşme rehber formu kullanılmıştır. Görüşmecileri yönlendirebilmek ve benzerlikleri/farklılıkları yakalayabilmek adına aşağıda yer alan 4 başlık altında soru listesi oluşturulmuştur:

- Kişisel bilgileri ve ailesi hakkında genel bilgiler
- Suriye’deki hayatı
- Türkiye’deki hayatı
- Gelecek beklentileri

Görüşmeciler deneyimlerini paylaşırken soru listesinde yer alan birçok soruyu kendiliğinden yanıtladığından mülakatlar genel olarak soru-cevap şeklinde geçmemiştir. Açıkta kalan noktalar mülakatın sonunda soru olarak tekrar yöneltmiştir. Görüşmeciler zaman zaman çalışmanın çerçevesinin dışında, hiçbir konu başlığında yer almayan deneyimlerini de paylaşmıştır. Bu noktalarda görüşmecilere müdahale edilmemiştir, çünkü büyük resme bakıldığında anlattıkları her şey birbiriyle neden-sonuç içerisinde olan çok değerli deneyimlerdir.

Görüşmecilerin tamamı savaştan sonra ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmış ve buraya geldikten sonra da farklı seviyelerde zorluklarla karşılaşmıştır. Bu nedenle kelime seçimlerinde ve yaklaşımlarda özenli olmaya dikkat edilmiştir. Araştırmacı açısından en açık kavramsal sıkıntılarının biri Türkiye’deki Suriyelileri tanımlarken doğru kavramı bulamamak olmuştur. Mülteci, göçmen veya misafir (geçicilik çağrışımı yaptığından bu ifadeden hoşlanmamaktadırlar) kavramları doğru bir kullanım olmayacağından ve geçici koruma statüsündeki kişiler ifadesi de bir konuşma dili içerisinde çok uzun olduğundan genellikle “Suriyeliler” denilmiştir. Görüşmecilerle kısa sürede güven ilişkisi kurulmuştur. Görüşmeler esnasında ses kaydı alınmasına rağmen kişisel hayatlarına dair gizli bazı bilgileri paylaşmaktan çekinmemiş ancak bunların çalışmaya eklenmesini istememişlerdir. Belirtmiş oldukları özel noktalara çalışmada yer verilmemiştir ve kullanılacak bilgiler yazıya döküldükten sonra kendilerine mesaj olarak iletilmiştir. Kişisel bilgilerin gizliliği dolayısıyla metinde görüşmecilerin gerçek isimlerine yer verilmemiştir, kullanılan isimler araştırmacı tarafından rastsal olarak seçilmiştir.

Çalışma 14 kişiyle yürütülmüştür. Kümbetoğlu’na göre niteliksel araştırmalarda örneklemin büyüklüğünden ziyade, ulaşılmak istenen bilgiyi açığa çıkaracak tekniklere dikkat edilmelidir. Küçük gruplar içerisinde de özenli bir çalışmayla istenilen araştırma yapılabilir (Kümbetoğlu, 2005; 97). Yaygın olarak kullanılan örneklem oluşturma biçimlerinden biri de kaynak kişilerden yola çıkarak yeni görüşmecilere ulaşıldığı ve örneklemin bir kartopu gibi büyüyerek oluşturulduğu *kartopu örneklem yöntemi*dir (Black’ten akt. Kümbetoğlu, 2005: 98-99). Bu araştırma kapsamında da bu yöntem kullanılarak İstanbul’daki üniversitelerde öğrenci olan, 19-26 yaş aralığındaki Suriyeli gençlere odaklanılmış ve 14 kişi ile mülakat gerçekleştirilmiştir. 7 öğrenci sayısal bilimlerde, diğer 7 öğrenci farklı sosyal bilimler alanlarında eğitim almaktadır. Görüşmecilere vakıf, üniversite gibi kurumlar üzerinden ulaşmak yerine bireysel bağlantılar aracılığıyla ulaşılarak düşünce ve sosyal hayat anlamında çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Tamamı araştırmacı tarafından gerçekleştirilen mülakatların 13’ü yüz yüze yapılırken, 1’i video konferans yöntemi ile yapılmıştır. Mülakatlar yaklaşık 1 saat sürmüştür, en kısa mülakat 30 dakika, en uzun mülakat 4 saattir. En kısa süren 3

mülakat Türkçesi iyi düzeyde olmayan bir kız öğrenci ve mühendislik bölümlerinde okuyan 2 erkek öğrenciyle yapılmıştır. Bu görüşmeciler sorulan sorulara kısa ve net yanıtlar vermişlerdir. En uzun süren 2 mülakat ise sosyoloji okuduğu ve medya sektöründe çalıştığı için çok fazla gözlem yapma fırsatı olan bir erkek öğrenci ile Suriye’deki süreci çok iyi analiz eden, Türkiye’deki Suriyeliler için projeler geliştirme çabasında olan bir tıp öğrencisiyle gerçekleştirilmiştir. Görüşülen süre uzadıkça mülakatın derinliği artmıştır.

Mülakat süreçlerinde görüşmecilerin anlattıkları anılar üzerinde özellikle durulmuş ve bulgular kısmında da yer verilmiştir. Sanat sosyolojisi derslerinden birinde Watts Towers eserini örnek olarak kullanan Howard Becker ders sonrasında öğrencilerin aklında kalan şeyin Watts Towers olduğunu deneyimlemiştir: “Bazıları, kulelerin hikayesi üzerinden anlatmak için uğraştığım şeyi hatırladı ama çoğu sadece, kulelerin varlığı gerçeğini, bu deli çocuğun öyküsünü ve uç sanatsal çalışmasını hatırladı. Bu bana, öykülerin ve örneklerin insanların ilgilendiği ve hatırladığı tek şey olduğunu öğretti.” (Becker, 2014: 29-30). Bu amaçla araştırmada da kuramsal çerçeveyi desteklemek için yeri geldikçe görüşmecilerin hikâyelerine ve doğrudan sözlerine yer vermeye özen gösterilmiştir.

Son olarak görüşmecilerden Ahmed’in, insanları sayılara ve grafiklere indirgemeye yönelik yorumu çalışmanın araştırma yönteminin nitel olarak seçilmesinin özetidir.

“Türkiye’de 3,5 milyon Suriyeli ile konuşsanız, 3,5 milyon farklı acı hikâye dinlersiniz.” (Ahmed)

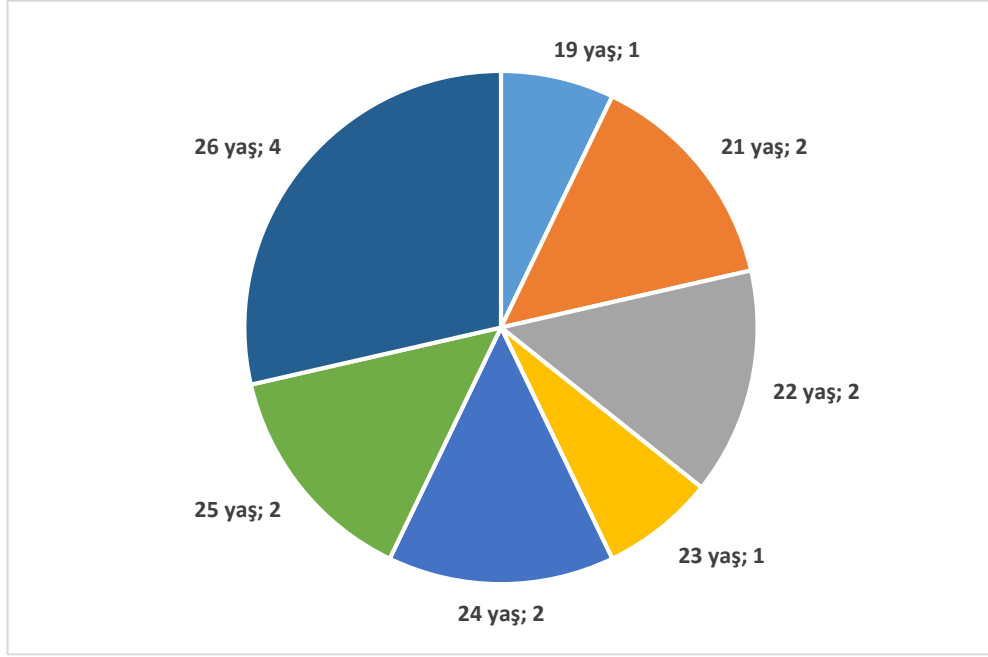
4.2. Bulgular

4.2.1. Genel Bilgiler

Araştırma sürecinde mülakat yapılan 14 görüşmeci Suriye’nin farklı bölgelerinde (Halep, Şam, Haseke, Humus ve Deraa) doğmuştur. 8’i kız, 6’sı erkektir. 12’si aktif olarak öğrenci olan görüşmecilerden 7’si sosyal bilimlerde, 7’si sayısal bilimlerde okumaktadır. 1 tanesi maddi imkânsızlıklar yüzünden okulunu

dondurmuştur ve çalışmaktadır, 1 tanesi ise yeni mezun olmuş ve çalışma hayatına girmiştir. 19-26 yaş arasında olan görüşmecilerin yaş dağılımı Grafik.7’de yer almaktadır.

Grafik 7. Görüşmecilerin Yaş Dağılımı

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara geçmeden önce görüşmecilerin arka planlarına dair genel bir bilgi vermek, mülakatlardaki yanıtlarını yorumlamak açısından katkı sağlayacaktır. Ek.2’de yer alan Görüşmeciler Hakkında Genel Bilgilendirme Tablosu’nda; görüşmecilerin ırkı, ailelerinin sosyal yapısı, ebeveynlerinin eğitim durumları, bölüm başarıları, öne çıkan özellikleri gibi çeşitli alanlarda bilgiler sunulmaktadır.

4.2.2. Aileye Dair Bilgiler

Görüşmecilerin hepsinin anne-babası hayattadır. İstanbul’da ailesiyle birlikte yaşayan görüşmeci sayısı 7’dir. Çoğunun anne-babası Türkçe öğrenmekte zorluk çektiğinden veya yaşlı olduğundan dolayı çalışmamaktadır.

Görüşmecilerden 6’sının annesi üniversite mezunudur ve bunlardan 4’ü Türkiye’de bulunmaktadır. Bu görüşmecilerin hiçbiri çalışmamaktadır. Çalışan 2

anneden biri ilkokul mezunudur; eşinden ayrı olan ve eşi Suriye’de olan anne kuaför olarak çalışmaktadır. Lise mezunu olan bir diğer anne ise terzidir, Suriye’deki zanaatını burada da devam ettirmektedir. Üniversite mezunu olan baba sayısı ise 8’dir ve bunlardan 4’ü Türkiye’de bulunmaktadır. Bu görüşmecilerden 2’si çalışmamaktadır, 1’i mesleğini yapmaya devam etmektedir, diğeri ise farklı bir alanda çalışmaktadır.

Aile yapıları genellikle çok çocukludur, 14 görüşmeciden 11’inin kardeş sayısı 4 veya 4’ün üzerindedir. Ailelerin bir kısmı çocukların okuması nedeniyle mekânsal olarak dağılmış durumdadır; Suriye’de, Türkiye’de farklı şehirlerde, Ürdün’de, Mısır’da, Katar’da, Almanya’da kardeşleri okuyan görüşmeciler bulunmaktadır. Türkiye’deki kardeşlerin bir kısmı eğitim hayatına devam etmesine rağmen bir kısmı ekonomik nedenlerden dolayı iş hayatına girmek durumunda kalmıştır. Görüşmecilerden Edibe’nin 7 yaşındaki kardeşi down sendromludur, İstanbul’da bir devlet okulunda diğer özel öğrencilerle birlikte ayrı bir sınıfta eğitim almaktadır, verilen eğitimden memnun olduklarını dile getirmiştir.

Ailesiyle birlikte yaşayan görüşmecilerin tamamı kiralık bir evde oturmaktadır. Diğerlerinin ise 3’ü yurttta, 2’si öğrenci evinde, 1’i ise akrabasının yanında kalmaktadır.

“Bir insanın düzeni malı mülkü var, her şeyi bırakıp sıfırdan başlıyorsun, hiçbir şey yok. Sadece üstündeki kıyafetle geliyorsun. Bizim evde sadece en büyük olanlar ve baba çalışıyordu. Buraya gelince herkes çalışmaya başladı.”
(Sümeyye)

4.2.3. Suriye’deki Sosyal Hayat

Suriye’deki öğrencilerin sosyal hayatları içerisinde akrabalarının ve özellikle kuzenlerinin önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Geniş aile yapısı yaygın olan ailelerde görüşmeciler boş zamanlarında kuzenleriyle buluşmaktadır, kuzenlerle ilişkileri Türkiye’deki bir gencin yakın arkadaşlarıyla ilişkisine benzerdir. Ahmed, sadece aile buluşmaları için kullandıkları ve kuzenleriyle oturup sohbet ettikleri ayrı bir akraba evi olduğunu belirtmiştir. İstanbul’da böyle bir durum görmek çok

mümkün değildir, fakat çalışma kapsamı dışındaki Diyarbakırlı Türk bir ailede de böyle bir uygulama görülmüştür. İlerleyen süreçte detaylandırılacağı gibi Suriyelilerle Diyarbakır, Mardin gibi şehirlerdeki görüşmeciler arasında geçmişe yönelik akrabalık bağlantıları bulunmakta ve benzer kültürel davranışlar görülmektedir. Buna ek olarak, çocuklar/gençler arkadaş olduklarında annelerin de tanıştırıldığını ve ailece görüşmeler yapıldığını belirten görüşmeciler vardır. Suriyeliler arasındaki ilişkilerin, sıkı ve derinlikli kurulduğunun bir göstergesidir.

“Suriye’de ayrı ayrı yaşama kültürümüz yok. Benim pek arkadaşım yoktu, Suriye’deyken hayatımız kuzenlerden ibaretti. Burada bakıyorsun bir şey söylesek hep arkadaşım.” (Eslem)

“Mesela bizim ailemizde her ay toplanıyorlar. Mesela bir arkadaşımın annesinin evinde toplanıyoruz, sırayla, oraya gidiyoruz, işte muhabbet ediyoruz, bazen müzik dinliyoruz, yemek yiyoruz. Bir de piknik çok yapıyorduk, sinemaya da gidiyorduk. Bizde akrabalar daha ziyaret edilirdi, burada öyle yok, orada çok sık bağlantımız vardı.” (Halime)

Birçoğunun Türkiye’ye gelişi liseden mezun olmaları sonrasında gerçekleştiğinden üniversiteye kadar hayatlarında çok fazla etkinlik, kurs gibi aktiviteler olmamıştır, sadece birkaç görüşmeci yüzme, basketbol, müzik gibi özel ilgi alanlarından söz etmiştir. Evin ve akraba ziyaretlerinin sosyal hayatta önemli bir rol oynamasının yanı sıra bu durumun bir diğer nedeni de görüşmecilerin boş zamanlarında babalarının işlerine yardım etmeleri veya başka bir kişinin yanında çalışmalarıdır.

“Yazın hep babamın dükkânındaydım. Bisikletle geziyordum, mahallenin hepsi beni tanırdı. Humus’un hanımları beni görünce sorarlardı: ‘Okuyor musun, çalışıyor musun?’. (...) Yazın hep dükkândaydık. Babamın dükkânının olduğu yerdekilerin çoğu mühendis ve doktor, orada sosyal bir çevremiz vardı. Babam diyor ki gittiğim evler sana selam söylüyorlar.” (Ahmed)

Suriye’de, farklı etnik gruplardan ve dinlerden insanların bir arada yaşadığı kültürel çeşitliliğin yüksek olduğu bir toplumsal yapı mevcuttu. Şüphesiz sosyal hayat içerisinde de bunların izlerini görmek mümkündü. Ahmed kendi sosyal hayatına dair bilgi verirken bir zamanlar tüm bu insanların barış içinde bir arada yaşadığı Humus’un sosyal yapısına ilişkin şunları da eklemektedir:

“Orada derneklere gidiyordum, yardım dernekleri, yemek dağıtma, Ramazan’da her gün sokakta gezip tam ezan vakti bir şey dağıtma gibi, insani yardımlar gibi. Humus’taki insanlar genelde dindar. Hristiyanlar da var, ama eski nüfus, hatta bizim bayramlarımızda bizi arayıp bayramın mübarek olsun derler, bu kadar samimi. Hatta benim tanıdığım bir Hristiyan var Abdulkrim, normal çünkü.” (Ahmed)

Pierre Bourdieu ve Jean-Claude Passeron’a göre alt ve orta sınıflardaki öğrenciler kültürel faaliyetlere erişim imkânları kısıtlı olduğundan, okulda kendilerine sunulan kapsamda *kültürlenmekte*, ilgileri daha çok tedrisi eserlerde toplanmaktadır. Alt düzeyde okul tarafından yönlendirme yapılırken, üst sınıflardaki öğrenciler için de aile tarafından sessizce ve üstü örtülü bir şekilde ikna yöntemi görülmektedir. İlk olarak ebeveynlerin kütüphanesini karıştırmak, ailece dönemsel seyahatlere gitmek, aydınlara özgü sohbetleri dinlemek gibi. Köylü veya işçi sınıfından gelen bir çocuk, kültürlü bir çevreden gelen çocuğun hazır olarak sahip olduğu zevklere, becerilere, adaba sahip olmak için büyük bir gayret göstermek zorundadır. Kimi gençler seçkinlerin kültürü ile kültürlenmek, bu kaleyi fethetmek için çaba gösterirken, kültürlü bir çevrede büyüyen gençler için ise kültür bir mirastır. Bu şekilde elde edilen miras, israf tehdidini de beraberinde getirir (Bourdieu & Passeron, Varisler, Öğrenciler ve Kültür, 2018: 44, 157). Konservatuar öğrencisi olan Edibe, kültürel sermayesinin kıymetini bilen ve mesleki anlamda da bu yönde hareket eden görüşmeciler arasındadır.

“Çocukluk dönemim çok doluydu, yani müzik enstitülerine gidiyorduk küçükken, 6 yaşında başladım. Babam gitar çalıyor, batı müziğini çok seviyor, o sevgisini bize aşıladı. Judo da yapıyordum. Okul, müzik, spor ve el sanatları ile çok doluydum. Kulübe gidiyorduk haftada 3 gün, diğer 2 gün

müziğe gidiyorduk. Ablam keman, erkek kardeşim mandolin ve davul, lisedeki gitar çalıyor.” (Edibe)

4.2.4. Türkiye’ye Geliş

Görüşmeciler ortalama olarak 4,5 yıldır Türkiye’dedir; en kısa bulunma süresi 3 yıldır, en uzun bulunma süresi ise 6,5 yıldır. Türkiye’ye giriş için izledikleri yol farklılık göstermektedir; başka bir ülke üzerinden uçakla gelmek, Lübnan’dan gemiyle Mersin’e geçmek, sınırdaki kontrol noktasından giriş yapmak, sınırda kontrol noktası olmayan bir noktadan kaçak olarak giriş yapmak, kafile halinde arabayla sınıra gelmek bunlardan bir kısmıdır. Görüşmecilerin geliş yöntemi gelinen tarihe ve ailenin maddi durumuna göre çeşitlilik göstermektedir. Savaşın erken dönemlerinde Türkiye’ye kontrol noktasından geçiş yapmak daha kolay olurken, ilerleyen süreçte sınırdaki denetimin arttırıldığı bir dönemde kaçak olarak giriş yolu denenmiştir. Savaştan sonra pasaport çıkarma süreçleri çok uzun sürdüğünden görüşmeciler planladıkları yöntemleri değiştirmek durumunda da kalmıştır. Bunlara ek olarak ailesinin maddi durumu daha iyi olan görüşmecilerin bir kısmı Lübnan veya Mısır’dan uçakla gelme imkânına sahip olmuştur.

“Suriye’de yaşam son yıllarda çok zor olmuştu. Savaş bir yandan, ekonomik kriz bir yandan. O yüzden yaşam orada sağlayamadık, buraya geldik mecburen, göç ettik.” (Dara)

Görüşmelerde duygusal olarak en zorlayıcı noktalardan biri Suriye’den ayrılmalarıyla ilgili kısımlardır. Görüşmeciler hayatları boyunca maddi-manevi değer verdikleri her şeyi; ailelerini, akrabalarını, arkadaşlarını, komşularını, evlerini, en sevdikleri eşyalarını, her bir köşesi anılarla dolu sokaklarını geride bırakarak bir bilinmezliğe yol almışlardır. Bu yolculuğa kimileri ailesiyle birlikte çıkarken kimileri de ailesinin desteğiyle ve yönlendirmesiyle Türkiye’ye gelmiştir. Tek başına gelenler ilk olarak daha önceden Türkiye’ye gelmiş kardeşinin veya akrabalarının yanına yerleşmiş, daha sonrasında kendi düzenini kurmaya başlamıştır.

“(Yanımdaki çantayı göstererek) Sadece şu çantanızı alsam ne kadar üzülürsünüz. Benim babamın 25 yıl uğraştığı ticaret, mal bir anda gitti,

dükkânımızı bıraktık. Giderken hiçbir şey almadık. Kuşatma altında kaldık. Babam bir gün orada çay içebiliyordu, bir gün sonra gidemiyordu oraya.” (Ahmed)

“Evimiz önce yıkıldı, sonra başka bir yere gitmek zorunda kaldık, üniversiteye yakın bir yer. Ama orada da durumlar çok zordu, işte su, elektrik hepsi haftada 1 saat geliyor, çok zor bir durumdu inan ki. Yemek de böyle sebzeler onlar da çok azaldı, her şey pahalı oldu, orada yaşamak için gerçekten zengin olmak gerekiyor ve bir süre sonra zaten bitiyor her şey, para da bitiyor. E çalışmak da yok, yani çalışayım, yaşayayım o da yok. Evden çıkamıyorsun, herhangi bir yerde bomba düşebilir çok zor bir durumdu. (...) Sokakta yürüyorsun ya orada engel bir şey vardı, asker duruyordu, kız olsan bile arıyorlardı, telefona da bakıyorlar, ne zaman geçiyorsam oradan. Düşünsene işe gidiyorsun sabah-akşam bu şekilde, ya da okula. Çok zor bir durumdu gerçekten. Güven yoktu, özgürlük de yoktu. Sonra Türkiye’ye gelmeyi düşündüm, çünkü burada bir dayım vardı, savaştan sonra gelmişti. Sordum burada eğitim nasıl, “iyi devam edebilirsin, Müslüman bir ülke” dedi.” (Halime)

Hayatta kalmak, güvende olmak, yeme-içme ihtiyacını karşılayabilmek, eğitim alabilmek, çalışmak gibi temel ihtiyaçlarda büyük sorunlar yaşanan Suriye’de, ailelerin bir kısmı yerleşim yerini sık sık değiştirmek pahasına da olsa Suriye’de yaşamaya devam etmektedir. Bu aileler yalnızca çocuklarını yurt dışına göndererek onları yaşanan karmaşadan uzak tutmayı, askere gitmelerini engellemeyi, eğitim almalarını ve huzurlu bir gelecek yaşamalarını sağlamayı amaçlamıştır. Bazı aile üyelerinin kendileri de Arapça konusunda dil sıkıntısı yaşamayacakları başka bir Arap ülkesine veya Türkiye’de Arapça/Kürtçe konuşulan şehirlere göç etmiştir.

“Şahsen Suriye’de kalmak isterdim ama babam ‘Burada yaşam falan olmaz.’ dedi. ‘Hem oraya gidersen okula devam edersin, hem abin de orada sana yardımcı olur.’ dedi.” (Musab)

Görüşmecilerin neredeyse tamamı Suriye’den çıkarken savaşın kısa bir süre içinde sonlanacağını düşünmektedir. Gelirken yanlarına çok fazla bir eşya almamış olmaları da bu durumu desteklemektedir. Bazı aileler de Türkiye Suriye’ye yakın olduğu için ve kısa bir süre sonra Suriye’ye geri döneceğini düşündüğü için buraya gelmiştir.

“Biz çıkarken babam diyordu ki yanınıza çok şey almayın, 2-3 ay sürebilir, daha az da olabilir. Çok soğuk olduğu için birkaç kıyafet aldık, her şeyi bıraktık, birkaç ay sonra döneriz diye.” (Elif)

“3 yıl önce yarın bitecek diyorduk, biz 3 aylık geldik 2 çantayla, şu an 7. yılımıza girdik.” (Eslem)

“Buraya geldiğimizde maksimum 3-4 ay içinde savaş bitecek ve döneceğiz diye düşünmüştük.” (Sümeyye)

“Buraya gelirken Türk damgası basılmaması için pasaporta çok uğraştım ama basıldı. Çünkü bizim oraya dönersek ve pasaportta TC olursa kötü olabilirdi. Burada bu süreye kadar kalacağımı hiç düşünmedim. Bir tek giydiğimiz kıyafetle geldik.” (Halime)

Edibe ve Huzeyfe’nin durumu ise biraz daha farklı değerlendirilebilir. Savaştan bağımsız olarak daha önceden aileleriyle Türkiye’ye yerleşme planları yapan Huzeyfe daha önceden de babasının Türkiye’yle ticari ilişkilerde bulunduğunu, tatil yapmak amacıyla da buraya geldiklerini ve çok sevdiklerini belirtmiştir. Edibe ve ailesi ise Suriye’deki bazı konularda rahatsızlıklar yaşamış ve başka bir ülkeye göç etme planlarını savaştan önce de yapmaya başlamıştır. Göç etmeyi düşündüğü ülkelerden biri de Türkiye olan Edibe ve ailesi, tarihsel bir bağlarının olmasından dolayı buraya gelmeye karar verdiklerini belirtti.

“Savaş başlamadan önce Suriye’den çıkmak istiyorduk zaten. Babam daha önceden de düşünüyordu. Çünkü orada hayatın bir geleceği yoktu, ne kadar uğraşsak boşa gibiydi. Ben müzisyen olarak bir çocuk şarkısı yazıyordum, MEB’e gidiyorduk, ‘Size kim izin verdi?’ diyorlardı. Biz burada hiçbir şey

yapamıyoruz demiştik. Üniversitedeyken yazmıştım onu, anaokullarında çocuklara öğretilsin diye. Daha önce babam Sudan'ı da düşündü (başka bir ülkeye taşınmak için). Biz daha lüks bir hayat yaşamak için değil, daha özgür bir hayat yaşamak için çıkmayı düşünüyorduk. Babam 'Bizim atalarımız Türkiye'de.' dedi, o yüzden buraya gelmeye karar verdik. Babamın dedeleri Diyarbakır'daymış. (...) Biz isteyerek geldik, savaştan kaçmak değildi amaç. Babam araştırıyordu savaştan önce de Google'dan falan. Savaş bir sebep oldu." (Edibe)

4.2.5. Türkçe Dil Seviyesi

Görüşmecilerin Türkçe dil seviyesi ile sosyalleşme, topluma uyum sağlama ve Türklerle arkadaşlık kurma durumları seviyeleri sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Türkçesi iyi olmayan görüşmeciler kendini ifade etmekte zorluk yaşadığından dolayı mülakatlarda da daha çekingen bir tavırla konuşmuşlardır. Bu durumun topluma uyum sağlamalarının önünde bir engel teşkil ettiğinin farkındalardır. Türkiye'deki ilk aylarında dil bilmemekten dolayı zor dönemler geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Türkçeyi genel olarak TÖMER, üniversitelerin kursları veya İHH'nın uluslararası öğrencilere yönelik vakfı olan Bab-ı Alem'de öğrenmişlerdir. Türkiye'ye geldiğinde çalışmak zorunda olan ve hala da çalışmaya devam eden görüşmecilerin Türkçelerinin çok iyi düzeyde olduğu gözlenmiştir.

Görüşmecilerin bir kısmı ise dilini öğrenim gördükleri okullarda geliştirmiştir. Görüşmecilerden biri olan Sümeyye Türkmen'dir, Türkiye'ye ilk geldiğinde konuşulanları anlayabildiğini fakat konuşamadığını ifade etmiştir. Okula kayıt yapabilmesi için Türkçe okuma-yazma bilgisi gerekmektedir. Bunun için kursa kaydolmuş, fakat kendisinden çok daha düşük seviyede öğrencilerle aynı sınıfta vakit kaybettiğini fark etmiştir. Bunun üzerine tekrar üniversiteye giderek idareye dersler sırasında okuma-yazma becerilerini geliştirebileceğini söylemiştir. Okulun bunu kabul etmesi üzerine kaydını yaptırmış ve dilbilgisini bu şekilde ilerletmiştir. Eslem ve kardeşi ise Suriye'de liseyi bitirmiş olmasına rağmen Türkiye'ye geldiklerinde evlerine yakın bir imam hatip lisesine giderek Türkçelerini geliştirmiştir.

Görüşmecilerin neredeyse tamamının İngilizce bilgisi ileri düzeydedir. Birçoğu orta düzeyde Fransızca bilmektedir ve geliştirmeye devam etmektedir. Suriye'deki eğitim sisteminde 12 sene İngilizce, 6 sene Fransızca dil eğitimi verilmektedir. Görüşmecilerin dil öğrenme konusundaki motivasyonunun yüksek olduğu gözlenmiştir. Tercümanlık yapan görüşmeciler bulunmaktadır. Bunlardan biri olan ve herhangi bir kuruma bağlı olmadan tercümanlık yapan Azad, İbranice ve Farsça da öğrenmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Kürtçe, Arapça, Türkçe, İngilizce bilen ve Fransızcası da orta düzeyde olan Azad, Türkiye'deki önemli bir biyografi kitabının da Arapça çevirisini yapmıştır.

%100 İngilizce bölümlerde okuyan veya Arap Dili ve Edebiyatı gibi Türkçe dil bilgisi gerektirmeyen bölümlerdeki öğrencilerin, eğitim anlamında bir gereklilik olmadığından Türkçelerini geliştirmedeği görülmüştür. Ahmed, daha önceden Türkiye'ye gelen ve İngilizce bir bölümde okuyan ağabeyinin yaşadığı bu zorluğu gördüğü için şu an okuduğu bölümün İngilizcesine puanı yetmesine rağmen Türkçesini tercih etmiştir.

“Bölümümün İngilizcesini kazanabiliyordum, İngilizcem de vardı. Ama abimin Türkçesi çok iyi değil, çünkü İngilizce okuyordu. O zaman onun gelme sebebi ve benim gelme sebebim farklıydı, çünkü o “okuyup döneceğim” diye gitti. Kimse tahmin etmiyordu 8 yıl dönmeyeceğini, Türkçe öğrenmeye gerek görmedi, savaşın 2. yılıydı. Ben Türkçe'yi öğrenmek için Türkçe bölümü seçtim, ilk yıl çok zorlandım.” (Ahmed)

Görüşmecilerden bir kısmı dil öğrenmede zorluk yaşayacaklarından dolayı anne-babalarının Türkiye'ye gelmediklerini belirtirken, aileleriyle birlikte Türkiye'de olanlar ise kendilerine düşen sorumlulukların arttığını belirtmiştir. Bu durum aile içi rol dağılımında dengelerin değişmesine neden olmaktadır.

“Annemle babam Türkçe öğrenemediler. Annem artık anlıyor, ama 6 yıl sonra ancak. Bir anda annen-baban sürekli senin sorumluluğunda oluyor. Aniden sen onun sorumluluklarını alıyorsun. Annen hastaneye gidecek götürmen lazım, gözlükleri değiştirecek sen alıyorsun.” (Eslem)

“Ailemin sorumluluğunun üzerimde olması beni rahatsız etmiyor, tam tersine beni gururlandırıyor.” (Sümeyye)

Bazı görüşmeciler Türk gençlerin yabancı dil bilmediğine ve İngilizce bilse dahi konuşmak konusunda istekli olmadığına vurgu yapmıştır. Geri dönme planları yaparak Türkçe öğrenmemek konusunda direnç gösteren Suriyeli gençler de var. Halid, Türkçe öğrenmeyen ve herkesle İngilizce konuşmaya çalışan bir arkadaşından bahsederken şunları ifade etmektedir:

“Olamaz öyle bir şey dedim. Sonra o fikrinden döndü, *tutundu*, bu kavramı tam bilmiyordum aslında, sosyoloji okuduktan sonra anladım. Bu topluma ‘tutunabildi’ Türkçe öğrendiği zaman, bu toplumun bir parçası olmaya çalıştı.” (Halid)

4.2.6. Türkiye’deki Sosyal Hayat

Suriye’deki sosyal hayatta ön plana çıkan unsur akrabalık ilişkileri olurken Türkiye’deki sosyal hayatta ikincil ilişkilerin önemli bir yer tuttuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Suriye’deki sosyal hayatını anlatırken yalnızca 2 görüşmeci bu faaliyetlere değinmişken şu anda neredeyse tüm görüşmeciler bu yöndeki faaliyetlerde aktif olarak rol almaktadır. Bunun için öngörülen sebeplerden ilki görüşmecilerin Suriye’deyken yaşlarının küçük olması ve henüz lise öğrencisi olarak çok aktif bir sosyal hayatlarının olmamasıdır; diğeri ise yaşamış oldukları zorluklardan ötürü insani yardım konusunda farkındalıklarının daha yüksek olma ihtimalidir. Görüşmeler sırasında belirtilen vakıfların birçoğu muhafazakâr kesime yakınlığıyla bilinmektedir. Bu durumun muhtemel iki sebebi söz konusudur. Birincisi; Türkiye’deki Suriyelilere yönelik faaliyet yürüten STK’ların birçoğu muhafazakâr kesime yakındır ve dolayısıyla seçenekler arasında görüşmecilerin buraya gitme ihtimali daha yüksektir. İkincisi ise Türk toplumu tarafından Suriyelilere yönelik kurgulanan “kehanet kendini gerçekleştirmiştir” ve Suriyeli görüşmeciler kendilerini muhafazakâr kesime daha yakın konumlandırarak seküler bir vakıfla da karşılaşsa muhafazakâr olanı tercih etme eğilimi göstermektedir.

Sahaya, gözlemlere ve dinlenen tecrübelerle bakıldığında iki senaryo da doğru gözükmektedir.

Düzenli olarak veya çeşitli dönemlerde Kızılay, İHH, Mülteci Hakları Derneği, Hayat Vakfı, Genç Yeryüzü Doktorları Derneği, Turkuaz Derneği, Yeryüzü Derneği, İnsan Derneği, okulların kulüpleri gibi yerlerde faaliyet gösteren görüşmecilerin aldıkları görevler genel olarak eğitimleri ve mesleki formasyonlarıyla uyumludur. Çocuk Gelişimi mezunu olan Sümeyye, Suriyeli çocukları çok iyi tanıdığı için onlara yönelik projelerde görev almaktadır. Gittiği derneklerde şenlikler yapılmakta, yaz okulu açılmakta, matematik, Arapça, Türkçe eğitimler verilmekte, geziler düzenlenmektedir. Bu programların yalnızca çocukları değil aileleri de çok mutlu ettiğini belirtmiştir. Psikoloji öğrencisi olan Elif ise psikososyal destek veren bir dernekte eğitimlere katılmakta ve zaman zaman gönüllü faaliyetlerde görev almaktadır.

“2 yaz önce 3 ay travma yaşayan çocuklarla çalıştım. Durumları çok fena. Onların psikolojileriyle ilgilenen kimse yok. Oyun oynayarak onların hissettiklerini anlatmaya yardımcı oluyoruz, duygularını anlamaya. (...) Bazıları çok agresif. Hepsi silahlı oyunlar oynamayı istiyorlar, birbirlerini dövüyorlar çok, çok kötü laflar söylüyorlar. Mesela bir kâğıt versen bir şeyler çiz dersin bombaları tankları savaşı çizer genellikle. Evde çok dövülüyorlar, anne-baba çalıştığı için çocuğa da zarar veriyorlar. Bu çocuklar böyle bu şekilde büyümeye devam ederlerse çok tehlikeli, toplum için de çok tehlikeli. (...) Yeryüzü Derneğinde de çalıştım, yazın çocuklara okullarda eğitim veriyorlar. Suriyeli sokak çocuklarını alıyorlar, eğitim veriyorlar, biz de psikososyal destek veriyorduk. Sorunlu çocuklar bence fakir ailelerin çocukları, eğitim alamayanlar. O yüzden eğitimle psikoloji programları yapılmalı.” (Elif)

Nerede sosyalleşildiği tartışmasını bir kenara bırakıp nasıl sosyalleşildiğine odaklanıldığında -dil başlığı altında da belirtildiği gibi- Türkçeyi iyi düzeyde konuşabilmenin kritik olduğu görülmektedir. Türkçesi iyi düzeyde olmayan Suriyelilerin sosyal çevresi genel olarak Suriyeli veya başka ülkelerden

arkadaşlarından oluşurken, Türkçesi iyi olanların çok sayıda Türk ile de arkadaşlık kurduğu gözlenmiştir. Görüşmecilerin sosyal çevreleri genel olarak okullar, çalıştıkları iş yerleri ve gittikleri STK'lardaki arkadaşlarından oluşmaktadır. Türk arkadaşlarıyla da aralarının iyi olduğunu belirtmelerine rağmen kendileriyle benzer tecrübeleri yaşayan ve başka bir ülkede hayata tutunma mücadelesinin ortak paydasında buluşan yabancılarla -sadece Suriyeli değil; Mısırlı, Yemenli, Ürdünlü, Pakistanlı kişilerden de söz edilmiştir- daha çok sayıda arkadaşlık kurdukları gözlenmiştir.

“Arkadaş çevremın çoğu Suriyeli. Bazı arkadaşlarla okulda tanıştım. Bazen bakıyoruz yabancı, gidiyoruz soruyoruz, nerelisin, Arapım, konuşuyoruz anlaşıyoruz. Çünkü sen orada yalnız oturuyorsun.” (Huzeyfe)

“Arkadaş çevrem genel olarak Suriyeli Arap ama Türkler de var. Türkçe bilen bilmeyen arasında büyük bir uçurum var. Engel olunca da Türkler bana garip geliyor diyorlar, yabancı geliyorlar. O yüzden benim Türklerle ilişkim çok daha güçlü. (...) Hala kendimi neden Araplara daha yakın hissediyorum soruyorum mesela. Eğer gerçekten Türk, Suriyeli, Mısırlı falan fark etmiyorsa neden arkadaşlarımdın çoğu Suriyeli. Ama işte gruplar oluşmuş, Türkler grubu, Araplar grubu, dindar kızlar, dindar Arap kızlar gibi.” (Nur)

Şüphesiz sosyalleşmenin veya Türklerle arkadaşlık kurmanın önündeki tek engel dil değildir. Kendi bölümü dışında oldukça sosyal bir hayatı olan Azad, bölümdeki arkadaşlarıyla dünya görüşü, kişilik ve yaş gibi değerlerden dolayı da çok fazla arkadaşlık kurmadığını belirtmiştir. Azad gibi Suriye'deki üniversite eğitimini yarıda bırakan, Türkiye'ye geldikten sonra bir süre çalışan, dil eğitim alan öğrencilerin çoğu kendilerinden daha küçük yaşta öğrencilerle aynı sınıfta eğitim almaktadır. İki toplumun tarihsel arka planında ve kültürel hayatında benzerlikler olsa dahi; hayatta kalmak için büyük bir mücadele gerektiren göç gibi bir süreci tek başına göğüsleyen, ailesine bakmaya çalışan, yeni bir toplumu sıfırdan keşfeden ve tutunmaya çalışan 20 yaşındaki bir gençle, bir toplumun güvenli sınırları içerisinde steril ve normal bir hayat yaşamış 20 yaşında bir gencin olgunluk seviyelerinin ve dünya görüşlerinin farklılık göstermesi beklenen bir durumdur.

“Okul ortamında diğer öğrencilere göre yaşıyım, minimum 4 yıl var. Farklı bir kültürden, coğrafyadan geliyorum. Her ne kadar burayı anlamış olsam da dünyaya bakış açılarımız farklı. Dolayısıyla Türk çok okul arkadaşım yok. Dışarda arkadaşlarım var. İlk aşama dil. Dil bildikten sonra gerisi kişiliğe kalan bir şey.” (Azad)

Görüşmecilerin başka bir ülkeye göç etmesi hayallerinden vazgeçtikleri anlamına gelmemektedir. Edibe Suriye’de de hayali olan bir uygulamayı hayata geçirmek için Türkiye’de çalışmalarına yavaş yavaş başlamıştır. Çocukların hobilerini geliştirmeye yönelik bir kulüp kurmak isteyen Edibe, kendi evlerinin bir odasını çocuklara yönelik bir etkinlik odası yapmıştır ve şimdilik burada çocukların derslerine yardımcı olmaktadır.

“Ben Çocuklar Kulübü kurdum, amacım çocukların hobilerini geliştirmek, evimizin bir odası orası. Şimdilik Suriyeli öğrencilerin hepsi Türk okullarına gidiyor, onların ödevlerine yardım ediyorum, anlamadıkları dersleri anlatıyorum, o çevrede oturan çocuklar. Hafta içi her gün geliyorlar. Özel piyano dersleri de veriyorum şimdilik, bu başlangıç. Amacım dediğim gibi güzel sanatlar, el becerileri, spor gibi hobiler için etkinlikler yapmak istiyorum. Kız kardeşim de yardım ediyor, birlikte çalıştırıyoruz çocukları.” (Edibe)

Sosyalleşme sürecindeki görüşmeciler bir yandan da Türkiye’de karşılaştıkları olaylar neticesinde benzer zorlukları yaşayan veya yaşayacak olan kişilerle dayanışma halinde olmak için girişimlerde bulunmaktadır. Bu durum neredeyse tüm göçmen hikâyelerinde karşılaşılan ve beklenen bir durumdur. Böyle bir süreçte kişinin normalleşebilmesi, duygusal olarak kendini iyi hissedebilmesi ve topluma uyum sağlayabilmesi için kendine benzer insanlarla bir arada olmaya ihtiyacı vardır. Bu tip oluşumlar; yaşanan sıkıntıların tekrar tekrar tüm yeni gelenler tarafından tecrübe edilmemesi, yaşanan vakaların merkezileşmesi, sorunların hızlı çözülmesi ve istişareler için büyük bir ihtiyaçtır. Eslem kendi üniversitesindeki Suriyeli kız öğrencilerin iletişim halinde olması için bir whatsapp grubu kurduğunu belirtmiştir. Görüşülen tıp öğrencisi ise çeşitli üniversitelerde tıp okuyan ve Arapça

konuşan öğrencilerin yardımlaşma ve dayanışma içinde olması amacıyla Türkiye’deki Arapça Konuşan Tıp Öğrencileri Birliği’ni kurduklarını dile getirmiştir.

Görüşmeciler genel olarak kendilerini yalnızca okul, vakıf, dernek gibi bilindikleri çevrelerde güvende hissetmekte ve bu alandan çıktıklarında sorunlar yaşamaktadırlar. Bir öğrenci veya bir gönüllü olarak saygın bir noktada konumlandıkları bu mekânlarda kendilerini daha rahat hissederken toplu taşıma araçları, market gibi halka açık yerlerde dışlayıcı söylemlere maruz kalabilmektedirler.

“Burada sadece İTÜ’ye aitim, İTÜ haricinde değil.” (Eslem)

“Burada da bir şekilde sosyal çevre kurmaya çalıştık, vakıflara derneklere giderek. (...) Belli bir çevrem var, onun dışına çıktığımda sorun yaşıyorum, Suriyelilere önyargı ve kabul etmemek, kabul etse bile farklı bir gözle bakmak.” (Ahmed)

Bölümün başında da belirtildiği gibi Türkiye’de eksikliğini en çok hissettikleri konu Suriye’deki sosyal hayatlarında büyük bir öneme sahip olan akrabalık ilişkileridir. Görüşme boyunca satır aralarında buna yönelik mesajlar gözlenmiştir. Aile ilişkilerine önem veren ve duygusal bir yapıya sahip olan Hatice, Suriye’deki akrabalarına büyük bir özlem duymaktadır.

“En zor şey yol, evden okula gidiş. İkinci sıkıntı akrabalar. İstanbul’da bir tek ailem var. Arkadaşlarımın çoğu Halep’te. Bazen telefonda bakıyorum o kadar. Eskiden hayatı beraber yaşıyorduk.” (Hatice)

Görüşmecilerden bir kısmı Türkiye’deki ve Suriye’deki toplumsal yapıyı kıyaslayarak burada kadınların çalışma hayatında daha fazla yer aldığını belirtmiştir. Kendi ailelerinden ve çevrelerinden verdikleri örneklerde Suriye’deki kadınlarda evlilik yaşının daha düşük olduğunu ve kadınlar üniversite mezunu olsa dahi birçoğunun çalışma hayatına girmediğini belirtmişlerdir. Kadınların çalışmaması yönündeki kültürün okullaşma oranı üzerinde de etkisi olduğunu öngörülmektedir.

Suriyeli çocukların okula gitmemesinin en önemli sebeplerinden biri ailenin geçimine katkıda bulunmak için çalışmalarıdır.

Her 25 kişiden 1'inin Suriye'den geldiği Türkiye'de toplumsal değişimin önüne geçmek mümkün değildir. Araştırma sürecinde katılımlı gözlem yapılamasa da, sosyoloji öğrencisi olan Halid'in aktardığı bilgiler önem arz etmektedir. Fatih'te yaşayan Halid, süreç içerisinde semtin değişimini aktarırken, bir yandan da toplumlar arası kültür ve dil alışverişi gözlemlerine vurgu yapmıştır.

"Fatih bana göre bile değişti. (...) Bir sokak var mesela Hırka-ı Şerif'e giderken. Eskiden 11'de geldiğin zaman sokak komple karanlık olurdu, hatta kışın 9'da, dükkân yoktu. Şimdi orası bayağı bir hayat dolmuş, orada bir eylemler başlamış. İnsanlar başka kültürler de görmeye başladı. Eskiler derlerdi, biz tarih gibi görürdük onları. Hanlarda olan şeyleri bahsederlerdi ya, onu gerçekten görüyoruz biz, kültürel alışveriş. Biri geliyor mesela nohut, humus. 'Bu nedir?' diyor, bunu anlatıyorsun kırık bir dille. Bazen dinliyorum sadece, müdahale etmiyorum, Arapça konuşuyor, yanındakine soruyor, kültür alışverişi oluyor. Çünkü orada kalmıyor, başka soruya da geçiyor, sizde var mı, siz nasıl yapıyorsunuz, öyle mi yapıyorsunuz, bizim köyde öyle yapıyorlar, bizim Şam'da şöyle yapıyorlar. Yeni dil öğrenmiş oluyor, karşıdaki de kendini vermiş oluyor. (...) Dil konusuna dönersek. Mesela esnaf kelimesi Selçuklu'da ahilikten geliyor. Arapçada tam bir karşılığı yok. (...) Bir insana bir kelime anlattığın zaman kültüründen bir parça anlatmış gibi oluyorsun aslında." (Halid)

4.2.7. Ekonomik Seviye ve Çalışma Hayatı

Görüşmecilerden 13'ü Suriye'deki ekonomik durumunu iyi/normal olarak nitelerken sadece 1 görüşmeci Suriye'deyken maddi olarak çok iyi olduklarını söyledi. Görüşmecilerin şimdiki maddi durumları genel olarak ortalama düzeydedir. Türkiye'de bulundukları dönemde birçoğu bir süre çalışmıştır; bazıları ise yarı zamanlı veya tam zamanlı olarak çalışmaya devam etmektedir. Görüşmecilerin kimi mavi yakalı kimi beyaz yakalı olarak çalışma hayatının içindedir. Bazı ailelerde

kardeşler de çalışmaktadır. Suriyeli ailelerin yalnızca sosyal yardımlarla ve burslarla maddi ihtiyaçlarını karşıladığına yönelik algı bu görüşmecilerle net bir şekilde uyuşmamaktadır. Görüşmecilerin kendileri, kardeşleri veya ebeveynleri aktif bir şekilde emek piyasasında yer almakta ve aileler geçimini kendi çabalarıyla sağlamaktadır.

“Hiç düşünmedim ben daha önce burada yesem çok pahalı, bunu giysem çok pahalı. Hiç böyle şeyimiz yoktu. Daha önce yaşamadığım dertler.” (Eslem)

Görüşmecilerden yeni mezun olan, kaydını donduran ve aktif olarak öğrenciliğe devam eden 3 kişi tam zamanlı çalışmaktadır. Biri hastanede uluslararası hasta departmanında çalışmakta, diğeri bir hastanede tercümanlık yapmakta, üçüncüsü ise bir medya ajansında görev almaktadır. 14 görüşmeciden 3’ü ise yarı zamanlı veya gerekli durumlarda çalışmaktadır. Biri üniversitesindeki uluslararası öğrenci ofisinde asistan olarak çalışmakta, diğeri serbest olarak tercümanlık yapmakta, bir diğeri ise annesine yardım etmek için kuaförde çalışmaktadır.

Türkiye’ye geldiğinde doğrudan çalışma hayatına giren görüşmecilerin iş hayatında ciddi sıkıntılarla karşılaştığı gözlenmiştir, sıkıntılarının bir kısmı devam etmektedir. Bunlardan ilki hem görüşmecilere hem de kardeşlerine çalıştıkları yerde sigorta yapılmamasıdır. İşverenlerden talep etmelerine rağmen süreç ertelenerek veya çeşitli bahanelerle sigortasız çalıştırılmışlardır. Sigortasız çalıştırılmalarından da faydalanılarak görüşmecilere bazen ücretleri zamanında ödenmemektedir. İkinci bir durum görüşmeciler tam zamanlı çalışmalarına rağmen asgari ücretin altında ödeme yapılmıştır. Üçüncü konu ise çalışma saatlerinin üzerinde çalıştırılmaları ve haftalık izin kullandırılmamasıdır. Görüşmecilerin deneyimlerine kulak vermek süreçteki sıkıntıları anlamak konusunda yardımcı olacaktır. Türkiye’ye geldiği ilk zamanlarda Lüleburgaz’daki bir fırında çalışan Eslem iş hayatında kendisinin ve kardeşinin yaşadıklarını şöyle dile getirmektedir:

“Herkes 900 TL alırken ben 600 TL alıyordum. Sigortamı yapmıyordu, sigorta işlemleri için evrakımı vermesi gerekiyordu ama senin yapman gerekiyor diyerek beni oyalıyordu. Hiç tatil vermemişti, 9 ayda 4 gün izin

kullandım. ‘Seni işten çıkartacağız, çalışma iznin yok, ben artık korkuyorum’ dedi ve o gün çıkardı. Çok üzüldüm tabi, atıldım gibi. Biz Suriye’deyken çok iyi bir maddi durumdaydık. Oradaki diğer kadınlar da benim gibiydi, onlar da 9 saat çalışıyordu, itiraz ettim, 7 saate düşürdü. (...) Ben tesadüfen bir konuşmadan duydum 8 saat çalışmayı. Ve asgari ücret bile almıyorlardı. Gittim söyledim kadınlara. Aynı günde patron bütün programı değiştirdi, 8 saat yaptı. (...) Kardeşimin atılmasını hiç unutmuyorum, Rabbime bir şey sorarsam bunu sormalıyım diyorum. O gün de kardeşime kızarak işten attı, bir hakkımızı soramadık, maaşı vermedi, ‘Sen kimsin? Sen Halep’te olsaydın!’ dedi, önlüğünü attı. En beteri ona olsun istiyorum, bir insan hakkında böyle bir şey düşünmem normalde, ben de atıldım ama daha kibar.” (Eslem)

Öğrenciyken yarı zamanlı çalışmakla üniversite diploması olan biri olarak tam zamanlı çalışmak arasında büyük bir fark vardır. Yarı zamanlı çalışan bir öğrencinin hayatında okul ve iş yeri olmak üzere iki farklı odak nokta vardır. İkisinden birindeki sorunlar bir şekilde daha hafif görülebilir. Ayrıca henüz diploması olmayan ve yaptığı işi bir geçiş süreci olarak gören öğrencinin çalışma hayatına yönelik beklentileri daha düşük olabilir. Fakat üniversite diploması olan ve hayatının merkezinde çalışma hayatı olan, aileyi geçindirmek gibi yeni bir rol üstlenen kişinin çalışma hayatına yaklaşımı ve beklentileri daha yüksektir. İkinci grupta yer alan Sümeyye normalde hayata pozitif bakan bir insan olduğunu, fakat Türkiye’deki çalışma koşulları konusunda çok karamsar olduğunu söylemiştir. Kurumsal bir yerde çalışmasına rağmen sigortasının yapılmadığını, üst sınırların çok üzerinde çalışma saatleri tanımlandığını ve yaptığı işin karşılığında daha düşük bir ücret verildiğini ifade etmiştir. 3 görüşmeci, Türkiye’deki çalışma saatlerinin Suriye’ye ve körfez ülkelerine göre daha uzun olmasına rağmen verilen ücretlerin daha düşük olduğunu, bu nedenle çalışma hayatını sevmediklerini ve zorluklar yaşadıklarını ifade etmiştir.

“Bu hastanede bunu fark ettim, diplomanın olup olmamasının hiçbir önemi yok ve beni çok üzüyor. Burada geceli-gündüzlü çalışıyorum, haftada 120 saat çalışıyorum ve aldığım maaş 4.500 TL. Bu çalıştığım sistemde 2,5 insan

çalışmalı. Yasak, ama senin ihtiyacına göre çalıştırıyor. Sigortam yok, devlet 200 TL işçiye para veriyor, onu da almıyorum. 5 yıl önce nasıl 700 TL'ye çalıştıysam şu anda da o durumdayız. Burada kalıyorum, iletişim halinde olduğum için telefonlara bakıyordum. 2 ay önceye kadar günde 1 saat uyuyordum. Hastane bana hakkımı yiyerek yardımcı oluyor. O yüzden başka bir iş bulmaya çalışıyorum ama yok yani. (...) Mutlu değilim, olmayacağım da, olmak da istemiyorum. Hayata çok pozitif bakan bir insanım ama iş konusunda değilim. Çünkü 6 yıl önce de buydu, şimdi de buyuz. (...) Bir kardeşim var İngilizce eğitim veren bir okulda okuyor. Ben zorluyorum okuman lazım diye, 'Sen okudun ne yaptın?' diyor. Ben okudum ne yaptım, çalıştığım iş diplomamı yansıtmıyor. Bir yandan haklı. Ama diyorum belki kendini kurtarabilirsin. (...) 6 yıldan beri buradayız. İlk geldiğimizde nasılsak şimdi de öyleyiz, değişen bir şey yok, o yüzden sevmiyorum. Burada 10 yıl da kalsak bu, 20 yıl da bu, 1 gün de bu." (Sümeyye)

4.2.8. Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak için kişiler ilk olarak GİGM'ye başvurmaktadır. Sonrasında talep edilen evrakın teslim edilmesi ve içerisinde mülakatların da olduğu 7 aşamanın geçilmesi gerekmektedir. Süreç yaklaşık 6 ay-1 yıl arasında değişkenlik göstermektedir. 14 görüşmeciden 6'sı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuştur. 6 görüşmeci başvuruda bulunmuş, vatandaşlık süreçleri devam etmektedir. Henüz 1. sınıfta olan 2 öğrenci ise başvuruda bulunmamıştır. Diğer öğrencilerin süreçleri de göz önüne alındığında bu görüşmecilerin de bir süre sonra başvurma ihtimali yüksektir. Bu süreç görüşmecilerin özellikle mesleki geleceği için büyük önem taşımaktadır.

"Vatandaşlık için başvuru yapmak istedim, kabul etmediler, bekledim sonra çağırdılar. Aileme söyledim, sonra evde parti yaptık." (Huzeyfe)

Kabul alan görüşmeciler vatandaşlık sonrasında şimdilik hayatlarında çok fazla bir değişiklik olmadığını belirtmiştir. Fakat geçici koruma statüsündeyken şehirlerarası seyahatlerde GİGM'den almaları gereken izin sürecinin sonlandığını ve

yurt dışındaki ailelerini ziyaret edebilmek için vize alabilmelerinin önünün açıldığını eklemişlerdir. Ayrıca ileride iş hayatına atıldıklarında TC vatandaşı olmanın kendileri için kolaylık sağlayacağını düşünmektedirler. Şu ana kadar Suriye’de vatandaşlıkları olmayan 2 Kürt kardeşin aşağıda yer alan cümleleri tezin literatür taramasında yer alan kimliğini ve yuvasını arayanlar başlıklarının gerçek dünyadaki yansımasıdır.

“Suriye’de durumumuz özeldi, kimliğimiz yoktu orada. Hem Suriye’de rahat yaşayamıyorduk hem dışarı da çıkamıyorduk. Hayat buradaki hayata çok benzerdi, ikisinde de kimliksizdik. Geçici koruma belgesine benzer bir belge vardı, aynı burası gibi yani. Sadece dil Arapçaydı.” (Dara)

“20 yılı Suriye’de geçirdim, kimliksiz, tanınmıyorum, hiç bir şey değilim yani düşünün. Öyle bir dünya yok yani. Türkiye’ye de geldim hep yabancı olarak görüldüm, orada da yabancıydım burada da yabancıyım. Ama bir yere, bir coğrafyaya ait hissetmek istiyorum. KKTC’ye gittim, giriş-çıkış yapmam gerekiyor Türkiye’ye ki ikamet tezkeremi uzatabileyim. Suriyeliyim diye girişe izni vermediler. Beni suçlu gibi uçağa bindirip Atatürk Havalimanına gönderdiler.” (Azad)

Türkiye’nin gündeminde Suriyelilere yönelik uygulamalar arasında en yoğun tartışılan maddelerden biri vatandaşlık verilmesi konusu olmuştur. Özellikle sosyal medyada büyük tepki toplayan bu konu güncel siyasetle ilişkilendirilerek Suriyelilerin potansiyel bir oy kitlesi olarak görülmesine dayandırılmaktadır. Görüşmecilere zaman zaman çevresindeki kişiler tarafından vatandaş olup olmadıklarına dair sorular yöneltilmektedir. Toplumdan gelen bu tepkiler nedeniyle TC vatandaşı olan bazı görüşmeciler bunu söylemeye çekindiklerini ifade etmiştir.

“Hocalarla çok iletişimim yoktu. Her iletişimim olduğunda aynı şeyi söylüyorlardı. ‘Devlet size vatandaşlık veriyor, sınavsız giriyorsunuz’ falan. (...) Bir sözlüye girdik, 2 profesör vardı, ‘Sen nerelisin?’ dedi, 20 dakika sürdü sözlü, hoca 10 dakika bana bunlarla ilgili soru sordu, suçlama gibi. (...) Vatandaşlığım var, ama yok dedim. Çünkü söylersem 0 verir. ‘Nerde

kalıyorsun?’ dedi. ‘Hocam sosyal medyada söylentiler var ama çoğu yanlış maalesef.’ dedim. Koskoca profesör, kesinlikle yurt dışına çıkmıştır, 30 yıldır çalışıyor. Sınavdan sonra sana bir şeyler soracağım deseydi gerçekten giderdim.” (Ahmed)

Bir diğer önemli nokta da görüşmecilerin bir veya birkaç üst kuşağının Mardin, Diyarbakır gibi şehirlerde doğmuş olmasıdır. Suriye’de yaşayan ve soyadı Mardinli, Bayraktar olan kişilerden ve bir kısmı sınırın TC tarafında bir kısmı Suriye tarafında bulunan akrabalarından bahsetmişlerdir. Azad’ın babası Mardinli bir Kürt’tür, çocuk yaşta Suriye’ye giden ve uzun süre Türkiye’ye giriş yapmayan babasının TC vatandaşlığı bir süre sonra iptal edilmiştir.

“Bana nerelisin diye sorulduğunda, böyle bir soruya maruz kaldığımda biraz duruyorum. Hatta bununla ilgili bir yazı hazırladım ama henüz yayımlamadım, üzerinde çalışıyorum. Ne diyeceğimi bilemiyorum. Bir yandan evet babadan dedeye Türkiyeliyim, Almanya’ya giden Türklerin çocukları Almanya’da doğduysa bende de aynı şey oldu. Ama ben Türkiyeliyim, Mardinliyim diye cevap verdiğimde, bazen taksiye bindiğimde uzun konuşmalara girmeyeyim diye söylüyorum, kendimi rahatsız hissediyorum. Çünkü niye, bu cevabı kaçmak için söyledim. Hâlbuki Suriyeliyim diye cevap versem tatmin olmuyorum, çünkü ben 20 yıl boyunca Suriye’de kaldım, kimliksiz geçirdim.” (Azad)

4.2.9. Eğitim Hayatları

Suriye’de üniversiteyi yarıda bırakmak zorunda kalan Azad, Türkiye’ye ilk geldiğinde mevsimlik işçi olarak çalışmıştır: “Kardeşlerimin yanına geldim, Düzce’de fındık topladım. O kadar üniversite okudum. Kibirden değil ama insan bu kadar emek verince kendini daha iyi bir yerde görmek ister. Kendimi haklı da buluyorum. Patates de topladım. Sonra İstanbul’a gelip okumaya karar verdim. Ben bu işte ve bu ortamda hayatımı devam ettiremem dedim”. Azad gibi birçok Suriyeli gencin Türkiye’ye geldiğinde yaptığı iki şey vardır: çalışmak ve Türkçe öğrenmek. Sonrasında ise eğitim hayatına girebilmek için hazırlık süreci başlamaktadır.

Dünyadaki diğer gençler için olduğu gibi Suriyeli gençler için de eğitim, iyi bir meslek sahibi olmanın ve daha iyi bir gelecek yaşayabilmenin anahtarlarından biridir. Bu nedenle görüşmeciler Türkiye'ye geldikten sonra yoğun bir şekilde üniversiteye giriş sınavlarına hazırlanmaya başlamıştır. Suriye'deki sınav sisteminden farklı bir modele sahip olan YÖS ve SAT bu süreçte görüşmeciler için zorlayıcı bir aşama olmuştur. Konuşmalar sırasında zaman zaman Türkiye'deki eğitimi Körfez ülkeleriyle kıyaslayarak buradaki eğitimin daha kaliteli olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye'de olmayan ve henüz lise çağında olan kardeşlerinin de üniversite çağına geldiğinde Türkiye'ye gelmesini planlayan görüşmeciler mevcuttur. Hâlihazırda görüşmecilerin bir kısmı da bu şekilde -liseden sonra Türkiye'deki ağıabeylerinin yanına gelerek- Türkiye'de okumaya başlamıştır. Öğrencilerin çoğu okul notlarına dikkat etmekte ve önem vermektedir. Bunun nedeni yüksek lisans veya doktora yapmayı planlamalarıdır. Almanya, Kanada, Fransa gibi batı ülkeleriyle kıyaslama yaptıklarında oradaki eğitim kalitesinin Türkiye'dekinden daha yüksek olduğunu düşündükleri için akademik kariyer amacıyla bu ülkelere gitmeyi düşünmektedirler.

Görüşmecilerin okulları ve bölümleri Tablo.6'da yer almaktadır. 7'si sayısal, 7'si sosyal bilimlerde öğrenim görmektedir. Farklı bölümlerde okuyor olmaları görüşmelerin çeşitliliği açısından büyük fayda sağlamıştır. Mülakatlar boyunca; görüşmecilerin mesleki formasyonlarına uygun çıkarımlar yaptıkları, kelimeler kullandıkları ve örnekler verdikleri gözlenmiştir. Bölüm kadar önemli olan bir diğer unsur da okullardır. Örneğin İbn Haldun Üniversitesindeki öğrenciler, okullarındaki yabancı öğrenci oranının çok yüksek olması nedeniyle kendilerini yabancı gibi hissetmediklerini belirtmişlerdir, okulun yurdunda yapılan iki görüşmede de bu durum gözlenmiştir. Yurtta çok sayıda yabancı öğrenci olmakla birlikte aralarındaki iletişim iyi düzeydedir. Kişisel verilerin gizliliği dolayısıyla öğrencilerin okul-bölüm eşleştirmesi yapılmamıştır. Bazı okullardaki bölümlerde yalnızca 1 Suriyeli öğrenci olduğundan bu eşleştirmeyi yapmak kişinin ismini vermekle eşdeğer olacaktır.

Tablo 5. Görüşmecilerin Okul ve Bölüm Bilgisi

Okul	Bölüm
İstanbul Teknik Üniversitesi (5 kişi)	Tıp
İstanbul Üniversitesi (3 kişi)	Diş Hekimliği
Mimar Sinan Üniversitesi	Elektronik ve Haberleşme Mühendisliği
İbn Haldun Üniversitesi (2 kişi)	Makine Mühendisliği
Sabahattin Zaim Üniversitesi	İşletme Mühendisliği
Üsküdar Üniversitesi	Çevre Mühendisliği
Biruni Üniversitesi	Geomatik Mühendisliği
-	Sosyoloji
-	Psikoloji (farklı üniversiteden 2 kişi)
-	Çocuk Gelişimi
-	Konservatuar (Piyano)
-	Medya ve İletişim
-	Arap Dili ve Edebiyatı

Görüşmecilerden 6'sı Türkiye'ye gelmeden önce Suriye'de bir üniversiteye kayıtlı olduğunu, fakat savaş nedeniyle düzenli bir şekilde okula gidemediğini belirtmiştir. Aileler de bu durumun farkında oldukları için çocuklarını yurt dışına gitme yönünde teşvik etmişlerdir. Suriye'deyken üniversiteye başlamış görüşmeciler yaşadıklarını şöyle ifade etmişlerdir:

“1. sınıfta olaylar olmaya başladığı için fazla ilgilenemedim, sınırdıydı. Bir kişi (...) girdi okula, 4 kişiyi öldürüp kaçtı adam. Sürekli olaylar, eylemler oluyordu okulda.” (Halid)

“Bir gün yurttayken çatışma sesi duyduk ve yangın merdivenine çıktık, üst katla karşı taraf arasında çatışma var. Hangi kafayla yaptık bilmiyorum. (...) Bir belgeselde duymuştum; seni öldürecek kurşunun sesini duyamazsın. Biz

duyabiliyorduk, betona vuruyordu. Korkmuyorduk, niye bilmiyorum. Annem Humus’a gitmeme izin vermiyordu, babam git diyordu. Annem izin vermeyince Türkiye’ye geleyim dedim, geliş o geliş.” (Azad)

Savaşın ilk zamanlarında Türkiye’ye gelen görüşmeciler Suriye’deki lise mezuniyet puanlarıyla Türkiye’deki bazı üniversitelerden kabul almıştır. Sonraki süreçte üniversitelere giriş için YÖS ve SAT şartı getirildiğini söyleyen görüşmeciler sınav sistemlerinin kendilerine çok yabancı olduğunu belirtmişlerdir. Suriye’de açık uçlu soruların yer aldığı klasik sınav sistemi olduğundan YÖS’ün test sisteminde başarılı olabilmek için neredeyse tamamı kursa gitmiştir. Suriye’deki sınavların daha çok konunun mantığını anlamaya yönelik olduğunu, buradaki sınavın ise hızı ve pratikliği ölçmeye yönelik olduğunu belirtmişlerdir. Görüşmecilerin çoğu Türkiye’ye geldiğinde Türkçe öğrenmek, YÖS veya SAT’ye hazırlanmak, Suriye’deki derslerini saydırmak, bir iş yerinde çalışmak gibi çeşitli nedenlerden dolayı okula geç başlamıştır ve bulundukları sınıflarda yaşlılarıyla birlikte değildir.

“İlk yıl günde 12 saat falan çalışarak ancak geçebiliyordum. (...) Okuldaysan ‘Sınavsız girdin.’ diyorlar, okulda değilsen ‘Bak Suriyeliler okumuyorlar.’ diyorlar. Arkadaşlarımdan bir tanesi dedi ki ‘Sen yabancısın, nasıl bizden daha yüksek alıyorsun?’. Bir şey demedim. Ben ne yapayım?” (Ahmed)

Görüşmecilerden 8’i istediği bölümde okurken, 4 görüşmeci planlamadığı fakat üniversiteye girebilmek için tercih ettiği bölümlerde okumaktadır. Arap Dili ve Edebiyatı ve Konservatuar okuyan 3. sınıftaki 2 görüşmeci ise Türkiye’de de derslerini saydırarak 3. sınıftan eğitime devam edebilmişlerdir. Dersleri saydırmak için izlenmesi gereken prosedürel süreç uzun ve zorlu olduğundan bundan vazgeçen görüşmeciler de olmuştur.

Görüşmeciler arasında Türkiye’de ortaokula ve liseye giden tek kişi ise Nur’dur. 11 yaşında Suriye’den çıkan Nur 2 sene Ürdün’de okumasının ardından 13 yaşında Türkiye’ye gelip 8-9-10. sınıflarda Arap okulunda eğitim almış, 11-12. sınıflarda ise Türk lisesinde eğitim görmüştür.

“Çok iyi bir eğitim aldım tüm gittiğim okullarda. İmam hatip lisesinde de herkes çok pozitif. Hatta kendime şey dedim, ben ne yaptım da bu kadar güzel insanlarla karşılaştım. Hala konuştuğum, mesajlaştığım Türk arkadaşlarım var oradan. Hocalarım da hem akademik hem insan olarak çok çok iyi insanlardı. Mesela fizik hocam birkaç gün önce aradı, hadi hazırlan tiyatroya gidiyoruz dedi.” (Nur)

Görüşmeciler genel olarak Türkiye’deki eğitim kalitesinden memnun olmakla birlikte Türkiye’de gençlere yönelik çok sayıda sosyal faaliyet imkânı olduğuna vurgu yapmışlardır. Suriye’deyken maddi durumlarının çok iyi olduğunu belirten tek görüşmeci olan ve Suriye’deyken özel bir lisede okuyan Eslem’e göre Türkiye’de devlet okullarında yapılan etkinlikler Suriye’ye kıyasla daha yüksek orandadır.

“Suriye’de kolejdeydim. Burada imam hatipte gördüm, sürekli etkinlikler. Bizim özel okulda sadece 9 saat dersti, özel okul temiz, saygılı bu kadardı. Burada çok etkinlikler var.” (Eslem)

“Orada o kurslar yoktu. İSMEK büyük bir kurs, gerçekten çok iyi bir şey, hem de ücretsiz, herkes gidebiliyor, fakir bile olsa gidebiliyor. Hobileri falan. Bizim orada öyle kurslar yoktu.” (Halime)

Eğitim hayatında karşılaşılan sorunlardan biri de bölümün eğitim dilinin İngilizce olmasına rağmen hocaların dersleri zaman zaman Türkçe anlatmasıdır. Görüşmeciler sosyalleşme başlığı altındaki sorularda Türk gençlerin yabancı dil konuşma konusunda çok istekli olmadığından bahsetmiştir. Ana dilde daha hızlı işlenen dersler Suriyeli öğrencilerin güçlük çekmesine neden olabilmektedir. SAT’den tam puan alarak elektronik ve haberleşme mühendisliğinde (İngilizce) eğitim gören Dara bu sıkıntıyı yaşayan görüşmecilerdendir.

“Zorlanıyoruz biraz, hocalar da çoğu Türkçe anlatıyor, anlıyorum sorun değil ama. Aslında şöyle bir problem de var: Hoca İngilizce anlatayım mı deyince tek ben varım. Elimi kaldırsam kendimi çok kötü hissediyorum, yani herkes benden nefret eder, çoğu zaman elimi kaldırmıyorum. Anlıyorum sorun değil ama bazıları çok hızlı anlatıyor, ana dili olduğu için.”

Görüşmecilerin eğitim hayatına yön veren sıra dışı olaylar da olmuştur. İstanbul dışındaki tıp fakültelerinden birini tercih etmeyi düşünen Azad İstanbul'u gördükten sonra fikrinin değiştiğini ve tıp okumaktan bile vazgeçtiğini söylemiştir.

“Katıldığımız bir etkinlikten sonra ödül olarak gemiye bindik, Üsküdar. Ben İstanbul'u oradan görünce ben artık buradan çıkmam dedim. Gerçekten, ne tıpya.” (Azad)

Şu an 20'li yaşların başındaki Suriyeli bir öğrenci liseye giriş sınavları sürecinde, 20'li yaşların ortalarındaki Suriyeli bir öğrenci ise üniversiteye giriş sınavları sürecinde savaş nedeniyle eğitim hayatında ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Bu yaş grubundaki gençlerin karşılaştığı durumu, eğitim hayatı boyunca çok başarılı bir öğrenci olan Ahmed'in -kendisinin ve ağabeyinin Suriye'deki lise ve üniversite sınavlarına hazırlık sürecine dair- anlattıkları özetlemektedir.

“Lise sınavına girmem gerekiyordu, ama okulum yıkıldı ve benim girip girmeyeceğim belli değil. Okulun isimler yollaması lazım, ama imkân yok, çünkü okulu yaktılar ve yıkıldı. Kitaplarım yok. (...) Ben sınava girmem imkânsız diyordum, sınavdan 1 ay öncesinde ‘Adınız MEB’e ulaştı, siz gelebiliyorsunuz.’ dediler. Humus’ta bir sınav merkezi olacaktı. 4 aydan sonra çalışmaya başladım tekrar, oradan buradan kitaplarla. Puanım 98’di, okul 1.siydim, abim de aynı. Abimin sınavı daha önemliydi, bir gireyim diye girdi, bu ilk yılım girmeyeceğim seneye gireceğim dedi. İlk sınavda sınav sırasında okul bombalandı. Sınavdan çıktı onlar, sonra hepsini bir araya toplayıp hadi hadi sınavı bitirin dediler. (...) Ben de karar vermişim yurt dışına gitmeye. Birkaç teklif de gelmişti, Almanya’dan, çünkü Humus’ta lise sınavlarında derece yapmışım. Hep okul birincisiydim. Ya Almanya’ya ya Türkiye’ye gideceğim belliydi, ama ailem daha çok Türkiye’yi tercih ediyordu, Müslüman bir ülke ve abimin yanında olsun diye. (...) Sınavdan çıkarken %100 bekliyordum, o sınavdan %100 olan 4 Suriyeli vardı. Ankara’da da girdim sınava, orada da kazanabiliyordum, orada da tercih yapabiliyordum ama şansımı başka bir kişiye bırakayım diye sadece burayı tercih ettim.” (Ahmed)

4.2.10. Topluma Uyum ve Türkiye Halkına Yönelik Düşünceler

Görüşmecilerden topluma uyum sağlayamadığını net bir şekilde ifade eden 3 kişi olmuştur. Bu görüşmecilerden ilki dil problemi yaşayan Hatice, ikincisi Türkiye'ye geldiğinde çalıştığı iş yerinde haksızlıklar yaşayan ve bazı komşuları tarafından da kötü tepkilere maruz kalan Eslem, üçüncü kişi ise şu anda çalıştığı iş yerinde adaletsiz uygulamalar yaşamaya devam eden Sümeyye'dir. Buraya çok iyi düzeyde uyum sağladığını ve mutlu olduğunu net bir şekilde ifade eden görüşmeci sayısı 4 ve ortalama düzeyde uyum sağladığını belirten kişi sayısı ise 7'dir. Öne çıkan noktalardan biri; burada mutlu olan ve uyum sağladığını düşünen görüşmecilerin "Kendinizi bu toplumun bir parçası olarak görüyor musunuz?" sorusuna olumsuz yanıt vermeleridir. Diğer bir önemli husus da uyum sağladığını ve bunun için çaba sarf ettiğini belirten görüşmecilerin, toplumun kendilerine uyum sağlamadığını düşünmeleridir.

"Burada mutluyum, hayatımdan memnunum, uyum sağladığımı düşünüyorum. Artık öyle davranıyorum zaten. Sadece Suriyeliler için bir şeyler yapmıyorum. Ben de bu toplumun bir parçasıyım gibi davranıyorum. İlk başta biz Müslümanız. Yaşadığımız hayat bir alışveriş gibi; biz alıyoruz, o yüzden vereceğiz de." (Edibe)

"Ben buradaki hayatı sevmiyorum, hiçbir şekilde sevmiyorum, hiçbir şekilde sevmeyeceğim de." (Sümeyye)

"Türk toplumuna değil ama Türkiye'ye ait hissediyorum." (Nur)

"Vatandaş olmama rağmen vatandaş olduğumu hissetmiyorum. Ben kendimce uyum sağladım da, onlar uyum sağlamıyorlar. Türkçe öğrendim, kültürü öğrendim, tarihi de öğrendim. (...) Topluma faydalı olmaya çalışıyorum, ama halk kabul edecek mi etmeyecek mi onu sorgulamamız lazım." (Ahmed)

Türk halkına yönelik farklı yaklaşımlar olmakla birlikte olumlu özelliklerden daha çok bahsedilmiştir. Nitelendirme için sıcakkanlı, merhametli, güzel kalpli, tatlı

gibi kelimeler kullanılmıştır. Görüşmecilerin çoğunun okul/iş/vakıf arkadaşlarıyla ve komşularıyla ilişkileri iyi düzeydedir.

“Ben çok kişiden duydum, bazı Türkler bize çok kötü davranıyorlar diye. Ben de diyorum ki bu insanları nerede buluyorsunuz, nerede görüyorsunuz merak ediyorum, hiç çıkmadılar karşıma.” (Elif)

“Türkçem iyi olduğu için yabancı olduğumu fark etmiyorlar. Genel olarak taksicilerle konuşuyoruz, şoförler sürekli şikâyet ediyor, ‘Suriyeliler geldi’ diye. Konuşuyorum ben de, merak ediyorum nasıl düşünüyorlar diye, ‘kötüleri gelmiş de iyileri de gelmiş’ gibi, genelleştirmemek için. Bazıları kabulleniyor, bazıları kabul etmiyor. ‘Eyvallah teşekkürler’ diyorum, ‘Neden?’ diyor, ‘E ben de Suriyeliyim.’ diyorum. ‘Yaa özür dilerim, öyle demek istemiyordum.’ diyor. (...) Suriyeliler kötü dediğin anda o kadar sert duruyor ki, bu kötüyse kötü, maalesef öyle. Kürtlere inatçı diyorlar ya, Suriyeliler daha da, özellikle Şamlılar. (...) Başka toplumları görerek açılacak bir şey bu. Türk toplumu yüzünde sert olabilir, ama konuştuğun zaman değildir, adam senden özür diliyor.” (Halid)

Fakat görüşmeciler yakın çevrelerinden çıktıklarında sıkıntılar yaşamaya başladıklarını dile getirmişlerdir. Görüşmecilerin bir kısmı Türk halkının -özellikle bir Suriyeliyle tanışmamış olan kişilerin- Suriyelilere karşı önyargılı olduklarını, sosyal medyadan okudukları yalan haberlere göre davrandıklarını veya bir Suriyelinin yaptığı hatayı tüm Suriyeliler yapmış gibi eleştirdiklerini ifade etmişlerdir. En çok karşılaşılan tepkilerden biri de vatandaşlık alıp almadıklarına yöneliktir.

“Üst kademelerdeki kişilerle görüştüğüm zaman, onlar çok hoşgörülüler. GİGM’nin müdürü çok çok iyi, sana yardımcı olmaya çalışıyor ama aşağı giderken önyargı daha fazla oluyor. Bir keresinde randevu aldım, bir memurun yanına gittim, giriş-çıkış yapmam gerekiyordu. Çıkış yaparsam bir daha vize vermezler, ikamet çıkartamazdım. 17 yaşındaydım. Memura söyledim, ‘Bu benim sıkıntım değil, senin ülkenin sıkıntıları, git çöz ve sonra gel.’ dedi ve belgeleri yüzüme attı. ‘Dilekçe yazabilir miyim?’ dedim, yok

dedi, birkaç kişiyle görüştüktan sonra oldu. Adam GİGM’de çalışıyor, yapman gerekeni yap, dilekçe yazalım, olumsuz cevap versinler, adam yüzüme atıyor dilekçeyi.” (Ahmed)

Bu davranışlar bir süre sonra Suriyeli gençlerde de birtakım yargılar oluşturmakta ve görüşmecilerin davranışları buna göre şekillenmektedir. Konudan bağımsız olarak zaman zaman yaşanan herhangi bir sıkıntı veya karşılaşılan herhangi bir tepkinin ardında “Suriyeli olmak” durumunun yer aldığı düşünülmektedir.

“Psikolojik olarak bir fikir oluşuyor kafanda. Adam ne yaparsa yapsın ben Suriyeli olduğum için böyle davranıyor gibi bağlıyorum. Artık önyargılı düşünüldüğü için insan o konuyu yüceleştiriyor içinde. Bir sürü öğrencinin fikri bu. Artık Türkler bize önyargılı bakıyor ve ondandır diyorlar.” (Ahmed)

4.2.11. Türkiye’deki En Olumlu ve En Olumsuz Deneyimler

Birçok başlık altında görüşmecilerin çeşitli deneyimleri hakkında konuşulduktan sonra bunlara ek olarak görüşmecilerin zihninde yer eden, Türkiye’ye geldiklerinden beri karşılaştıkları en olumlu ve en olumsuz deneyimlerinin ne olduğu sorusu yöneltilmiştir. Olumlu deneyimlerde öne çıkan alanlar; üniversiteyi kazanmak, birinden yardım görmek, daha güçlü bir kişilik sahibi olmak, Suriyelilere yönelik önyargıları değiştirmek ekseninde olmuştur.

“Bir komşumuz vardı, 60 sene önce Almanya’dan gelmiş, Türk gibi, aslı Alman. Türkçem çok azdı, kardeşlerimi okula kaydettirmek için okula gittim, çok iyi tarif yapamadım, müdür ne konuştuğumu anlamadı ve cevap vermedi. Sonra komşunun kapısını çaldım ve işaret diliyle anlattım. Yarın beraber gidebiliriz diye anlaştık ve beraber gittik. Hemen kayıt yaptırdık, en mutlu bir şey hissettim gerçekten. Eve dönerken Halk Eğitimi gösterdi ve burada Türkçe kursu var dedi ve kayıt yaptırdık.” (Hatice)

“Üniversiteye ikinci dönem başladım, Türkçem olmadığı için önce kursa gittim. 3. haftasında okula başladım. Herkes grup olarak sunum hazırlayacakmış. Beni iki kişiye dâhil ettiler. Sunum nedir? Power point nedir? Bilmiyorum, hiç yapmamıştım. Sunum 3 gün sonra. Konu sosyoloji,

Mardin ve batıda erken evlenmeyle ilgili. Yurda gittim, telefonum eski, bir şey yapamazsın, bilgisayar da yok. Oturdum böyle merdivene, arkadaşım geldi, ‘Neyin var, hayırdır?’ dedi. Kızla ilk defa tanıştık. ‘Benim sunumum var.’ dedim. (...) Dedi ‘Sen bekle, ben geliyorum.’, odasından bana bilgisayarını getirdi. ‘Al bu senin olsun, ne zaman işin biterse bana o zaman getir.’ dedi. ‘Nasıl yani?’ dedim. ‘2 ay sonra mı, 10 yıl sonra mı fark etmez. Al senin olsun şimdilik, işin bitince getir.’ dedi. O arkadaşım hala da arkadaşız. Kötü günümde o benim yanımda olur, ben de onun yanında olurum.” (Sümeyye)

“Bir kere otobüsteydim, çok hastaydım, ayakta duramıyordum, belli etmemeye çalışıyordum ama önemli bir görüşmeye gidiyordum. Bir hanımefendi benim hasta olduğumu fark etti ve kalktı, beni oturttu yaşlı olmasına rağmen, elimi tuttu kolonya sürdü ilgilendi. Çok güzel hissettirdi, ben burada tek başıma kimse bana bakmaz diyordum ama güzel olmuştu.” (Elif)

Görüşmecilerden ikisi okullarındaki 2 hocanın ilk etapta kendilerine karşı daha sert bir tutum içinde olduğunu, yaşanan deneyimlerle birlikte sonraki yıllarda bu tutumun değiştiğini ve farklı Suriyeli öğrencilerden bu hocalara yönelik olumlu geribildirimler aldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, kişilerin etkileşimde oldukça ve birbirini tanıdıkça önyargıların yerini daha gerçekçi değerlendirmelerin aldığını göstermektedir.

“Okula ilk geldiğimde Türkçe anlıyordum ama konuşamıyordum. Fizik hocası ‘Sizin burada ne işiniz var? Daha Türkçeyi bile doğru dürüst konuşamıyorsunuz, sayısalda ne işiniz var?’ dedi. Ben de konuşamıyorum ama kırıldığımı, kızdığımı göstermek için anlatabildiğim kadar bir şeyler söyledim. (...) O gün ağlayarak çıkmıştım, ona göstermemiştim ve fizikte en yüksek puanı ben alacağım dedim ve öyle de oldu. Bu da hocayı tamamen değiştirdi. (...) O hocayı bile şu an hatırladığımda seviyorum. Başka şeyler onda izlenim bırakmış ve önyargıyla davranmış olabilir. Ama o bile şu an

değişti. Diğer Suriyeli arkadaşlar bu hoca tatlı diyorlar, subhanallah elhamdulillah diyorum." (Nur)

"Bir gün kütüphanedeydim, bir profesör geldi, iyi biri, su taşıyordu odasına, ben de baktım bir yardımcı olayım dedim. Çok sağ ol falan dedi. Gel gel dedi odama, ısrar etti, biraz muhabbet edelim. Oraya kadar yabancı olduğumu anlamadı. Girdikten sonra konuştuktan sonra 'Sen nerelisin?' dedi. 'Suriyeliyim.' dedi. 'Gerçekten mi, hiç beklemiyordum.' dedi. O odada yanındaki profesör benim okuldaki ilk sene sorun yaşadığım kişiydi, tabi beni hatırlamadı. 'Bizim bir sürü Suriyeli öğrencilerimiz var, maşallah.' falan dedi, çok muhabbetimiz oldu, 'Burada kalın gitmeyin.' falan dediler. Sonra 1. sınıftaki olayı anlattım ve artık lütfen yabancı öğrencilere yardımcı olun dedim, 'Ben özür diliyorum.' dedi. Artık bu hoca bana selam veriyor gördüğünde bu yıl. Notlarımı sordu, bizim Suriyeli öğrencilerimiz diğer vatandaşlıklar gibi değil dedi. (...) Ondan sonra ben de sevindim, ama hepsinin fikrini değiştirmek çok zor. Bu yıl okula gelen Suriyeli bir öğrenci var, bana dedi ki 'Bu hoca çok iyi davrandı, sormak istediğin bir şey olursa benim yanıma gel dedi.'" (Ahmed)

Görüşmecilerin olumlu deneyimlerinde olduğu kadar olumsuz deneyimlerinde de insan faktörü ön plandadır. Olumsuz deneyimlerde öne çıkan noktalar; çalışma hayatına yönelik tecrübeler, AKP'li olarak etiketlenmek, çeşitli kurumlarda prosedürel süreçlerin zorluğu veya görevlilerin davranışları olmuştur.

"Sınıfta hep yalnızım, bilmiyorum yani yaklaşmadım, inan ki ben çok yaklaşmak istiyorum, çünkü hep yalnızım. Bak yaklaşıyorum 2 gün merhaba, sonra hemen onların arkadaşları var, kendimi yabancı gibi hissediyorum, onlar da öyle hissediyorlar. Bir tek tanışıyorlar; 'Adın ne, ne yaptın, nasıl geldin?' Meraktan. Merak bitince ilişki bitiyor. Çok rahatsız edenler de var. Bana hep şey diyor: 'Erdoğan'a oy verdin mi?' Ben vermedim ki. Bir kere böyle bir tartışma oldu." (Halime)

"Göçmenler ilk geldikleri zaman oturma izni çıkarıyorlardı. Emniyet Müdürlüğünde hapishaneye girerken çekilen fotoğraf gibi fotoğraf

çekmişlerdi, eskiden normal fotoğraf getiriliyordu. O anlarda çok kötü hissetmişim. Burada mahkûm muyum, öyle bir şekilde mi gelmişim?” (Halid)

“Ambulanstayım, görevli diyor ki ‘Suriyelileri artık hastanelere de mi taşıyacağız, onun beni taşıması gerekiyor.’ Ağlayarak çıktım. Diğer ikisi çok iyiydi. Lüleburgaz’da yaşadığımız apartmanda bizi hiç sevmadılar, sürekli bizi partilerle karıştırıyorlardı, ‘Siz AKP’lisiniz.’ diyorlardı. Kedi dışkısını kapımıza koymuşlardı.” (Eslem)

Görüşmecilerden ikisinin en kötü anısı ırkçı söylemlere maruz kalmak olmuştur. Fakat bu durumlarda etraftaki diğer kişilerin de tepki verdiğini ve kendilerine destek olduğunu belirtmişlerdir.

“Bir kere yengemle alışverişe çıktık, kasadaydık, sıra vardı. Suriyeli olduğumuzu fark etti herhalde, ‘Geldiniz, ülkeyi batırdınız.’ falan bir şeyler dedi. Şok olduk, ne alaka, herkes sırada duruyor. Başka bir adam arkasından ‘Sen ne diyorsun? Onlar misafir, bir şey yapmadılar.’ dedi.” (Elif)

“Bir keresinde otobüste biri ‘Off bu Suriyeliler böyle yapıyor.’ demişti. Ben de ilk kez böyle bir şeyle karşılaştığım için ağlayıp bağırmışım. ‘Duygu sömürüsü mü yapmaya çalışıyorsunuz sürekli? Yeter.’ falan demişti. Ama diğer kişiler de bana bakıp ‘Boş ver’ falan dediler, kötü kelimeler bile kullandılar açıkçası, ‘yok yok’ bile demiştim, sonra kendisi indi otobüsten.” (Nur)

4.2.12. Geleceğe Yönelik Beklentileri

Görüşmecilerin geleceğe dair planlarına, beklentilerine ve öngörülerine geçmeden önce bir noktayı vurgulamakta fayda vardır. Görüşmeciler genel olarak yaşlılarından çok daha olgun bir tavır içindedir. Hayat tecrübeleri, dini inanışları, ideolojileri veya başka sebeplerle, sorulara verdikleri yanıtların satır aralarında bu yaklaşımın izleri görülmektedir. Bu duruma yönelik örnekler aşağıda yer almaktadır.

“İnancımız gereği kader diye bir şey var, yazgı diye bir şey var. İnanmak zorundayız. (...) Kader deyince bir mutluluk duygusu yaşamak zorunda kalıyor gibiyiz. Mutluyum diyemem mutsuzum da diyemem.” (Azad)

“Biz burada yeni olduğumuz için böyle bir plan koyamıyoruz. Savaş nasıl oldu biz buraya geldik, yani hiç insan düşünmüyordu böyle bir şey olacağını. O yüzden bir plan koymak yani bence hayatımızda çok değişik şeyler olabilir. Belki dışarda okurum. Yani onu Allah’a bırakıyorum, Allah’a emanet ettim.” (Halime)

4.2.12.1. Suriye’ye Dönmek

Türkiye’deki toplumun en çok merak ettiği ve en sık gündeme gelen konulardan biri Suriyelilerin geri dönüp dönmeyeceğidir. Dönüşler kısıtlı bir sayıda başlamış olmakla birlikte insanlar farklı şehirlerde farklı çevrelerde düzenlerini kurmuşlardır. Literatürdeki araştırmalara göre sınırdeki GBM’lerde tutulamayan ve 6 aydan kısa bir süre içerisinde geldiği noktadaki sorun çözülmeyen kişilerin geri dönme ihtimali düşüktür. Bu durum kendini araştırma bulgularında da göstermiştir. Görüşmecilerden 7’si savaşın bitmesi halinde Suriye’ye dönmek istediğini ifade ederken, 5’i savaş bitse dahi kalıcı olarak Suriye’ye dönmek istemediğini ifade etti, 2 kişi ise kararsızdır.

“Ben mezun olup Suriye’ye döneceğim ve insanlara yarabandı olacağım diye düşünüyorum.” (Elif)

“Eğer eskisi gibi olursa Suriye’ye dönerim, ama savaş bayağı kötü geçti, belki orada çalışamayabilirim.” (Halime)

“Dönüş benim için çok uzak. Herkesin güzel bir hayat yaşama hakkı var, güzel bir gelecek sahibi olmak, güzel bir eğitim. Güvende yaşamak, güven ya...” (Eslem)

Toplumsal bir kategori olarak gençliğin ortaya çıkması ve gençlere yüklenen sorumluluklar bölümünde de belirtildiği gibi özellikle zor zamanlarda gençlere büyük bir görev düşmektedir. Görüşmecilerin bir kısmı bu görevin farkındadır. Suriye’ye kalıcı veya geçici olarak dönme düşüncelerini anlatırken ortak bir noktayı

vurgulamışlardır: ülkenin yeniden inşa edilmesi. Aldıkları eğitim ve mesleki beceriyi ülkelerinin yeniden kalkındırılması sürecinde kullanma istekleri vardır.

“İlk geldiğimde dönmeyeceğim gibi düşünüyordum. Ama şimdi bilmiyorum yani, rejim giderse dönmeyi düşünüyorum. Bu ülkeyi herkes bırakırsa bu ülkeyi yeniden kim inşa edecek? Ama rejim kalırsa dönmeyeceğim, kararlıyım.” (Dara)

“Durumlar düzelirse ben geri dönerim. Burada ilişkilerim var, Türkçe ve İngilizce biliyorum, onları kullanarak ülkemi geliştirmeye çalışacağım inşallah. Hem burada hem orada böyle bir bağ kurmak istiyorum.” (Ahmed)

“Çatışmalar bitse de Suriye’ye dönmeyi düşünmüyorum, belki bir daha ayağa kaldırmak amacıyla bir şeyler yapabilirsem yaparım, ama komple dönmeyi düşünmüyorum.” (Halid)

“Bitse de yaşamaya dönmem. Burada olgunlaştım, düşünce olarak, kişilik olarak burada oldum. Zor, dönmem bir daha oraya. Ama elimden geleni yapmaya çalışırım orası için, bir davadır benim için, her ne kadar hissettirmesem de göstermesem de.” (Azad)

4.2.12.2. Başka Bir Ülkede Yaşamak

Mevcut süreçte görüşmecilerden 9’u net bir şekilde başka bir ülkeye göç etmeyi düşünmediğini ifade ederken, 1 görüşmeci Kanada veya Almanya’ya gitmek istediğini belirtmiştir, 4 kişi ise kararsızdır. Başka bir ülkeye kalıcı olarak yerleşmeyi düşünmemelerine rağmen 14 kişiden 7’si yurt dışında yüksek lisans/doktora yapmak istediğini belirtmiştir, eğitim almayı düşündükleri ülkeler arasında Almanya, Kanada, ABD, Fransa ve Malezya yer almaktadır. Literatürde de belirtildiği üzere bir kere yuvasından göç etmiş kişinin başka bir yere göç etme ihtimali yüksektir. Bu nedenle eğitim amaçlı yapılan bu göçlerin kalıcı bir göçe dönüşme ihtimali de bulunmaktadır.

Başka bir ülkede yaşama konusunda öne çıkan söylem, batı ülkelerinde dini ve sosyo-kültürel hayata uyum sağlama konusunda sorun yaşayacaklarını düşünmeleri olmuştur.

“Benim Avrupa’yla aram çok kötü, ne kadar gelişmiş devletler olsa da, oradaki yaşam zor, hatta zordan daha fazla, kötü olabileceğini düşündüm. Dini, kültürü, benim kültürüm değil, hiç alakası yok. Kendi kültürümü o kadar değiştirmeyi de düşünmüyorum.” (Halid)

“Babama savaştan önce de diyordum, ben Türkiye’ye gitmek istiyorum. Burada her şey güzel, çok beğendim, önceden de geliyordum gezmeye falan. Burada cami sesi duyuyoruz, başka yerde yok. Yurt dışına gidenler oldu arkadaşlarımdan, istemedim.” (Huzeyfe)

“Tekrar sıfırdan başlamak kolay değil. Düşünsene 5 senede 1 sıfırdan başlıyorsun. (...) Yabancı bir ülkede yaşayamam, başka bir yere gitmem. Başka akrabalarım var yabancı ülkelerde. Keşke gelmeseydik diyorlar. Çünkü orada ezan sesi yok, dinini evde yaşayabiliyorsun sadece, herhangi bir aile probleminde herkes karışıyor, farklı bir şey.” (Sümeyye)

“Master belki dışarıda düşünebilirim. Ben mezun olana kadar Suriye düzelmezse başka bir ülke olabilir, Almanya ya da Kanada. Kanada daha çok. Orada benim bölümüm çok iyi. İnsanlardan orada fırsatların daha iyi olduğunu duydum.” (Halime)

Suriye’ye dönüş veya başka bir ülkeye göç etmek konusunda kararsız görüşmecilerden biri olan Nur, ülkesinden çok küçük yaşta (11) ayrılmasının da etkisiyle görüşmenin çeşitli noktalarında Suriye’ye karşı büyük bir aidiyet hissetmediğini, aslında hiçbir ülkeye karşı büyük bir bağlılık hissetmediğini belirtmiştir.

“‘Allah seni nerede ekerse orada çiçeklen.’ gibi bir cümle var çok sevdiğim. Nerde faydam olabilirse. Belki yanlıştır belki doğrudur hiç bilmiyorum. Suriye’den küçük çıktığım için çok fazla aitlik hissetmiyorum, Suriye’yi de Türkiye’yi de çok severim. Ben %100 20-30 yıldır orada yaşayan Suriyeli gibi de değilim. Ama hepsinin içinde güzel bir hatırası var. Bunlardan dolayı artık Suriye, Türkiye, Amerika, Hindistan değil de Müslümanlık. Ben Müslümanlar için çalışmak istiyorum. Eğer Müslümanlara faydam olacaksa batı da olur. (...) Suriye’de olaylar acaba bitecek mi bitmeyecek mi bu

soruyla meşgul olmak istemiyorum, çünkü bunun bir faydası yok. Benim elimde olmayan bir şeyi düşünmek yerine, elimde olan şey küçük olsa da onun üzerinde çalışayım daha iyidir.” (Nur)

4.2.12.3. Eğitim ve Meslek Hayatı

“İleriyi düşünmüyorduk gençlik hayatı vardı. Okulu bitirince ne yapacaktık düşünmüyorduk. Askerliği bitireyim demiştim, sonra standart hayat, evlenirim, iş bulurum.” (Halid)

Halid Suriye’deki gelecek planlarını böyle özetlemişti, yaşadığı toplumun standartlarına uygun bir akışa göre ilerlemeyi düşünmekteydi. Görüşmeler sonunda görüşmecilere dair gözlemlerden biri şu olmuştur: Savaştan önce Suriye’de veya savaştan sonra başka bir ülkede de olsa insanların gelecek beklentileri olağanüstü şeyler değildir. Tüm bu yaşananlar sonrasında Dara’nın beklentisi Halid’in beklentisinden büyük bir farklılık göstermemektedir.

“En azından yüksek lisans. Doktora olmasa da. Sonra bir iş bulabilsem. Standart bir mühendis hayatı gibi yani. Çok karışık bir plan yok. Gelecekte olur inşallah.” (Dara)

Görüşmecilerden 4’ü meslek hayatını akademik kariyer üzerine şekillendirmeyi düşünürken, 7’si hem yüksek lisans/doktora yapmayı hem de çalışma hayatına girmeyi planlamakta, 3 kişi ise doğrudan çalışma hayatına girmeyi düşünmektedir.

“Kendi geleceğimle ilgili fazla bir umudum yok. Yani bu. Böyle çalışıp gideceğiz, bir zaman sonra emekli olacağız bu kadar. Ama sosyal aktivite anlamında yardım yerlerinde, yabancı ülkelerde çalışabilirim. Aslında gelecek o kadar uzak duruyor ki bilmiyorum. Şu anlık bu tabi. İleride durumlar daha güzel olursa yüksek lisans yapmayı düşünürüm. Türkiye’de yapmayı hiç istemem, çünkü hiçbir şekilde hiçbir değeri yok. Türkiye’de özellikle iş yerinde sen bunu okumuşsun, hiçbir ayrımı yok. Çalıştığım yerde üniversite okumayanlar da aynı maaşı alıyorlar. Benim çalışmama nedenlerimden biri de öğretmenlik yapacaksın verdikleri maaş 1.600. (...) O

yüzden kendi mesleğimden elimi çektim, istemiyorum, gözlemlediğim bu.”
(Sümeyye)

“Geleceğe bir plan koydum, akademisyen olmak istiyorum, inanıyorum ben. Okul ortamı en güzel, iş ortamını biliyorum. Ofiste çalışsan da memur olsan da ne bileyim, hayatı öldüren bir şey. Ben İTÜ’yü çok seviyorum, benim kendimi ait hissettiğim tek yer İTÜ Türkiye’de. Burası gerçekten benim. Kim daha çok çalışırsa o daha iyi, burada kıyaslama çalışma. Sen böylesin, nerelisin, sen bilmem nesin... Onu burada tamamen unutuyorum. (...) Ücret olarak iyi, ortam olarak güzel, saygı var. Hoca olmak sosyal statü olarak en güzel şey.” (Eslem)

4 görüşmecinin kendi işlerini kurmaya yönelik girişimcilik planları vardır. İkiisi medya alanında ilerlemeyi düşünen görüşmecilerden biri bu sektörde aktif olarak çalışmakta, diğeri ise *freelance* olarak çalışmaya devam etmektedir. Bu görüşmeciler bir yandan tecrübe kazanmak ve çevre oluşturmak için çalışırken, bir yandan da çeşitli kurslar ve eğitimlerle mesleki bilgilerini geliştirmektedirler.

Psikoloji öğrencilerinden biri ise medya alanında uzmanlaşmayı düşünmektedir. Bunun arkasındaki sebep medyanın zaman zaman Suriyelilere karşı bir araç olarak kullanılmasıdır. Lisans eğitimini medyada sürdüren başka bir görüşmeci de benzer fikirde, medyanın yanlış ve tehlikeli kullanımları olduğunu ve bunun oluşturduğu zararları göstermek istediğini dile getirmiştir.

4.2.12.4. Suriye’ye Yönelik Düşünceler

Her görüşmecinin farklı bir arka planı, yaşamışlıkları ve gelecek planları vardır. Tüm bunlara yönelik görüşmeler boyunca pek çok konu kapsamında sorular yöneltilmiştir, fakat görüşmecilerin tamamının hemfikir olduğu tek bir konu olmuştur: Suriye’ye kısa vadede barışın gelmeyeceği. Suriye’den Türkiye’ye gelirken neredeyse tamamı savaşın birkaç ay içerisinde sonlanacağını ve bu nedenle yanlarına çok az eşya aldıklarını belirten görüşmecilerin fikirleri, maalesef 8 yılın sonunda çok farklı bir noktaya evrilmek zorunda kalmıştır.

“Suriye’de hiçbir şey eski haline dönmez. Orada savaştan sonra insanlar yoruldu, her şeyin yıkılıp yeniden inşa edilmesi gerekiyor, insanlar da dâhil. Psikoloji olarak da bozuldu.” (Edibe)

“Çok yorucu bir süreç olacak diye düşünüyorum, inşa edilebilir belki, insanlar dönmeye başladılar bile. Ama eğitilmiş olanlar, bir işte çalışanlar veya İstanbul’dakiler düşünmüyor. İnsanlar dışarda bir hayat kurdu, o yüzden çok zor olacak.” (Elif)

“Rejimin orta vadede gideceğini düşünmüyorum, daha totaliter olacağını düşünüyorum, kötüye gideceğini düşünüyorum. Ama umutluyum, ben görmezsem Suriye’nin düzeleceğini belki oğlum görür, belki torunum görür. Fransız devrimini biliyorsunuz 40-50 yıl sürdü.” (Azad)

4.2.12.5. Türkiye’ye Yönelik Düşünceler

Türkiye’yle ilgili genel olarak olumlu yorumlar yapılmakla birlikte ekonominin gidişatı, çalışma koşullarındaki zorluklar gibi olumsuz alanlara da değinilmiştir. Görüşmeciler genel itibariyle Türkiye’nin Suriye gibi çatışmalar içerisine gireceğini düşünmemekte ve güçlü bir ülke profili çizdiğini belirtmektedir. Öne çıkan noktalardan biri de Türkiye’nin uluslararası alanda bazı konularda yalnız kaldığı olmuştur:

“Feroz Ahmed’in bir tarih kitabı var, kitabın başlığı bence Türkiye’nin şu anki halini özetliyor: *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. Kendine bir kimlik bulamamış ki bu kimliğin peşinde olduğu için gelişmiş ülke olamıyor. Ve hep iki seçenek arasına koyuluyor. Ya gelişmiş ülke olacaksın değerlerinden vazgeçeceksin ya da değerlerinden vazgeçmeyip geliştirmekte olan bir üçüncü dünya ülkesi olacaksın. Üçüncü seçenek yok. Daha ne kadar süreceğini bilmiyorum, sonuçta uzman değilim, hayırlısını istiyorum, en iyisini istiyorum Türkiye için gerçekten. Umarım iyiye gidecektir.” (Azad)

“Tehlikede olabilir, çok ülke ona karşı duruyor. Ayakta tek başına durabildiği için hayranım, her zamanki gibi tek başına ayakta durabilir.” (Elif)

“Türkiye iç sıkıntılardan dolayı yavaş geliyor, partiler, tartışmalar. Ekonomisi önceden daha iyi yöne gidiyordu, şimdi bir yanlışlık var gibi. Faaliyetler, insanları geliştirme, havalimanı, engellilerle ilgilenme sürekli gelişim halinde. Ama iş sistemini sevmiyorum.” (Eslem)

“Türkiye’de en az 15 yıl içinde büyük patlamalar olmayacağını öngörüyorum, olacaksa da dünyada olur. İdlib’e girerse kötüye gider.” (Halid)

SONUÇ

Literatür taraması sürecinde göçe ve göçmenliğe yönelik araştırmalar, bu alanda ileri sürülen teoriler, farklı zamanlarda ve mekânlarda yaşanan deneyimler incelenmiştir. Tüm bu bilgiler göz önüne alınarak yürütülen saha çalışması sürecinde ise teorilerin gerçekliğe nasıl dönüştüğü gözlenmiş, başka koşullar altında gerçekleşen göç tecrübelerinin bugünkü Suriye göçüyle ve Suriyeli gençlerin karşılaştıkları sorunlarla hangi alanlarda örtüştüğü tespit edilmiştir. Araştırma sürecinde birçok konuda bulguya ulaşılmıştır. Bulguların saptanması sonrasında ulaşılan sonuçlar çeşitli konulara göre sınıflandırılarak sunulmaktadır.

İlk olarak görüşmecilerin aile yapılarına yönelik tespitlerle başlamak, içinde bulundukları mevcut koşulları anlamak açısından önemli ipuçları vermektedir. Türkiye’de bulunan üniversite mezunu annelerden hiçbiri çalışmamaktadır. Bu durumun asıl nedeni Suriyeli kadınların normal şartlar altında da çalışma hayatına katılım düzeyinin düşük olmasıdır. Üniversite mezunu 8 babadan ise 4’ü Türkiye’dedir ve yalnızca 1’i kendi mesleğini yapmaktadır. Bu durum üniversite mezunu kişilerin Türkiye’de kendi mesleki birikimlerine yönelik bir iş bulamayışı ve dil sorunuyla ilişkilendirilebilir. Göçün ilk yıllarında Suriyeli nitelikli iş gücünün kendi mesleğini icra edebileceği farklı ülkelere gittiği bilinmektedir. Türkiye’deki üniversitelerde okuyan Suriyeli gençlerin yurt dışında yüksek lisans/doktora yapma planları göz önüne alındığında bu kuşakta da benzer bir durum yaşanma potansiyeli mevcuttur. Aileler eğitime değer verdiklerinden çocuklarını okumaları için yurt dışına gitmeleri yönünde teşvik etmişlerdir. Bu durum ailelerin mekânsal olarak parçalanmasına neden olmuştur. Sadece çekirdek aileyle değil akrabalarla da yaşanan mekânsal parçalanma, Suriye’deki sosyal hayatta önemli bir rol oynayan akrabalık bağlarının zayıflamasına neden olmaktadır. Görüşmeciler bu konuda hissettikleri eksikliği sık sık dile getirmişlerdir. Bazı aileler için Türkiye tam olarak yurt dışı niteliği taşımamaktadır. Babası ve büyük dedeleri Türkiye’den Suriye’ye göç etmiş görüşmeciler mevcuttur. İki devletin sınır olması ve yakın bir geçmişe kadar aynı devlet sınırları içerisinde bulunan topraklar olması nedeniyle sınırın iki tarafında kalan akrabalar bulunmaktadır. Akrabalık ilişkilerinin yanı sıra iki ülke arasında

ticaret ve turizm ilişkileri de mevcuttu. Görüşmecilerin bir kısmı ise savaş öncesinde de ailesiyle birlikte Türkiye'ye gelmeyi planlamaktaydı.

Türkiye'ye göç etmiş kişilerin yaşam kalitesini tespit edebilmek açısından önemli konu başlıklarından biri de Türkiye'ye uyum sağlama düzeyleridir. Uyum düzeyini en güçlü şekilde etkileyen unsurlar dini, kültürel ve tarihsel ortaklıklar olarak gözlenmiştir. İki toplum benzer anlam stoklarına sahip olduğu için asimilasyon ve dışlayıcılık politikaları zayıf düzeyde kalmış ve toplumsal uyum süreci kolaylaşmıştır. Görüşmeciler Türk toplumunu tanımak ve anlamak için çaba sarf etmektedirler. Öne çıkan bir diğer önemli parametre ise Türkçe bilme seviyeleridir. İyi düzeyde Türkçe konuşabilen kişilerin topluma uyum sağlama, Türkiye'deki toplumla iletişim kurma ve sosyalleşme düzeyi çok daha yüksektir. Fakat anne-babalar Türkçe öğrenmekte zorlandıkları için çocuklara düşen sorumluluk artmıştır. Artan sorumluluklara rağmen çoğunun zengin bir sosyal hayatı vardır. Suriye'yle kıyaslandığında sosyal anlamda Türkiye'de gençlere yönelik daha fazla sayıda ve çeşitlilikte kurs, etkinlik gibi hizmetler olduğunu belirtmişlerdir. Birçoğu çeşitli STK'larda düzenli veya zaman zaman gönüllü olarak görev almaktadır. Bu görevlerin çoğu mesleki formasyonlarına uygun ve Suriyelilere yönelik çalışmalardır. Sosyal hayata katılma konusunda bir diğer önemli faktör de yaştır. Türkiye'ye göç edilen yaş küçüldükçe ve Suriye'deki yaşanmışlık azaldıkça görüşmecinin Türkiye'ye adaptasyon gücü daha yüksek, Suriye'ye bağlılık hissi daha düşük düzeyde olmaktadır.

Türkiye'deki Suriyelilere yönelik gündemde kalan en popüler konulardan biri halkın gösterdiği tepkilerdir. Türk toplumuna yönelik ifadelerde olumlu olarak sıcakkanlı, merhametli, yardımsever gibi özellikler öne çıkarken, olumsuz olarak milliyetçi tutumların öne çıktığı ve önyargıların çok olduğu dile getirilmiştir. Bu durum kendilerinin de Türklere karşı önyargılı olmasına neden olmaktadır. En çok tepki verilen konulardan biri ise vatandaşlık sürecidir. 14 görüşmeciden 6'sı TC vatandaşı olurken 6'sının süreci devam etmektedir. Gelen tepkiler nedeniyle vatandaş olduğunu söylemekten kaçınan görüşmeciler bulunmaktadır. Görüşmecilerin bulundukları ortam itibariyle olumlu/olumsuz en çok tecrübe kazandıkları mekân okuldur. Yerleşiklerden bazı öğrenciler bilgi paylaşımı

konusunda Suriyeli öğrencilere çok yardımsever davranmamaktadır. Bununla birlikte Suriyeli öğrencilerin bu okullara nasıl girdiğini ve kendilerinden nasıl daha yüksek puan aldığını sorgulayarak görüşmecileri rahatsız edebilmektedir.

Çalışmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencileri için şüphesiz en önemli alt başlıklardan biri eğitimidir. Türkiye'ye gelen öğrenciler üniversiteye girebilmek için ilk olarak YÖS ve SAT sınavlarına hazırlanmakta ve tercih yapmaktadırlar. Her iki sınavın da test temelli olması -Suriye'deki klasik sınav sisteminin ardından- görüşmeciler açısından zorluk oluşturmuştur. Bir diğer önemli konu Suriye'de üniversite hayatına başlayan öğrencilerin Türkiye'ye geldiklerinde derslerini saydırma ve denklik alma sürecinde yaşadıkları sıkıntıdır. Prosedürel sürecin uzun ve zorlu olmasından dolayı bazı görüşmeciler direkt yeniden üniversite sınavına hazırlanmayı tercih etmiştir. Üniversiteye başladığında ise derslerdeki dille ilgili sorun yaşayanlar olmuştur. Bazı bölümlerde eğitim dili İngilizce olmasına rağmen sınıftakilerin çoğunun Türk olması nedeniyle zaman zaman eğitimciler dersi Türkçe olarak işleyebilmektedir. Eğitim hayatındaki tüm bu teknik sorunlara rağmen genel itibarıyla görüşmecilerin kendilerini en rahat hissettiği alan okuldur. İlk zamanlarda önyargılı olan eğitimcilerin ve arkadaşlarının fikirlerini değiştiren görüşmeciler vardır. Okuldaki arkadaş çevrelerinde Türkler olsa da genelde yakın arkadaşlarının Suriyeli veya yabancı öğrenciler olduğu gözlenmiştir.

Görüşmecilerin, yaşadıkları tecrübeler ve zorluklar nedeniyle kariyer ve gelecek planlamaları konusunda yaşlılarına göre daha net ve rasyonel oldukları tespit edilmiştir. Tıp ve mühendislik bölümlerinde okuyan görüşmecilerin gelecek planlamaları, sosyal bilimlerdeki öğrencilerin mesleki açıdan yönelmeyi düşündükleri alanlara nazaran daha nettir. Fen bilimleri mezunlarının dünyanın herhangi bir yerinde iş bulma ihtimali sosyal bilimcilere göre daha yüksek olsa da, bu durum şimdilik öğrencilerin geleceğe yönelik kaygıları noktasında anlamlı bir farklılık olarak karşımıza çıkmamaktadır. Görüşmeciler arasında kariyer anlamında öne çıkan iki unsur akademi ve medya sektörü olmuştur. Görüşmecileri gelecekte akademik kariyer yapmaya yönlendiren nedenlerden biri, okul ortamında kendilerini rahat ve güvende hissetmelerine rağmen tanındıkları çevre dışına çıktıklarında sorunlarla karşılaşmaya başlamalarıdır. Bu durum ilerleyen yıllarda üniversitelerdeki

Suriyeli akademisyen oranında bir artış görülebileceğinin habercisi olabilir. Kariyer anlamında öne çıkan bir diğer alan medya sektörüdür. Savaş sürecinde medyanın kullanımının ve Türkiye’deki mültecilere yönelik yanlış haberlerin bu durum üzerinde etkisi olduğu görüşmecilerden ikisi tarafından belirtilmiştir. Eğitim kalitesi açısından Türkiye’de bulunmaktan memnun olmalarına rağmen bir kısmı Türkiye’deki çalışma koşullarına yönelik endişe duymaktadır. Görüşmecilerin bir kısmı çalışma saatleri, izinler, ücretin miktarı, ücretin zamanında ödenmesi gibi konularda sorunlar yaşamıştır.

Türkiye’deki halkın yanıtını en çok merak ettiği sorulardan biri de Suriyelilerin ülkelerine dönüp dönmeyecekleridir. Görüşmeciler Suriye’nin farklı bölgelerinden, farklı ekonomik düzeylerden, çok farklı seviyede eğitim düzeyine ve kültürel birikime sahip ailelerden olmalarına rağmen İstanbul’da üniversite okuyan bir Suriyeli genç olma ortak paydasında birleşerek, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan benzer bir seviyede buluşmuşlardır. Daha kararlı ve rasyonel planlar yapmaktadırlar. Görüşmecilerin 7’si savaş bittiği takdirde Suriye’ye döneceğini ifade ederken görüşmecilerin tamamı savaşın yakın bir sürede sonlanmayacağını düşünmektedir. Bu durum görüşmecilerin Türkiye’de bir düzen kurmak istediklerini göstermektedir. Suriye’ye geçici veya kalıcı olarak dönme konusundaki motivasyonlar ise ülkenin yeniden kalkındırılması ve akrabalarının orada bulunmasıdır. Buna ek olarak görüşmecilerden yurt dışında akademik kariyer yapmayı planlayanlar olmasına rağmen sadece 1 kişi başka bir ülkede kalıcı olarak yaşamayı düşünmektedir. Görüşmelerin genelinde de belirtildiği gibi dini, sosyal ve kültürel açıdan kendilerini Türkiye’de rahat hissetmektedirler.

Suriyelilere yönelik politikalar çoğu zaman Türkiye siyasetiyle ilişkilendirilmektedir. Görüşmecilerden bazıları toplumun bir kısmı tarafından AKP’li olup olmakla ilgili sorulara ve sert tutumlara maruz kalmıştır. Güncel siyasete girmemeye özen gösterilse de görüşmecilerden bir kısmı cumhurbaşkanına yönelik olumlu ifadeler belirtmiştir. Mülakatlar sırasında zaman zaman siyasi duruşlarına yönelik ifadeler de kullanmışlardır. Çalışmanın kapsamı dışına çıkmamak ve odak noktadan kopmamak amacıyla bu kısımlar üzerinde çok fazla durulmasa da görüşmecilerin bir kısmı bu çalışma konusunun siyasetten bağımsız ele

alınmayacağını düşünmektedir. Görüşmecilerin bir kısmı Suriye'deki süreçte bir gelişme olmadığı, izledikçe psikolojik olarak daha çok etkilendiği ve bir faydası dokunmadığı için haberleri takip etmeyi bıraktığını belirtmiştir. Türkiye'ye yönelik genel fikirleri ise güçlü, gelişen ve kimliğini arama süreci devam eden bir ülke olduğudur.

Yaşanan süreç, görüşmecilerin kişilikleri üzerinde çok büyük değişimlere neden olmuştur. Mülakatlar öncesinde, görüşmecilerin maddi ve manevi olarak büyük zorluklar yaşaması ve savaş halindeki bir ülkeden gelmesi nedeniyle duygusal anlamda daha hassas olacakları düşünülmekteydi, fakat görüşmecilerin çoğunun karşılaşmış oldukları olaylardan dolayı oldukça güçlü karakterler oldukları gözlenmiştir. Örneğin iş yerinde, okulda, GİGM gibi kurumlarda bir sorun yaşadıkları zaman haklarını savunma refleksleri gelişmiştir. Gençliğin bir toplumsal kategori olarak ortaya çıkışıyla tarihin farklı dönemlerinde farklı devletlerdeki gençlere olduğu gibi Suriyeli gençlere de kritik görevler yüklenmiştir. Kimileri için bu görev, Suriye'de kalarak ve savaşta taraf olarak savaşmak olmuştur, kimileri için ise almış oldukları eğitimle ve kendilerine katmış oldukları değerlerle çatışmalar sonrasında Suriye'yi yeniden inşa etmek olacaktır. Bunlara ek olarak, olaylara yaklaşımlarında kullandıkları ifadeler olgunluk seviyelerinin bir göstergesi olmuştur. Tüm bunlara rağmen kimlik arayışı süreçleri devam etmektedir, Hall'un dediği gibi kimliğin oluşum süreci daimidir, fakat yeni toplumsal koşul ve ilişkilere adaptasyon süreci içinde yeni bir kimlik elde etme süreci çok daha yoğun ve zorlu geçmektedir.

Suriyelilerle ilgili çalışmaların genellikle eğitim, dil, çocuk, kadın odaklı olduğu veya tüm Suriyelilere yönelik olduğu görülmüştür. Bu durumu somutlaştırabilmek adına 2018-2019 yıllarında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nde yayımlanan, başlık bölümünde Suriye ve konu bölümünde sosyoloji kelimelerini içeren tezler filtrelenmiş ve 41 teze ulaşılmıştır. Bu tezlerden 8'i (%20) çocuk ve 9'u (%22) kadın odaklı çalışmalar iken 24'ü (%58) özel bir yaş/cinsiyet grubuna odaklı değildir, Suriyeli gençler özelinde bir tez çalışması bulunmamıştır. Literatür taraması süresince genel olarak odak grupların Suriyeli gençlik olarak belirlendiği çok az sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Bu nedenle bu alanda yapılacak çalışmaların artırılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra yapılan

araştırmalarda ve yayımlanan raporlarda yer alan veriler genel olarak anket yöntemine dayanmakta ve istatistiki veriler sunmaktadır. Sorunların kök nedenini daha iyi anlayabilmek açısından nitel araştırma teknikleri kullanılarak yapılacak çalışmaların sayısının arttırılması fayda sağlayacaktır.

Başka bir ülkeye göç eden ve aynı topluma mensup olan kişilerin karşılaştıkları sorunlar arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Suriyeli gençlerin de okul, dil, iş veya gündelik hayat tecrübelerinde benzer sıkıntılar yaşadığı gözlenmiştir. Fakat birçoğu bu sorunların çözümünü bireysel olarak bulmaya çalışmaktadır. Gençlerin dayanışma içerisinde olabileceği çatı bir platform olması maddi ve manevi açıdan daha az yıpranmaları için faydalı olacaktır.

Suriyelilerin bir kısmı akademi, sanat, meslek hayatı gibi çeşitli alanlarda başarı elde etmelerine rağmen kamuoyunda görünür değildir. Toplumda Suriyelilere yönelik “yardıma muhtaç kişi” algısının baskın olması, öğrencileri rahatsız eden noktalardan biridir. Suriyelilere yönelik algıyı değiştirmek ve normalleştirmek için başarılı kişilerin hikâyeleri, üretimleri, dereceleri, sanatları gibi pek çok alanda sağladıkları faydalar medyada paylaşılarak kamuoyunda görünür hale getirilmelidir. Bu durum Türkiye toplumunun Suriyelilere yönelik önyargılarının değişmesini ve iki toplumun birbirini daha iyi anlamasını sağlayacaktır.

Hem raporlarda hem de mülakatlarda tespit edilen kritik konulardan biri okullaşma oranının düşüklüğüdür. Suriyeli çocukların ve gençlerin eğitim hayatına kazandırılması gerekmektedir. Okullaşma oranları önceki yıllara göre artış göstermesine rağmen düşük bir seviyededir.¹ Çocukların okula gitmemesinin en önemli nedeni çalışmak zorunda olmalarıdır. Bu durum ilerleyen yıllarda toplumsal açıdan büyük bir tehdit oluşturacağından okul çağındaki çocukların eğitime zorunlu olarak katılmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir.

Olumsuz deneyimler konusunda en çok aktarılan konu kurumlardaki prosedürel süreçler olmuştur. Türkiye’deki bürokratik işleyişe hâkim olmayan Suriyeliler için prosedürel süreçler uzun ve zorlu geçmektedir. Bu prosedürel

¹ 2018-2019 MEB verilerine göre Türkiye’deki Suriyeli çocuklarda okullaşma oranı %62’dir.

zorluklardan biri derslerin saydırılması konusunda yaşanmaktadır. Bu nedenle süreçlerin daha basit ve işlevsel şekilde tasarlanması, bu konularda yeterli bilgilendirmenin sanal olarak veya broşürlerle yapılması faydalı olacaktır.

Uyum ve sosyalleşme süreci için en etkili faktörlerden biri arkadaş çevresidir. Suriyeli öğrenciler Türk öğrencilerle arkadaşlık kurmakla birlikte bu ilişki genel olarak yüzeysel düzeyde kalmaktadır. Bu durum görüşmecilere ulaşma sürecinde de tespit edilmiştir. Tanıdıkları Suriyeli öğrenci olup olmadığına dair üniversitelerde okuyan çok sayıda Türk öğrenciye erişilmesine rağmen çok az sayıda dönüş alınmıştır. Türk ve Suriyeli öğrencilerin paylaşımlarını arttırarak bu ilişkileri derinleştirmeye yönelik projeler geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin, Suriyeli üniversite gençliğine yönelik kapsamlı bir strateji geliştirmesi gerekmektedir. Türkiye'de iyi bir eğitim almış, Türkçe, Arapça ve İngilizce bilen bu gençlerin birçoğu akademik kariyer için başka bir ülkeye gitmeyi düşünmektedir. Yuva Arayışı başlığında da belirtildiği üzere kişiler bir kez göç ettikten sonra başka arayışlara da girebileceğinden bu kişilerin Türkiye'ye dönmeme ihtimali olabilir. Türkiye içinde yetişmiş ve nitelikli insan kaynağı olan bu gençlerin kendilerini güvende hissettiklerini belirttikleri bu ülkede huzurlu bir şekilde yaşayabilmesi ve çalışabilmesi için iş hayatlarına ve akademik hayatlarına yönelik planlamalar yapılmalıdır. Hem Türk hem Arap kültürünü yakından tanıyan Suriyeli gençler meslek hayatına atıldıkları zaman Arap ülkeleriyle Türkiye arasındaki ticari, ekonomik, sosyal vb. ilişkilerde önemli görevler alabilirler.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, Nermin: **Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.
- Abu-Lughod, Janet: Küreselleşme Üzerine Tartışmalarda Gevezeliğin Ötesine Geçmek, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, çev. Gülcan Seçkin ve Ümit Hasrev Yolsal, der. Anthony D. King, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. 167-180.
- Adıgüzel, Yusuf: **Göç Sosyolojisi**, Ankara, Nobel, 2018.
- AFAD: "Suriye Krizinde 8. Yıl", (Çevrimiçi) <https://www.afad.gov.tr/tr/13016/Infografik/grafik/28425>, 11 Mart 2019.
- AFAD: "Suriyeli Sığınmacılara Yapılan Yardımlar", (Çevrimiçi) https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar+7.pdf, 14 Mart 2019.
- Aksoy, Asu: Göçmenlik Deneyimine Kozmopolit Perspektiften Bakış, **Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Süreçleri**, der. Ayhan Kaya ve Bahar Şahin, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 421-443.
- Alkin, Kerem: "Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi: Evrensel Tecrübe Işığında Bir Etkiyi Konuşmak", Uluslararası Teknolojik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2018, (Çevrimiçi) http://www.utesav.org.tr/dosyalar/web_dosya/Suriyeli-Siginmacilar-ve-Turkiye-Ekonomisi-Raporu.pdf, 7 Nisan 2019.
- Apak, Hıdır: "Suriyeli Göçmenlerin Gelecek Beklentileri: Mardin Örneği", **Birey ve Toplum**, 5(9), 2015, s. 125-142.

- Appadurai, Arjun: "Disjunction and Difference in the Global Cultural Economy", **Theory, Culture and Society**, 7, 1990, s. 296-300.
- Atasü-Topçuoğlu, Reyhan: Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği, **Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar**, Gülfer İhlamur-Öner ve Aslı Şirin Öner, İstanbul, İletişim, 2012, s. 501-518.
- Balcı, Mehmet Emin: Çağdaş Sosyolojinin Neo-Klasik Kökleri: Parsons-Schutz Tartışması (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Bali, Rifat N.: **Anadolu'dan Yeni Dünyaya: Amerika'ya İlk Göç Eden Türklerin Yaşam Öyküleri**, İstanbul, İletişim, 2004.
- Bauman, Zygmunt: **Sosyolojik Düşünmek**, İstanbul, Ayrıntı, 2012.
- Becker, Howard: **Hariciler: Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması**, Ankara, Heretik Yayıncılık, 2015.
- Becker, Howard: **Mesleğin İncelikleri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür?**, Ankara, Heretik, 2014.
- Berger, Peter L. ve Luckmann, Thomas: **Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi, Modern İnsanın Yönelimi**, çev. Mustafa Derviş Dereli, Ankara, Heretik, 2015.
- Berry, John W.: "Lead Article: Immigration, Acculturation, and Adaptation", **Applied Psychology: An International Review**, 46(1), 1997, 5-34.
- Berry, John W.: "Acculturation: Living Successfully in Two Cultures", **International Journal of Intercultural Relations**, 2005, s. 697-712.
- Bilge Zafer, Ayşenur: 1878-1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya'dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci: Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği (Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

- Birleşmiş Milletler: "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi", UNICEF, 1948, (Çevrimiçi) https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html, 10 Aralık 2018.
- Birleşmiş Milletler: "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme", 28 Temmuz 1951, (Çevrimiçi) http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf, 10 Aralık 2018.
- Boos-Nünning, Ursula: Almanya'daki Türk Kökenli Genç Göçmenlerin Topluma Entegrasyonu: Kültürlerarası Eğitim, **Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Süreçleri**, der. Ayhan Kaya ve Bahar Şahin, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 205-220.
- Borjas, George J.: "Economic Theory and International Migration", **International Migration Review**, 3(23), 1989, s. 457-485.
- Bourdieu, Pierre: **Toplumbilim Sorunları**, İstanbul, Kesit Yayınları, 1996.
- Bourdieu, Pierre ve Passeron, Jean-Claude: **Varisler, Öğrenciler ve Kültür**, Ankara, Heretik, 2018.
- Bulut, Yücel: **Göç ve Toplum, Sosyolojiye Giriş II Ders Dokümanı**, 2013.
- Can, Halil: Türkiye-Almanya Arasında Ulusötesi Aile Göçü, Kuşaklarda Aidiyetlerin Dönüşümü ve Çok Mekanlı Etnografya, **Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Süreçleri**, der. Ayhan Kaya, & Bahar Şahin, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 287-314.
- Castles, Stephen: "Migration and Community Formation Under Conditions of Globalisation", **International Migration Review**, 4(36), 2002, s. 1143-1168.
- Castles, Stephen ve Miller, Mark J.: **Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Chambers, Iain: **Göç, Kültür, Kimlik**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014.

- Chaplin, Charlie (Yönetmen): Immigrant (Sinema Filmi), 1917.
- Clarke, John: Style, **Resistance Through Rituals**, der. Stuart Hall ve Tony Jefferson, Hutchinson: Routledge, 1976, s. 147-162.
- Cloward, Richard: **Illegitimate Means, Anomie and Deviant Behaviour**, New York, Harper&Row, 1968.
- CNN Türk: "Suriyeli Şirketlerin Sayısı 10 Bini Geçti", (Çevrimiçi) <https://www.cnnturk.com/ekonomi/suriyeli-sirketlerin-sayisi-10-bin-gecti>, 7 Temmuz 2017.
- Cohen, Albert: **Delinquent Boys: The Culture of the Gang**, Illinois, Free Press of Glencoe, 1955.
- Cohen, Phil: Subcultural Conflict and Working-Class Community, **Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies**, der. Stuart Hall, London, Routledge, 1972.
- Daily Mirror: Victim of the Punk Rock Punch-Up, Daily Mirror, 1977.
- Denscombe, Martyn: **The Good Research Guide**, Buckingham, Open University Press, 1998.
- Derrida, Jacques: **Of Hospitality**, California, Stanford University Press, 2000.
- Deschavanne, Eric ve Tavoillot, Pierre-Henri: **La Confusion Des Ages**, Paris, Presses Universitaires de France, 2004.
- Devrimci Çözüm: "Gençlik Gelecektir. Geleceği Kazanmak İsteyenler Gençliği Örgütlemek Zorundadır!", (Çevrimiçi) http://www.xn--devrimciczm-zfb3f.com/genclik_genclik_gelecektir_gelecegi_kazanmak.html, 31 Mart 2019.
- Dinçer, Osman Bahadır; Federici, Vittoria; Ferris, Elizabeth; Karaca, Sema; Kirişci, Kemal ve Özmenek Çarmıklı, Elif: **Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye: Sonu Gelmeyen Misafirlik**, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu & Brookings Enstitüsü, 2013.

- Elias, Norbert: **Uygarlık Süreci**, çev. Erol Özbek, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2002.
- Erdem, Canan: Türkiye'ye Göç Eden Suriyeli Gençlerin Gelecek Beklentileri: "Malatya Örneği", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Erdoğan, Murat: Türkiye'ye Kitlemel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler, **Türkiye'nin Göç Tarihi: 20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, der. Ayhan Kaya ve Murat Erdoğan, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 317-347.
- Faist, Thomas: **Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003.
- Fangen, Katherine: "Social Exclusion and Inclusion of Young Immigrants", **Nordic Journal of Youth Research**, 18 (2), 2010, s. 133-156.
- Garber, Marjorie: **Shakespeare's Ghost Writers. Literature as Uncanny Causality**, Londra ve New York, Methuen, 1987.
- Goldstein, Keith ve Golan-Cook, Pnina: "The Dilemma of Deviant Subcultures for Immigrant Youth Integration: An Analysis of Popularity Attainment in Israeli Schools", **Sociological Studies of Children and Youth**, 21, 2016, s. 113-141.
- Google: "Görsel Arama Sonuçları: Göç", (Çevrimiçi) [128](https://www.google.com/search?biw=1536&bih=754&tbm=isch&sa=1&ei=TBqyXOLcJOKsgwfOi6CABw&q=g%C3%B6%C3%A7&oq=g%C3%B6%C3%A7&gs_l=img.3...0.0..1909...0.0..0.0.....1.....gws-wiz-img.4lRMJc8VS2I, 13 Nisan 2019.</p></div><div data-bbox=)

- Google: "Görsel Arama Sonuçları: Migration", (Çevrimiçi)
https://www.google.com/search?biw=1536&bih=754&tbm=isch&sa=1&ei=TxqyXKrBC4ixUsaNs6AN&q=migration&oq=migration&gs_l=img.3..35i39j0l7j0i30l2.68890.70105..70707...0.0..0.89.773.9.....1....1..gws-wiz-img.....0i67.zuCEZYvnmOk, 13 Nisan 2019.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: "Geçici Koruma", (Çevrimiçi)
http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, 10 Mart 2019.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: "Geçici Koruma", (Çevrimiçi)
http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, 21 Nisan 2019.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: "Düzensiz Göç", (Çevrimiçi)
http://www.goc.gov.tr/icerik3/duzensiz-goc_363_378_4710, 21 Nisan 2019.
- Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı: 2016 Türkiye Göç Raporu, Ankara, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017.
- Gökçen, Sinan: Anadolu ve Balkanlar'a Romanlar'ın Göçü, **Türkiye'nin Göç Tarihi: 20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, der. Ayhan Kaya ve Murat Erdoğan, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 37-46.
- Greve, Martin: **Almanya'da Hayali Türkiye'nin Müziği**, çev. Selin Dingiloğlu, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Gültaç, Aylin Sinem ve Yalçın Balçık, Pınar: "Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sağlık Politikaları", **Sakarya Tıp Dergisi**, 8(2), 2018, s. 194-204.
- Gür, Bekir; Dalmış, İbrahim; Kırmızıdağ, Nur; Çelik, Zafer ve Boz, Nevfel: "Türkiye'nin Gençlik Profili", SETA, 2012, (Çevrimiçi)
http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/turkiyenin_genclik_profili_web.pdf, 14 Mart 2019.
- Güvenç, Bozkurt: **İnsan ve Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984.

- Hall, Stuart: Minimal Selves, **Identity. The Real Me. Post-Modernism and The Question of Identity**, der. Lisa Appignanesi, Londra, ICA Documents, 1987, s. 44-46.
- Hall, Stuart: Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, çev. Gülcan Seçkin ve Ümit Hasrev Yolsal, der. Anthony D. King, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. 63-96.
- Hall, Stuart: Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, çev. Gülcan Seçkin ve Ümit Hasrev Yolsal, der. Anthony D. King, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. 39-61.
- Hannerz, Ulf: "Cosmopolitans and Locals in World Culture", **Theory, Culture and Society**, 7, 1990, s. 237-251.
- Hannerz, Ulf: Çevre Kültür Senaryoları, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, çev. Gülcan Seçkin ve Ümit Hasrev Yolsal, der. Anthony D. King, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. 139-163.
- Hebdige, Dick: **Gençlik ve Altkültürleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1988.
- Hebdige, Dick: **Altkültür Tarzın Anlamı**, İstanbul, Babil, 2004.
- Holliday, Adrian: **Doing and Writing Qualitative Research**, Londra, Sage Publication, 2002.
- İçişleri Bakanlığı: "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu", Resmi Gazete, 4 Nisan 2013, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.html>, 18 Mart 2019.
- İçişleri Bakanlığı: "Geçici Koruma Yönetmeliği", 22 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, 14 Nisan 2019.

- IOM: "World Migration Report 2018", International Organization for Migration, 2018, (Çevrimiçi) https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en.pdf, 14 Mart 2019.
- Islas, Arturo: Critical Fictions. **Critical Fictions. The Politics of Imaginative Writing**, der. P. Mariani, Seattle, Bay Press, 1991.
- İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ve The Black Sea Trust for Regional Cooperation: Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2018.
- Jabes, Edmond: **Le Livre de l'Hospitalite**, Paris, Gallimard, 1991.
- Jones, Gwenllian: "Integrating Process and Structure in the Concept of Youth: A Case for Secondary Analysis". **The Sociological Review**, 4(36), 1988, s. 706-732.
- Kant, Immanuel: **Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme**, çev. Yavuz Abadan ve Seha L. Meray, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Yayınları, 1960.
- Karakoç, Sezai: **Yitik Cennet**, İstanbul, Diriliş, 2011.
- Karakuş, Abdullah: "Rus gelin sayısı 105 bini geçti.", Milliyet, (Çevrimiçi) <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/abdullah-karakus/rus-gelin-sayisi-105-bini-gecti-2413038/>, 21 Nisan 2019.
- Karpat, Kemal: Önsöz, **Türkiye'nin Göç Tarihi: 20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, der. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Kaya, Ayhan ve Erdoğan, Murat: Giriş, **Türkiye'nin Göç Tarihi: 20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, der. Ayhan Kaya ve Murat Erdoğan, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 3-14.

- Kaya, Ayhan ve Kentel, Ferhat: **Euro-Türkler**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- King, Anhony: Giriş: Kültür Mekanları, Bilgi Mekanları, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, çev. Gülcan Seçkin, Ümit Hasrev Yolsal, der. Anthony D. King, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. 17-37.
- Kingston, Maxine Hong: **China Men**, New York, Vintage, 1990.
- Kirişçi, Kemal ve Karaca, Selma: Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitlesel Mülteci Akınları, **Türkiye'nin Göç Tarihi: 20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, der. Ayhan Kaya ve Murat Erdoğan, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 297-314.
- Kızılaykart-Suy: "Kızılaykart-Suy", (Çevrimiçi) <http://kizilaykart-suy.org/TR/hakkinda.html>, 14 Mart 2019.
- Köknel, Özcan: **Türk Toplumunda Bugünün Gençliği**, İstanbul, Bozak, 1970.
- Kümbetoğlu, Belkıs: **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2005.
- Lee, Everet: "A Theory of Migration", **Ekistics**, 23(137), 1967, s. 211-216.
- Lioet, Philippe (Yönetmen): **Welcome** [Sinema Filmi], 2009.
- Lüküslü, Demet: **Türkiye'de "Gençlik Miti" 1980 Sonrası Türkiye Gençliği**, İstanbul, İletişim, 2009.
- Majidi, Majid (Yönetmen): **Baran** (Sinema Filmi), 2001.
- Marx, Karl: The Eighteenth Brumaire, **Selected Works**, der. Karl Marx ve Friedrich Engels, y.y., Lawrence&Wishart, 1951.

- Massey, S. Douglas; Arango, Joaquin; Hugo, Graeme; Kouaouci, Ali; Pellegrino, Adela ve Taylor, J. Edward: "Theories of International Migration", **Population and Development Review**, 3(19), 1993, s. 448-450.
- McClelland, Mac: "How to Build a Perfect Refugee Camp", New York Times, 13 Şubat 2014, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/2014/02/16/magazine/how-to-build-a-perfect-refugee-camp.html>, 2018.
- MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü: "Geçici Koruma Kapsamı Altındaki Öğrencilerin Eğitim Hizmetleri" MEB, 2019, (Çevrimiçi) https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_03/06145652_04-Mart2019_internetsunu.pdf, 14 Mart 2019.
- Mercan Sarı, Rahime: Irak'tan Türkiye'ye Göç Etmek Zorunda Kalan Türkmenler Üzerine Bir Araştırma: Ankara Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), 2018.
- Mevzuat Bilgi Sistemi: "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik", (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf>, 13 Mart 2019.
- Migration Data Portal: "Migration Data Portal", (Çevrimiçi) <https://migrationdataportal.org>, 9 Mart 2019.
- Naipaul, V. S.: **India. A Million Mutinies Now**, Londra, Minerva, 1990.
- New York Times: "In Denmark, Harsh New Laws for Immigrant Ghettos", (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/2018/07/01/world/europe/denmark-immigrant-ghettos.html>, 23 Mart 2019.
- Nietzsche, Friedrich: **Tan Kızılığın Ahlaksal Önyargıları Üzerine Düşünceler**, çev: Hüseyin Salıhoğlu ve Ümit Özdağ, İstanbul, İmge Kitabevi, 1997.

- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi-TESEV: "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri", ORSAM-TESEV, 2015, (Çevrimiçi) http://teseiv.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilari_n_Turkiyeye_Etkileri.pdf, 8 Mart 2018.
- Patton, Michael Quinn: **How to Use Qualitative Methods in Evaluation**, Londra, Sage Publication, 1987.
- Perasovic, Benjamin: Güncel Bağlamda Gençlik Kültürü Kavramı, **Gençlerin Siyasi Katılımı**, der. Volkan Yılmaz ve Devin Bahçeci, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2014, s. 89-97.
- Petersen, Anne C. ve Mortimer, Jeylan T.: **Youth Unemployment and Society**, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.
- Petersen, William: "A General Typology of Migration", **American Sociological Review**, 3(23), 1958, s. 256-266.
- Portes, Alejandro ve Borocz, Jozsef: "Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives on its Determinants and Modes of Incorporation", **International Migration Review**, 3(23), 1989, s. 606-630.
- Portes, Alejandro; Guarniza, Luis E. ve Landolt, Patricia: The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise of an Emergent Research Field, **Ethnic and Racial Studies**, y.y., 1999, s. 217-238.
- Ravenstein, Ernst Georg: "The Laws of Migration", **Journal of the Statistical Society of London**, 2(48), 1885, s. 167-235.
- Refugee Center Online: "Refugee Center", (Çevrimiçi) <https://therefugeecenter.org/>, 23 Mart 2019.
- Rogers, Dorothy: **Ergenlikte Kültür ve Yabancılaşma**, Ankara, Ergenlik Psikolojisi, 1985.
- Rosenthal, Robert ve Jacobson, Leonore: "Pygmalion in the Classroom", **The Urban Review**, 1968, s. 16-20.
- Said, Edward: **Kültür ve Emperyalizm**, çev. Necmiye Alpay, İstanbul, Hil Yayın, 1995.

- Salam, Rıfat Anjum: Second Generation South Asians: Dating, Mating and Becoming, New York Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, 2010.
- Selçuk, İlhan: Modern Dünyada Değer Kayması Hangi Yana?, **Modern Dünyada Değer Kayması ve Gençlik**, der. E. Atabek, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2003, s. 7-8.
- Silko, Leslie Marmon: **Storyteller**, New York, Little, Brown and Company, 1981.
- Slattery, Martin: **Sosyolojide Temel Fikirler**, Ankara, Sentez, 2007.
- Spencer, Sarah: **The Migration Debate**, Büyük Britanya, The Policy Press, 2011.
- Stark, Oded ve Bloom, David E.: "The New Economics of Labor Migration", **The American Economic Review**, 75(2), 1985, s. 173-178.
- TC Kamu Denetçiliği: "Türkiye'deki Suriyeliler", TC Kamu Denetçiliği Kurumu, 2018, (Çevrimiçi) <https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/rapor.html>, 8 Mart 2019.
- Tezcan, Mahmut: **Gençlik Sosyolojisi Yazıları**, Ankara, Gündoğan, 1991.
- Tezcan, Mahmut: **Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1997.
- Tomlinson, John: Küresel Kültür, Yurtsuzlaşma ve Gençlik Kültürünün Kozmopolitanizmi, **Gençlerin Siyasi Katılımı**, der. Volkan Yılmaz ve Devin Bahçeci, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2014, s. 111-120.
- Türk Dil Kurumu: "Güncel Türkçe Sözlük", (Çevrimiçi) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gt&s&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4c61781b8d83.08224414, 26 Ocak 2019.

- Türkiye İstatistik Kurumu: “Temel İstatistikler”; (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 21 Nisan 2019.
- Türkiye İstatistik Kurumu: “Temel İstatistikler”; (Çevrimiçi)
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067, 21 Nisan 2019.
- Uluslararası Göç Örgütü: **Göç Terimleri Sözlüğü**, Cenevre, Uluslararası Göç Örgütü, 2013.
- Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü: "2017 Çalışma Hayatı İstatistikleri", Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018, (Çevrimiçi)
<https://birim.ailevecalisma.gov.tr/media/11707/cal%C4%B1sma-hayati-istatistikleri-2017.pdf>, 14 Mart 2019.
- UNHCR: "Türkiye'de UNHCR", (Çevrimiçi)
<https://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr>, 9 Mart 2019.
- UNHCR: "İlk Bakışta Rakamlar", (Çevrimiçi)
<https://www.unhcr.org/tr/ilk-bakista-rakamlar-2>, 9 Mart 2019.
- UNHCR: "Overview", (Çevrimiçi)
<http://popstats.unhcr.org/en/overview>, 9 Mart 2019.
- UNHCR: "Highlighted Underfunded Situations in 2018", UNHCR, 2019, (Çevrimiçi)
<http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Brochure%20on%20Underfunded%20Situations%20-%20September%202018.pdf>, 14 Mart 2019.
- Wallerstein, Immanuel: Ulusal ve Evrensel: Dünya Kültürü Diye Bir Şey Olabilir mi?, A. D. King içinde, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, çev. Gülcan Seçkin, Ümit Hasrev Yolsal, der. Anthony D. King, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. 121-137.
- Whyte, William Foote: **Köşebaşı Toplumu: Bir İtalyan Kenar Mahallesinin Toplumsal Yapısı**, çev. Dara Elhüseyni, Ankara, Heretik, 2017.

Yalçın, Cemal: **Göç Sosyolojisi**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2004.

Yaman, Ömer Miraç: **Apaçi Gençlik**, İstanbul, Türkiye Yeşilay Cemiyeti, 2013.

Yeğenoğlu, Meyda: **Avrupa'da İslam, Göçmenlik ve Konukseverlik**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.

Yükseköğretim Kurulu: "YÖK Lisans Atlası", (Çevrimiçi)
<https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-anasayfa.php>,
4 Haziran 2019.

Zahid, Adnan: **Subcultural Acculturation: A Dialectic Approach to Consumer Acculturation of Second Generation British Pakistani Men**, City University London (Doktora Tezi), 2011.

EKLER

Ek 1. Görüşme Rehber Formu

BÖLÜM	SORULAR
Arka Plan	Yaş, cinsiyet, medeni durum
	Okul, bölüm, sınıf
	Annen-baban sağ mı, eğitim düzeyi nedir ve çalışıyor mu?
	Kaç kardeşsiniz, onlar neler yapıyor?
	Ailenizin dışında sizinle birlikte yaşayanlar var mı?
	Ailenizin yaklaşık aylık geliri nedir?
	Oturduğunuz ev sizin mi, kira mı?
Suriye'de Yaşam	Türkiye'ye ne zaman geldiniz?
	Suriye'de nerede yaşıyordunuz?
	Suriye'deki hayatınızı genel hatlarıyla anlatır mısın?
	Okuldaki başarı durumun nasıldı? Oradan ayrılırken kaçınıcı sınıftaydın?
	Kültürel faaliyetlere katılımın ve sosyal hayatın nasıldı? Düzenli gittiğin aktiviteler var mıydı? (Her ay sinemaya tiyatroya giderim veya şu alandaki programları takip ederim gibi.)
	Arkadaş ortamının nasıldı? Birlikte nasıl vakit geçirirdiniz?
	Olmayı hayal ettiğin bir meslek var mıydı?
	Gelecekte şunları yapmak istiyorum dediğin şeyler var mıydı? (Çok iyi bir müzisyen olacağım veya resim konusunda kendimi geliştireceğim gibi.)
Türkiye'de Yaşam	Türkiye'ye nasıl geldiniz? İstanbul'a gelene kadar izlediğiniz yolu anlatabilir misin? Hangi şehirlerde, ne kadar süre, nerelerde kaldınız?
	Şu an okuduğun bölümü nasıl ve neden tercih ettin? Bu bölümde okumaktan memnun musun?
	Hangi mesleğe sahip olmayı hayal ediyorsun?
	Buradaki kültürel ve sosyal hayatın nasıl? Düzenli katıldığın faaliyetler var mı? Veya geliştirdiğin hobilerin var mı?
	Buradaki hayata uyum sağladığını düşünüyor musun? Uyum sağlamakta zorluk yaşadığın alanlar neler?

	Yaşadığın hayatı seviyor musun? Burada olmaktan mutlu musun? Değilsen bunu değiştirmek için bir şeyler yapmayı düşünüyor musun?
	Türkiye'yi ve buradaki halkı seviyor musun? Sana karşı tutumunu nasıl buluyorsun?
	Şu ana kadar burada yaşadığın en iyi ve en kötü anını paylaşabilir misin?
	Kendini bu toplumun bir üyesi olarak görüyor musun? Ya da yakın bir zamanda böyle hissedeceğine inanıyor musun?
	Buraya gelirken Türkiye'de ne kadar süre kalacağını düşünüyordun, şimdi ne kadar kalacağını düşünüyorsun?
Gelecek Beklentileri	Buraya gelmeden önce Türkiye'den beklentilerin nelerdi, şimdi neler?
	Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak ister misin? Hayır ise vatandaşı olmak istediğin başka bir ülke var mı?
	Bir Türk'le evlenmeyi düşünür müsün?
	Başka bir ülkeye gitmeyi düşünüyor musun? Neden?
	Savaş biterse Suriye'ye geri döner misin?
	Suriye'nin geleceğini nasıl görüyorsun?
	Türkiye'nin geleceğini nasıl görüyorsun?
	Kendi geleceğini nasıl görüyorsun?
	Son olarak. Gelecekten umutlu musun? Neden?

Ek 2. Görüşmeciler Hakkında Genel Bilgilendirme Tablosu

	İrk	Ailenin Suriye'deki Sosyal Yapısı	Annenin Mezuniyeti	Babanın Mezuniyeti	Görüşmecinin Bölümünün Türkiye Başarısı ²	Öne Çıkan Özellikler	Detaylar
Eslem	Arap	üst sınıf	üniversite	üniversite	3 - SAY	sorumluluk sahibi, güçlü, çalışkan, sosyal	akrabalarına bağlı, gönüllülük faaliyetlerinde aktif, iş yerinde yaşadığı haksızlıklar nedeniyle çalışma koşullarına tepkili
Dara	Kürt	orta sınıf	okula gitmedi	okula gitmedi	1 - SAY	zeki, mütevazı	kısa ve net yaklaşımları olan bir mühendislik öğrencisi, Suriye vatandaşlığı yok
Halid	Arap	orta sınıf	ilkokul	üniversite	4 - EA	gözlem gücü yüksek	Türkiye’de yaşayan Mısırlı biriyle evli
Sümeyye	Türkmen	orta sınıf	ilkokul	ortaokul	4 - EA	sorumluluk sahibi, güçlü	ailenin geçimini sağlıyor, iş yerinde haksızlıklar yaşıyor, gönüllülük faaliyetlerinde aktif
Hatice	Arap	orta sınıf	lise	lise	2 - SÖZ	naif	akrabalarına bağlı, Türkçesi zayıf
Ahmed	Arap	köklü bir aile	lise	lise	1 - SAY	dindar, zeki, azimli	Suriyelilere bakış açısını değiştirmek konusunda girişimci, gönüllülük faaliyetlerinde aktif

² Yükseköğretim Kurulunun 2018 kılavuzunda yer alan bilgilere göre categorize edilmiştir. 1: ilk 5.000, 2: ilk 25.000, 3: ilk 75.000, 4: 75.000+ başarı sıralamasıyla öğrenci kabul eden bölümleri ifade etmektedir. SAY: sayısal, EA: eşit ağırlık, SÖZ: sözel puan ile girilen bölümleri ifade etmektedir.

	İrk	Ailenin Suriye'deki Sosyal Yapısı	Annenin Mezuniyeti	Babanın Mezuniyeti	Görüşmecinin Bölümünün Türkiye Başarısı	Öne Çıkan Özellikler	Detaylar
Elif	Arap	üst sınıf	üniversite	üniversite	3 - EA	sosyal	ailesi Ürdün'de yaşıyor, Türkiye'de bir akrabasının yanında kalıyor, gönüllülük faaliyetlerinde aktif
Edibe	Arap	üst sınıf	lise	üniversite	-	çalışkan, azimli, entelektüel	Amerika'daki bir üniversitede enstrüman dersi veren tesettürlü akrabaları var, düşünce özgürlüğü nedeniyle savaştan önce de Suriye'den göç etmeyi planlıyorlardı
Azad	Kürt	orta sınıf	okula gitmedi	okula gitmedi	2 - SAY	çalışkan, azimli, entelektüel	dili çok iyi kullanıyor, birkaç dil biliyor, Suriye vatandaşlığı yok
Huzeyfe	Arap	orta sınıf	üniversite	üniversite	2 - SAY	uyumlu	babası Türkiye'yle ticaret yaptığı için savaş öncesinde de Türkiye'ye yerleşmeyi planlıyorlardı
Halime	Arap	orta sınıf	ilkokul	lise	3 - SAY	naif	Türkiye'de annesi ve kardeşiyle kalıyor, babası Suriye'de, annesi çalışıyor ve ona yardım ediyor, Türkçesi zayıf
Nur	Arap	köklü bir aile	üniversite	üniversite	2 - EA	ümmeççi, sosyal yönü güçlü	gönüllülük faaliyetlerinde aktif, Suriye'den küçük yaşta ayrıldığı için bağlılığı daha düşük
Musab	Arap	üst sınıf	üniversite	üniversite	2 - SAY	sakin	aile üyelerinin çoğu farklı ülkelerde, kısa ve net yaklaşımları olan bir mühendislik öğrencisi
Zehra	Arap	üst sınıf	üniversite	üniversite	1 - SÖZ	uyumlu	aile üyelerinin çoğu farklı ülkelerde, Türkçesi çok zayıf olmasına rağmen yabancı öğrencilerin yoğun olduğu bir üniversitede okuduğu için sosyalleşmekte sorun yaşamıyor